• Международный информационный научно-методический журнал • International Information scientific and methodological Journal • Халықаралық ақпараттық ғылыми-әдістемелік журналы

JARQYN BOLASHAQ

№2(11) (2026 ж. Ақпан/Февраль 2026 г.)

"Ұстаз – жүректен жол тапқан шырақ пен шамшырақ."

Информатика пәні мұғалімі, педагог-зерттеуші

"Алматы облысы білім басқармасы" мемлекеттік мекемесінің "Талғар қаласындағы облыстық мектеп-интернаты" коммуналдық мемлекеттік мекемесі

Нуптекеева Самал Ибраимқызы

- Международный информационный научно-методический журнал
- International Information scientific and methodological Journal

JARQYN BOLASHAQ JÝRNALY

- Халықаралық ақпараттық ғылыми-әдістемелік журналы

«JARQYN BOLASHAQ JÝRNALY» халықаралық ақпараттық ғылыми-әдістемелік журналының **№2(11) (2026 ж. Ақпан) шығарылымы.**
Выпуск №2(11) (Февраль 2026 г.) международного информационного научно-методического журнала «JARQYN BOLASHAQ JÝRNALY».
Issue No. 2(11) (February 2026) of the international informational scientific and methodological journal "JARQYN BOLASHAQ JÝRNALY".

ТАҚЫРЫПТЫҚ БАҒЫТЫ:
білім беру саласындағы оқу-әдістемелік, ғылыми-тәжірибелік, ақпараттық -сараптамалық, педагогикалық инновациялық тәжірибелерді тарату бойынша материалдар жариялау.

«JARQYN BOLASHAQ JÝRNALY» Халықаралық ақпараттық ғылыми-әдістемелік журналы Астана қаласында Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігінің Ақпарат комитеті 2024 жылғы 17 шілдедегі Мерзімді баспасөз басылымын, ақпараттық агенттікті және желілік басылымды есепке қоюы туралы куәлігі № KZ 01VPY00097011 берілген.
Таралу аумағы: Халықаралық, алыс және жақын шет елдер
«JARQYN BOLASHAQ JÝRNALY» журналы айына 4 рет жарық көреді.

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ
Бас редактор:/Главный редактор: Баянды Ерлан
Дүйсенбекова Б.Н. – биология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Қарағанды медицина университеті
Дүзбаева Н.М. – биология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
Каскарбаева Б.Б. – педагог-шебер
Қасқабаева Ф.С. – педагог-шебер
Есенова Ш.Б. – педагог-зерттеуші
Иманбек Ә.О. – жаратылыстану ғылымдарының магистрі
Алшынов А.Ә. – жаратылыстану ғылымдарының магистрі
Корректор / корректор: Кәкіш Мерей Ертайқызы
Жауапты хатшы / ответственный секретарь: Есбергенов Айдын Ардақұлы

Материалдардың анықтығына авторлар жауапты болады.
Редакция материалдарды қабылдамауға құқылы.

«JARQYN BOLASHAQ JÝRNALY» ақпараттық ғылыми-әдістемелік журналының авторларға арналған ережелерімен QR-кодты сканерлеу арқылы таныса аласыз.

The publication periodicity is 4 times a month.

CERTIFICATE
about registration No. KZ 01VPY00097011

Issued by the Information Committee of the Ministry of Culture and Information of the Republic Kazakhstan

THEMATIC DIRECTION:
publication of materials on the dissemination of educational, methodological, scientific, practical, informational, analytical, pedagogical innovative experience in the field of education.

EDITORIAL BOARD
Editor-in-chief: Bayandy Yerlan
Duissenbekova B. N. - Candidate of Biological Sciences, Associate Professor, Karaganda Medical University
Duzbaeva N. M. - Candidate of Biological Sciences, Associate Professor, Karaganda University named after Academician E. A. Buketov
Kaskarbaev B. B. -Master teacher
Kaskabayeva F. S.-teacher-master
Yesenova Sh.B.-teacher-researcher
Imanbek A. O.-Master of Natural Sciences
Alshynov A. A.-Master of Natural Sciences
Proofreader: Kakish Merey Yertaevna
Executive Secretary:
Esbergenov Aydin Ardakovich

The authors are responsible for the accuracy of the materials. The editorial board reserves the right to reject the materials.

Периодичность издания — 4 раза в месяц.

СВИДЕТЕЛЬСТВО
о постановке на учет № KZ 01VPY00097011

Выдано Комитетом информации Министерства Культуры и информации Республики Казахстан

ТЕМАТИЧЕСКОЕ НАПРАВЛЕНИЕ:
публикация материалов по распространению учебно-методического, научно-практического, информационно-аналитического, педагогического инновационного опыта в области образования.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ
Главный редактор: Баянды Ерлан
Дуйсенбекова Б. Н. - кандидат биологических наук, ассоциированный профессор, медицинский университет Караганды
Дузбаева Н. М. - кандидат биологических наук, ассоциированный профессор, Карагандинский университет имени академика Е. А. Букетова
Каскарбаева Б. Б.-педагог-мастер
Каскабаева Ф. С.-педагог-мастер
Есенова Ш. Б.-педагог-исследователь
Иманбек А. О.-магистр естественных наук
Алшынов А. А.-магистр естественных наук
Корректор: Какиш Мерей Ертаевна
Ответственный секретарь:
Есбергенов Айдын Ардакович

Ответственность за достоверность материалов несут авторы. Редакция оставляет за собой право отклонять материалы.

С правилами для авторов информационного научно-методического журнала "JARQYN BOLASHAQ JÝRNALY" вы можете ознакомиться, отсканировав QR-код.
You can familiarize yourself with the rules for authors of the information scientific and methodological journal "JARQYN BOLASHAQ JÝRNALY" by scanning the QR code.

Мазмұны / Содержание / Contents

Нуптекеева С.И. Scratch бағдарламасында визуалды программалау 5
Кенжегараева А.С Мектеп немесе балабақша репертуарынан ән 8
Әлиакбарова А.М. Бастауыш сынып оқушыларына ұлттық құндылықтар негізінде құқықтық тәрбие беру 13
Өтеген Г.Қ. Қазақ топтарында ағылшын тілі сөз таптарын оқыту 16
Смаилова А.Е. Тұрақты сөз тіркестерін тереңдете оқыту арқылы білім алушылардың сөздік қорын байыту 20
Қанибайқызы А. Бастауыш білім беруде цифрлық технологияларды қолданудың педагогикалық мүмкіндіктері 23
Пайзуллаева Т.Е. Қазақстандағы цифрлық трансформация: киберқауіпсіздік пен құқықтық мемлекеттің өзара байланысы 26
Садық А.С. Цифрлық коммуникация кеңістігінде білім алушылардың жалғыздық сезімінің қалыптасу факторлары 29
Аралбайқызы Ж. The role of a foreign language teacher in modern education 32
Дүйсебек Г.Б. Artificial intelligence in foreign language teaching: opportunities and ethical challenges 35
Өтелова А.Р. Салауатты өмір салтын қалыптастырудағы дене тәрбиесінің орны 38
Шалбалаева Г.Т. Ертегіні сахналау арқылы балалардың тілін дамыту 41
Тұрғын Ш.Б. Бастауыш сынып оқушыларының математикадан оқу мотивациясын дидактикалық тапсырмалар арқылы арттыру жолдары 44
Турлыбаева А.Ж. Тіл дамыту – оқушы тұлғасын қалыптастыру құралы 51
Мыктыбекова К.М. Интеллектуалдық белсенділікті дамыту арқылы бастауыш сынып оқушыларының математикадан оқу жетістігін арттыру 55
Бекпенбетова Л.Б. Сапалы білім негізі ретінде қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында функционалдық ойлауды қалыптастыру 57
Кенжина Н.Т. Состав и строение атома 60
Тойбекова А.С. Биология білімінде тұрақты даму қағидаларын жүзеге асырудың халықаралық тәжірибесі 63
Ауелбекова Г.С. Ертегілердің бала дамуына тигізетін әсері 66
Маханова Г.З. Бастауыш сыныпта жасанды интеллект технологияларын қолданудың тиімділігі 68
Шаяхметова А.К. Искусственный интеллект как инструмент развития функциональной грамотности на уроках русского языка и литературы в старших классах 71
Есимбаева С.А. «Применение ии на уроках русского языка и литературы» 73
Сүлейменова А.Е. 7-сыныпта тыңдалым және оқылым дағдыларын дамытуға арналған тапсырмалар жүйесі 76
Жупбанова Ж.Д. Ағылшын тілі және бұқаралық ақпарат құралдары 78
Алпыс Ә.А, Тунгушбаева З.Б. Геймификация технологиясы – биология пәнін оқытудағы инновациялық парадигма 80
Мамырова Г.Т. «Мектепке дейінгі жастағы балалардың танымдық қабілеттерін менталды арифметика арқылы дамыту» 84

Нуптекеева Самал Ибраимқызы
Информатика пәні мұғалімі, педагог-зерттеуші
“Алматы облысы білім басқармасы” мемлекеттік мекемесінің
“Талғар қаласындағы облыстық мектеп-интернаты” коммуналдық мемлекеттік мекемесі
Алматы облысы, Талғар қаласы

SCRATCH БАҒДАРЛАМАСЫНДА ВИЗУАЛДЫ ПРОГРАММАЛАУ

Қазіргі ақпараттық ғасырда оқушылардың алгоритмдік ойлау қабілетін дамыту – білім беру жүйесінің маңызды бағыттарының бірі. Бағдарламалау тілдерін оқыту арқылы оқушылардың логикалық, сыни ойлауын қалыптастыруға болады. Бұл бағытта оқытуды бастауға ыңғайлы, интуитивті түсінікті және визуалды программалау ортасы ретінде Scratch бағдарламасы ерекше орын алады. Scratch – балаларға, жасөспірімдерге және бастаушы бағдарламалаушыларға арналған, графикалық түрде құрылатын блоктар арқылы бағдарламалар жазуға мүмкіндік беретін орта. Бұл бағдарлама арқылы оқушылар күрделі кодсыз-ақ өз ойларын еркін жеткізетін жобалар, анимациялар, ойындар және интерактивті оқиғалар жасай алады.

«Scratch бағдарламасында визуалды программалау» элективті курсы оқушыларды бағдарламалау әлеміне алғашқы қадам жасауға бағыттайды. Бағдарлама барысында оқушылар Scratch бағдарламасының негізгі элементтерімен танысып, логикалық құрылымдар, циклдер, шарттар, айнымалыларды пайдалана отырып, шағын жобалар жасайды. Бұл курс арқылы оқушылардың шығармашылық қабілеті, алгоритмдік ойлауы, өздігінен ізденіп, шешім қабылдай білу дағдылары қалыптасады. Сонымен қатар, оқушылар топтық жұмыс дағдыларын дамытады және өз жобаларын көпшілік алдында қорғау тәжірибесін меңгереді. Курс практикалық бағытта құрастырылған, әр тақырып оқушылардың қызығушылығын арттыратын тартымды жобалармен толықтырылады. Бұл авторлық бағдарлама – оқушылардың ақпараттық технологияларға деген қызығушылығын арттыруға және болашақта күрделі бағдарламалау тілдерін меңгеруге дайындық кезеңі ретінде үлкен рөл атқарады.

«Scratch бағдарламасында визуалды программалау» курсының басты мақсаты – 5-6 сынып оқушыларының алгоритмдік және шығармашылық ойлауын дамыта отырып, визуалды программалау негіздерін меңгерту, олардың ақпараттық сауаттылығын арттыру және жеке жобалар жасауға мүмкіндік беру.

Бұл мақсатты жүзеге асыру арқылы оқушылар Scratch бағдарламасының жұмыс істеу логикасын толықтай түсінеді. Олар алгоритм ұғымын меңгеріп, нақты бір тапсырманы шешу үшін қадамдар тізбегін құруды үйренеді. Сонымен қатар, визуалды программалау арқылы оқушылар логикалық ойлау жүйесін қалыптастырады, себебі әрбір жоба белгілі бір логикаға негізделіп жасалады. Жобаны іске қосу, оны жөндеу, қателіктерді анықтап, түзету барысында оқушылар практикалық дағдыларға ие болады.

Курстың тағы бір маңызды мақсаты – оқушылардың шығармашылық қабілетін, ой-өрісін кеңейту. Өз жобасын ойлап тауып, оны Scratch бағдарламасында жүзеге асыру оқушылардың қиялын дамытады. Олар ойындар, анимациялар, оқиғалық жобалар арқылы өзінің ой-пікірін, көзқарасын еркін білдіре алады.

Сонымен қатар, бұл курс ақпараттық технологиялар саласына қызығушылықты арттырады. Оқушылар нақты нәтижеге қол жеткізіп, жобаларын сыныптастарына таныстыру арқылы өзіне деген сенімділігін қалыптастырады. Осындай тәжірибе оларды келешекте күрделі программалау тілдерін меңгеруге дайындайды және XXI ғасыр талабына сай функционалды, бәсекеге қабілетті тұлға болып қалыптасуына негіз болады.

Оқушыларға визуалды программалау ұғымын терең түсіндіру. Бұл міндет аясында оқушылар Scratch ортасының ерекшеліктерімен, графикалық блоктар жүйесімен танысып, визуалды түрде бағдарламалау жолдарын меңгереді. Визуалды программалаудың артықшылықтары мен қолдану салалары түсіндіріледі.

Оқушылардың алгоритмдік ойлау қабілетін қалыптастыру. Scratch бағдарламасы арқылы оқушыларға нақты тапсырманы шешу үшін алгоритм құру, оның құрылымын ойлау, әрекеттер ретін жүйелеу жолдары үйретіледі. Бұл қабілет барлық салада маңызды логикалық ойлаудың негізі болып табылады.

◦ Оқушыларға программалау негіздерін практикалық тапсырмалар арқылы меңгерту. Теориялық білімді тәжірибемен ұштастыру үшін әр тақырып бойынша қызықты жобалар жасалады. Оқушылар интерактивті ойындар, анимациялар құрастыра отырып, программалау тілінің құрылымын нақты түсінеді.

◦ Шығармашылық ойлау мен қиялды дамыту. Оқушылар өз ойларынан сюжет ойлап тауып, оны Scratch ортасында жүзеге асырады. Бұл міндет арқылы олардың қиялы, шығармашылық көзқарасы, өзін-өзі еркін білдіру дағдылары дамиды.

◦ Топтық жұмыс дағдыларын қалыптастыру. Жоба барысында оқушылар бірлесіп жұмыс істеуді, өзара идея алмасуды, пікір тыңдауды үйренеді. Бұл мектеп бағдарламасында, әрі болашақ кәсіби ортада маңызды әлеуметтік дағдылардың бірі.

◦ Проблемалық ойлау мен шешім қабылдау дағдыларын дамыту. Оқушылар жоба барысында кездесетін қателіктерді анықтап, оларды түзету жолдарын өз бетінше табады. Бұл міндет олардың аналитикалық қабілетін жетілдіреді.

◦ Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану сауаттылығын арттыру. Оқушылар Scratch платформасын пайдалану арқылы жалпы IT саласы бойынша білімін кеңейтеді, заманауи технологияларды қолдану дағдыларын қалыптастырады, бұл олардың ақпараттық сауаттылығын арттырады.

Қазіргі заман — ақпараттық технологиялар қарқынды дамып, цифрлық сауаттылық әрбір тұлға үшін маңызды қажеттілікке айналған кезең. Әлемдік тәжірибеде бағдарламалау саласы тек жоғары сыныптарда емес, бастауыш және орта буын оқушыларына да жүйелі түрде үйретілуде. Бұл үрдіс Қазақстан мектептерінде де белсенді қолға алынуда. Сол себепті Scratch бағдарламасында визуалды программалауды меңгерту – оқушылардың ерте жастан IT саласына қызығушылығын арттырып, оларды заманауи еңбек нарығына бейімдеудің маңызды құралы болып саналады.

Scratch – күрделі мәтіндік программалау тілдерін меңгеруге дайындық ретінде қарастырылатын, қолжетімді, түсінікті және қызықты визуалды орталардың бірі. Оның көмегімен оқушылар анимация, ойын, интерактивті оқиға құрастыру арқылы өзінің шығармашылық қабілетін дамытып қана қоймай, сонымен қатар нақты алгоритм құрастыру, жүйелі ойлау, проблемаларды шешу дағдыларын қалыптастырады. Бұл XXI ғасыр адамы үшін аса маңызды құзыреттердің бірі.

Мектеп бағдарламасында информатика пәні аясында бағдарламалау негіздері оқытылғанымен, көптеген оқушыларға теорияны толық түсіну қиындық туғызады. Сондықтан қосымша элективті курс ретінде ұсынылып отырған «Scratch бағдарламасында визуалды программалау» авторлық бағдарламасы – оқушылардың программалау әлеміне алғашқы

қадамын жеңілдетіп, білімін жүйелі әрі тиімді дамытуға бағытталған. Сонымен қатар, бұл курс балалардың топта жұмыс істеу, өз ойын еркін жеткізу, шығармашылық жобаларды қорғау сияқты дағдыларын дамытады. Осылайша, аталмыш бағдарлама бүгінгі күн талабына сай, оқушыларды болашақ мамандыққа бағыттаудың, логикалық және шығармашылық қабілеттерін ерте қалыптастырудың өзекті тетігі болып табылады.

◦ Оқушылардың жас ерекшелігіне толық бейімделген. Бағдарлама мазмұны 5-6 сынып оқушыларының психологиялық, танымдық даму деңгейіне сәйкес құрылды. Ақпарат қарапайым, түсінікті тілде беріледі. Теория мен практика арасында үйлесімді байланыс жасалған. Әрбір тапсырма оқушының қызығушылығын арттырып, зейінін шоғырландыруға бағытталған.

◦ Визуалды программалау ортасын қолдану арқылы күрделі ұғымдарды жеңіл түсіндіру. Scratch – блоктық құрылымды қолданатын визуалды программалау тілі. Бұл әдіс оқушыларға бағдарламалау логикасын, алгоритм құрастыруды, командалар жүйесін жылдам әрі тиімді меңгеруге мүмкіндік береді.

◦ Теория мен практиканың үздіксіз байланысы. Әр сабақта теориялық материалдан кейін міндетті түрде практикалық жоба жасалады. Жоба арқылы оқушы білімін бекітіп қана қоймай, нақты нәтижені көреді. Бұл әдіс оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын жоғалтпайды.

◦ Шығармашылық әлеуетті дамытуға бағытталған. Бағдарлама аясында оқушылар өз идеяларын жүзеге асыру мүмкіндігіне ие болады. Олар мультфильм, анимация, ойын, оқиғалық жоба құрастыра отырып, шығармашылық қабілетін дамытады, өзін-өзі еркін білдіруді үйренеді.

◦ Топтық жұмыс пен бірлескен зерттеуге басымдық беріледі. Жобаларды орындау барысында оқушылар шағын топтарда жұмыс істейді. Бұл бірін-бірі тыңдауға, идея ұсынуға, пікір алмасуға, ортақ шешім қабылдауға тәрбиелейді.

◦ Қателер арқылы үйрету әдісі қолданылады. Бағдарлама барысында оқушылар жиі қателеседі. Мұндай жағдайда мұғалім қателерді ашық көрсетіп, бірге талдау жасап, дұрыс жолын табуға бағыттайды. Бұл оқушылардың проблемалық ойлауын, шыдамдылығын дамытады.

◦ Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды белсенді қолдануға бағытталған. Оқушылар Scratch бағдарламасымен қатар интернет-ресурстарды, оқулықтарды, қосымша ақпарат көздерін пайдаланып, өз білімін толықтырады. Бұл олардың жалпы цифрлық сауаттылығын арттырады.

Кенжегараева Айкын Сулейменовна
«Музыкалық білім беру» мамандығының арнайы пәндер оқытушысы, п.ғ магистрі,
ҚР «Мәдениет саласының үздігі», ҚР Білім және ғылым министрінің
«Ы.Алтынсарин» төсбелгісінің иегері
М.Мәметова атындағы Қызылорда педагогикалық жоғары колледжі
Қызылорда облысы, Қызылорда қаласы

МЕКТЕП НЕМЕСЕ БАЛАБАҚША РЕПЕРТУАРЫНАН ӘН

Мақсаты, міндеттері

Бұл оқыту нәтижесінде болашақ музыка мұғалімінің педагогикалық музыкалық-орындаушылық қызметін жүзеге асыру үшін қажетті білімдерді игереді. Оқыту нәтижесі бойынша төмендегідей бағдарламалар жыл бойына беріледі: (болжамды репертуарлық тізімге сәйкес) мектеп репертуарының туындылары: балабақша мен мектепте музыка тыңдау үшін және мектеп репертуарының шығармалары; сондай-ақ жеке ән айту-білім алушының таңдауы бойынша; балалар, мектеп репертуарының бір туындысы. (солистті сүйемелдеуі мүмкін). Сонымен қатар бұл модуль: өндіріс талабына сай студенттің кәсіптік білімді, білікті, дағдыны игерген және қойылған міндеттерді шығармашылықпен шеше білуге қабілетті тұлға, әрі болашақ маман ретінде қалыптасуына ықпал етеді. Кәсіби практика уақытында музыкалық аспапты (баян) пайдалана отырып үйренген әндерді аспаппен бірге орындау шеберліктерін арттыру. Модуль барысында әуенге импровизация жасап сүйемелдеуге және ырғақтық қимылдарға импровизация жасауға машықтанады. Орындаушылардың балалар құрамын сүйемелдеуді, парақтан әртүрлі аспаптық, вокалдық-хор репертуарын оқу, транспондау, сүйемелдеу фактурасын оңайлату, әуенге аккомпанементті таңдауды үйренеді. Оқушылырдың есту, ойлау, есте сақтау қабілеттерін дамыту. Шығарманы өз деңгейінде орындалуын қалыптастыру және балабақша, мектеп практикасында пайдалануға машықтандыру. Балабақша және мектеп репертуарлары балабақша мен мектеп бағдарламасындағы репертуарлармен кіріктіріліп берілді.

Күтілетін нәтиже:

1. Оқушыларлың сабаққа сүйіспеншілігі, құрметі арттыру.
2. Мектеп бағдарлама әуендерімен танысады.
3. Оқушылардың музыкалық аспаптарға қызығушылығы күшейеді
4. Музыкалық аспаптарға пайдалана отырып балабақша мен мектеп жасындағы балаға орындай алатын әндерге аспаппен бірге орындау шеберліктерін арттырады.

Пәнаралық байланыс: Мектептегі музыкалық білім беру, қазақ музыка әдебиеті.
Құндылықтарды дарыту: Құндылықтар:

- ✓ Еліне деген адал қызмет ету;
- ✓ Өз елінің тарихын, салт- дәстүрін, мәдениетін құрметтеу;
- ✓ Ақиқат, сүйіспеншілік, қайырымдылық.

✓ Бірлік және ынтымақ айы («Адал азамат біртұтас тәрбие») бағдарламасы

2.1 Оқу сабақтары барысында білім алушылар игеретін кәсіби біліктердің тізбесі

1 Мектеп немесе балабақша репертуарынан ән орындау дағдыларын қалыптастыру.

2. Балалардың есту және ән айту вокалды дағдыларын жетілдіру.

3. Музыканың мазмұнын, көңіл-күйін, құрылымын талдауға үйрету.

4. Өлшемін біледі.

5.Тональносін ажыратады.

3.1 Оқу-әдістемелік құрал-жабдықтар, анықтамалық әдебиеттер

Classroomscreen вертуалды тақта, Imektep.kz платформасы, chat gpt мен gemini, Veo3 браузері, Слайд, нота шығармалары баян шығармаларының жинағы, аудио-видео жазбалар.

Қолданылатын негізгі әдебиеттер:

1. «Музыка сабағында ән үйрету әдістемесі» . Б.Мұстафин, Ж.Таубалдиева, З.Смақова

2. «Сырнай үйрену мектебі». Б.Мұстафин, ». Т.Мұстафина, Т.Алыбаев, З.Смақова

3. «Музыка в детском саду». Н.Ветлугина, И.Дзержинская, Л.Комиссарова.

4. Мектеп әндері А.Ж.Досымбекова Астана,2014

5. «Сүйемелдеу пәніне арналған балабақша және мектеп әндері». А.Кенжегараева, М.Бименова.

3.2 Техникалық құралдар, материалдар: Наутбук, баян аспабы, музыкалық мәтіні, ноталық дәптер, ДК, баян шығармаларының жинағы.

4. Сабақтың барысы

І. Ұйымдастыру кезені:

«Құпия қонақ» әдісі арқылы:Аудиторияда Н.Тілендиевтің «Туған ел» әуені қосулы тұрады.

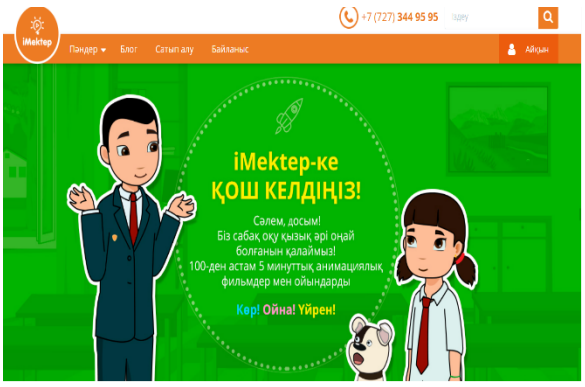
Сабаққа дайындық. Сәлемдесу. Жағымды пікір, ахуал қалыптастыру, бір- біріне тілек, жылы лебіз білдіру Оқушыны сабаққа дайындау, баланың көңіл-күйін сұрап, ноталарын, шығармаларын тексеру. Оқушының назарын сабаққа аудару.

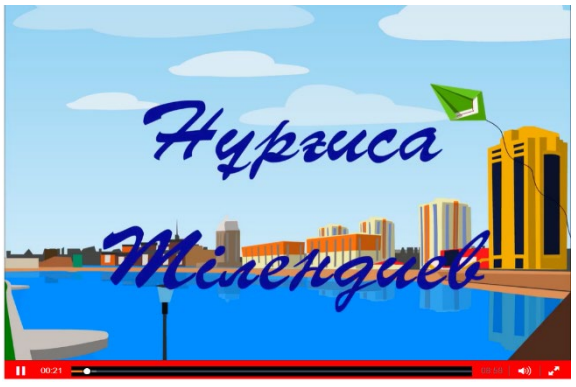
ІІ.Өткен сабақты пысықтау (керекті білімдерді еске түсіру)

Үйге берілген тапсырманы орындату және нәтижесін тексеріп, жетістігімен кемшілігін айту.

ІІІ. Оқу жұмысына ынталандыру, негізгі талқыланатын тапсырмалармен таныстыру: Жаңа сабақ жоспары:

Теориялық кезең: Imektep.kz платформасы Мұғалімнің түсіндірмесін тыңдайды

Қазақ музыкасының алыптарының бірі болған Нұрғиса Тілендиевтің шығармашылығы мен еңбегі бүгінгі күні де қазақ мәдениетінің алтын қорына еніп, ұлттың рухани мұрасын әлемге танытуда маңызды рөл атқарады.Нұрғиса Тілендиев 1925 жылы 1 сәуірде Алматы облысының Іле ауданында дүниеге келді. Оның балалық шағы Ұлы Отан соғысының ауыр жылдарына тұспа-тұс келді. Тілендиев музыкаға жас кезінен қызығып, домбырамен таныс болды. Өзінің өнер жолын ерте бастауға ұмтылды. 1949 жылы Алматы консерваториясының халық аспаптары факультетіне оқуға түсіп, қазақ музыкасының асыл мұраларымен танысты.

Оқу орнын 1954 жылы тәмамдағаннан кейін, ол қазақ өнерінде терең із қалдырып, халықтың мәдениетіне өлшеусіз үлес қосты. Оның әндері терңдігімен, сүйкімділігімен тыңдаушыларын баурап алады. Атап айтсақ: «Бозторғай», «Куә бол», «Жан сәуле», «Алатау», «Құстар әні», «Кел еркем Алатауыңа», «Қарлығаш туралы ән», «Өз елім» әндері. Сонымен қатар, ол «Менің атым Қожа», «Балалық шаққа саяхат», «Алпамыс мектепке барады», «Қыз Жібек», атты кинофильмдерге, «Қарлығаштың құйрығы неге айыр», мультфильміне музыка жазған. https://www.youtube.com/watch?v=Lioii8mJcwo

Мектеп немесе балабақша репертуарынан ән. Н.Тілендиев «Құттықтаймын мама туған күніңмен» Шығармаға толық талдау. Classroomscreen вертуалды тақта арқылы. Түсініктеме, мағлұматтар беріледі. ЖИ Veo3 браузермен жасалған видео көрсетіледі.

Өтілетін шығарма туралы түсінігін қалыптастырады.Шығарманы мұғалімның орындауында тыңдайды, мән-мағынасы, мазмұнын талдайды. «Бүгін біз әсем әуенге толы Н.Тілендиевтің «Құттықтаймын мама туған күніңмен» әнін тыңдап, оның музыкалық мазмұнын ашуға тырысамыз.

Жанры: Ән (би ырғағында орындалатын көңілді ән).

Көркемдік мазмұны:

Бұл ән анаға деген баланың сүйіспеншілігін жеңіл би қимылдарымен орындалады. Тыңдаушыда көтеріңкі көңіл-күй, еркіндік пен шаттық әсерін қалдырады.

«Құттықтаймын мама туған күніңмен» — баян аспабында орындалатын жеңіл, ырғақты ән. Ол орындаушыдан дәл ырғақ сезімін, әуеннің нәзік жүргізілуін және көңілді, табиғи бейнені жеткізе білуді талап етеді.

Музыкалық ерекшеліктері

* Өлшемі: 2/4 (би ырғағында орындалатын көңілді ән)
* Темпі: Орташа немесе орташа жылдам (Moderato, Allegretto)
* Мелодиясы: Жеңіл, әуезді, ырғақтық секірулер мен арпеджиолар жиі кездеседі.
* Құрылысы: Әдетте үш бөлімнен (A–B–A немесе A–B–C) тұрады.
* Басы: Жайма шуақты, кең тынысты әуен.
* Ортаңғы бөлік: Көңілді, ырғақтық тұрғыда белсендірек.
* Қайта оралу: Негізгі тақырып жеңіл вариациямен қайтарылады.

Практикалық кезең: Орындаушылық ерекшеліктері

Орындалуы көрсетіледі: **: Moises платформасы ұсынылады.**

Алдымен оқытушы өзі орындап көрсетеді

Әрі қарай студентпен баян аспабында орындау, талдау жұмыстары жүргізіледі.

* Динамикада жеңіл көтерілу мен бәсеңдеу байқалады (crescendo – diminuendo).
* Шығарманың сипаты — жарық, нәзік, би ырғақты және көңілді.

Қорытынды, рефлексия, (нәтижелерді қорғау, іс-әрекетті талдау).

Жаңа материалмен таныса отырып, Бекіту сұрақтарына жауап береді; Берілген тапсырмаларды орындайды, саралайды, бағалайды.

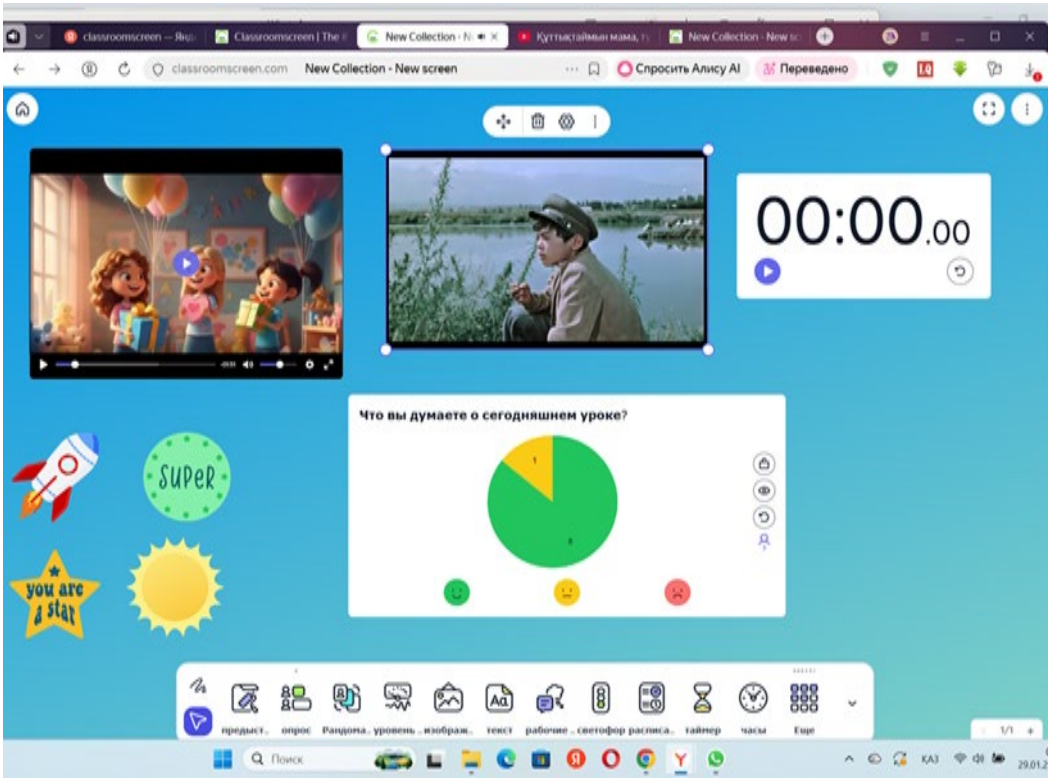
Бақылау сұрақтары: **Imektep.kz платформасы арқылы.**

1. Сабақ тақырыбы бойынша өз деңгейінде білім алдым деп ойлайсыз ба?
2.«Құттықтаймын мама туған күніңмен» саған қандай әсер қалдырды?
3. Әуен арқылы қандай көңіл-күйді сездің?
4. Мектепке практикаға барғанда осы сабақтан алған білімдеріңді және ЖИ материалдарын қолдана аласыз ба?

Classroomscreen вертуалды тақта арқылы Тактадан қалаған стикерін белгілеп кері байланыс жасайды.

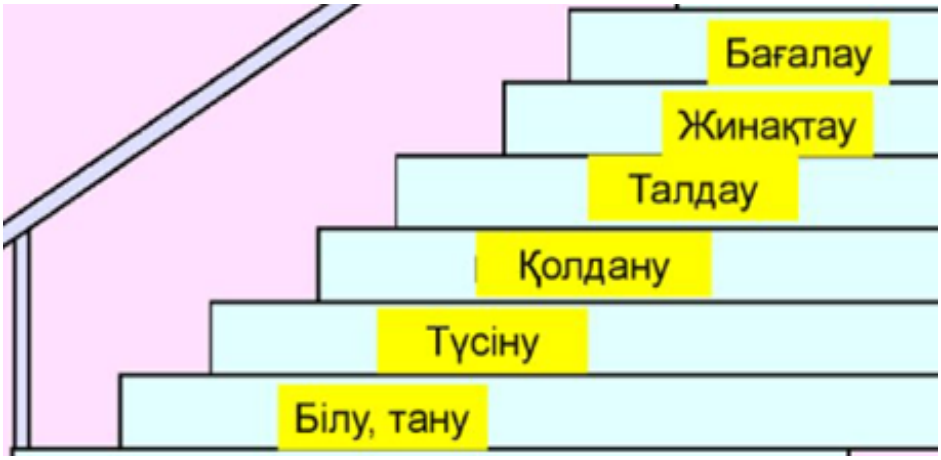

Соңғы нұсқаулық.

1.Сабақты қорытындылау.
2. Қателіктер мен оның себептеріне талдау жасау.
3. Баға қою.

Білім алаушылардың бағалау парағы

Оқушының жасаған қателері мен жетістіктерін айтып, білімін пысықтап, бір тұжырымға келтіріп білімін бағалау. Блум таксаномиясы бойынша бағалау парағы.

1-қадам: Білу, тану: Мектеп немесе балабақша репертуарынан ән.Әннің оң қол мәтініне талдау жасау. (1-ші сағаты);

2-қадам: Түсіну: Әннің сол қол мәтініне талдау жасау. (2-ші сағаты).

3-қадам: Қолдану: Әннің екі қол мәтінін қосып ойнау.(жай жылдамдықта) (1-ші сағаты);

4-қадам: Талдау: Әннің екі қол мәтінін қосып ойнау. (жылдамдықты өз темпінде) (2-ші сағаты).

5-қадам: Жинақтау. Әннің сөзімен жұмыс жасау. 1 сағат (жай жылдамдықта орындау) (1-ші сағаты);

Әннің сөзімен жұмыс жасау. 1 сағат (жылдамдықты өз темпінде орындау) (2-ші сағаты).

6-қадам: Бағалау: Әнді өз сүйемелдеуінде орындау. 1 сағат (толық өз темпінде орындау) (1-ші сағаты);

Әнді өз сүйемелдеуінде орындау. 1 сағат (толық көркем орындау) (2-ші сағаты).

Р/с	Бағалау критерийлері	Ұпай
1.	Шығарманы толық және дұрыс орындау (ноталық сауаттылық)	20
2.	Ырғақ пен темпті сақтау	15
3.	Саусақтардың дұрыс қойылымы мен орындау техникасы	15
4.	Дыбыс тазалығы және динамиканы сақтау штрихтардың анықтығы	20
5.	Сахна мәдениеті (отырыс, аспапты ұстау, әннің әуені тазалығы)	10
6.	Шығарманың көркемдік және эмоционалдық жеткізілуі	20

Үй тапсырмасын беру:

1. Мектеп немесе балабақша репертуарынан ән.Әннің мәтініне талдау жасап келу.

2.Музыканы көркемдететін белгілерін аспапта көрсете білу. Динамикалық белгілеріне назар аудару.

3. Moises платформасында қарап келу.

Әлиакбарова Анар Маратқызы
Директордың тәрбие жұмыстары жөніндегі орынбасары, педагог-модератор,
"Бастауыш білім беру педагогикасы мен әдістемесі" мамандығының арнайы пән оқытушысы
"Болашақ" университетінің жоғары колледжі
Қызылорда облысы, Қызылорда қаласы

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР НЕГІЗІНДЕ ҚҰҚЫҚТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУ

Аннотация: мақала бастауыш сынып оқушыларына ұлттық құндылықтар негізінде құқықтық тәрбие беру мәселелерін қарастырады. Автор құқықтық тәрбие мен ұлттық құндылықтарды біріктірудің педагогикалық тиімді әдістерін, соның ішінде ойын, шығармашылық тапсырмалар және интерактивті технологияларды қолдану жолдарын сипаттайды. Мақалада педагог-модератордың кәсіби қызметінің ерекшеліктері, ата-аналармен ынтымақтастық және балалардың моральдық-құқықтық дамуына әсері қарастырылады.

Кілт сөздер: бастауыш сынып, құқықтық тәрбие, ұлттық құндылықтар, педагог-модератор, шығармашылық тапсырмалар, балалардың дамуы, интерактивті әдістер.

Бастауыш сынып оқушыларының құқықтық тәрбиесін ұлттық құндылықтар негізінде ұйымдастыру бүгінгі білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі болып табылады. Құқықтық тәрбие тек ережелер мен нормаларды үйрету ғана емес, балаларға өз құқықтары мен жауапкершіліктерін түсіндіру, қоғамда қалыптасқан моральдық және этикалық стандарттарға бейімдеу, азаматтық сана мен патриоттық сезімді қалыптастыру процесі болып табылады. Ұлттық құндылықтар бұл үдерісте басты рөл атқарады, өйткені олар балаларға өз елінің мәдениеті, дәстүрі және тарихымен танысуға, адамгершілік қағидаларды дұрыс түсінуге мүмкіндік береді.

Құқықтық тәрбиенің тиімділігі көбіне қолданылатын әдістер мен тәсілдерге байланысты. Бастауыш сынып оқушылары үшін ойын әдістері, драмалық көріністер, мультимедиялық ресурстар мен интерактивті тапсырмалар ең тиімді болып саналады. Мысалы, құқықтық жағдайларды бейнелейтін қысқа сценкалар, рөлдік ойындар немесе виртуалды кейіпкерлер арқылы балалар өз әрекеттерінің салдарын түсініп, дұрыс шешім қабылдауға үйренеді. Бұл тәсіл балалардың құқықтық сана-сезімін дамытып қана қоймай, олардың ойлау қабілетін, эмоциялық интеллектін және әлеуметтік дағдыларын жетілдіреді.

Ұлттық құндылықтарды құқықтық тәрбиемен байланыстырудың тағы бір маңызды аспектісі – ата-аналар мен қоғамның рөлі. Мектеп пен отбасының ынтымақтастығы балалардың құқықтық және моральдық дамуына тікелей әсер етеді. Педагог-модератор оқушыларға құқықтық білім берумен қатар, ата-аналарды да тәрбиелік процеске тартуы қажет. Мысалы, отбасылық кеңестер, тренингтер, жалпы сыныптық кездесулер арқылы ата-

аналар балаларға құқықтық нормаларды үйретуге көмек береді, моральдық құндылықтарды күшейтеді және олардың әлеуметтік жауапкершілігін арттырады.

Бастауыш сыныпта құқықтық тәрбиені ұлттық құндылықтар негізінде жүргізу балалардың қоғамдағы орнын дұрыс бағалауына, әділдік пен жауапкершілік сезімін дамытуға ықпал етеді. Педагог модератор бұл үдерісті жүйелі жоспарлап, әр сабақта ұлттық дәстүрлер мен құқықтық нормаларды үйлестіре отырып, балаларға жеке мысалдар мен тәжірибелер арқылы жеткізуі қажет. Мұндай тәсіл балалардың құқықтық мәдениетін қалыптастырып қана қоймай, олардың азаматтық белсенділігін арттырады және қоғамдағы этикалық нормаларға бейімделуін жеңілдетеді.

Құқықтық тәрбие мен ұлттық құндылықтарды біріктіре отырып жүргізілген сабақтарда шығармашылық әдістердің маңызы зор. Педагог модератор балаларға құқықтық тақырыптарды шығармашылық тапсырмалар арқылы түсіндіре алады. Мысалы, балалар өздерінің құқықтары мен міндеттерін бейнелейтін сурет, эссе немесе шағын мультимедиа жобаларын жасайды. Бұл тәсіл балалардың белсенділігін арттырып, оқу процесіне қызығушылықтарын күшейтеді, сондай-ақ олардың жеке тәжірибесі арқылы құқықтық түсінігін қалыптастырады.

Ұлттық құндылықтар негізіндегі құқықтық тәрбие бастауыш сынып оқушыларының жеке тұлғалық, әлеуметтік және моральдық дамуын қамтамасыз ететін кешенді педагогикалық процесс болып табылады. Бұл үдерісте тәрбиеші тек құқықтық нормаларды үйретуші ғана емес, сонымен қатар мотивациялық жетекші, педагогикалық кеңесші, шығармашылық фасилитатор ретінде әрекет етеді. Мектептегі сабақтар мен тәрбие сағаттарын ұйымдастыруда балалардың жас ерекшеліктерін, эмоционалды және когнитивтік даму деңгейін ескеру өте маңызды.

Дидактикалық әдістер ретінде рөлдік ойындар, проблемалық тапсырмалар, кейс-стадилер мен интерактивті мультимедиа құралдарын қолдану тиімді. Мысалы, балаларға белгілі бір құқықтық ситуацияларды шешуге арналған ойындар ұсынып, олардың әрбір шешімінің салдарын талқылау арқылы саналы шешім қабылдау қабілеттерін дамытуға болады. Сонымен қатар, шығармашылық тапсырмалар, мысалы, құқықтық тақырыптағы сурет салу, эссе жазу немесе шағын бейнеролик жасау, балалардың құқықтық түсінігін жеке тәжірибесі арқылы тереңдетеді.

Ұлттық құндылықтарды құқықтық тәрбиемен байланыстыру арқылы балаларда әділдік, адалдық, жауапкершілік, сыйластық, қоғамға деген құрмет сияқты моральдық қасиеттер қалыптасады. Педагог-модератор балаларға құқықтық нормалардың тек заңдық тұрғыдан емес, моральдық және әлеуметтік мағынада да маңызды екенін көрсетуі тиіс. Бұл балалардың болашақта саналы азамат болып өсуіне, қоғамдағы этикалық нормаларды сақтауға үйренуіне ықпал етеді.

Ата-аналармен тиімді ынтымақтастық құқықтық тәрбие процесінің тағы бір маңызды аспектісі болып табылады. Педагог модератор отбасыларға ақпараттық қолдау көрсетіп, ата-аналар мен балалар арасындағы диалогты дамытуға, үйде құқықтық мәдениетті қалыптастыруға ықпал етеді. Оқушы мен ата-ана арасындағы ынтымақтастық мектептегі оқу-тәрбие үрдісін толықтырады және тұрақты нәтижелер береді.

Сондай-ақ, технологиялық құралдарды пайдалану ұлттық құндылықтар негізіндегі құқықтық тәрбие сапасын арттыруға мүмкіндік береді. Мысалы, интерактивті презентациялар, мультимедиялық бейнероликтер, виртуалды құқықтық кейстер балалардың қызығушылығын арттырады және оқу материалын есте сақтау қабілетін күшейтеді. Бұл тәсіл балалардың құқықтық мәдениетін дамытуға, пәнге деген ынтасын арттыруға және инновациялық білім беру тәжірибесін енгізуге септігін тигізеді.

Құқықтық тәрбие процесінде бастауыш сынып оқушыларының танымдық қабілеттерін дамыту маңызды аспектілердің бірі болып табылады. Ұлттық құндылықтарды құқықтық біліммен үйлестіру балалардың ойлау дағдыларын, логикалық және аналитикалық қабілеттерін жетілдіреді. Мысалы, балаларға құқықтық жағдайларды сипаттайтын мысалдар

ұсынылып, олардан дұрыс шешім қабылдауды сұрау арқылы ойлау қабілеті, себеп-салдарлық байланыстарды түсіну және өз пікірін дәлелді түрде жеткізу дағдылары дамиды. Бұл тәсіл балаларды тек құқықтық біліммен ғана емес, сонымен қатар саналы шешім қабылдауға және жауапкершілікті сезінуге үйретеді.

Тәрбиеші балаларға құқықтық тәрбие беру барысында әлеуметтік тәжірибе мен өмірлік жағдайларды пайдалана отырып, оқу процесін нақты және өзекті етеді. Мысалы, мектептегі күнделікті іс-әрекеттер мен сынып ішіндегі тәртіп ережелерін талдау арқылы балалар құқық пен міндетті түсінеді. Балаларға нақты мысалдар арқылы түсіндіру олардың құқықтық түсінігін тереңдетіп, моральдық сезімдерін қалыптастырады. Сонымен қатар, осындай тәжірибе балалардың әлеуметтік дағдыларын, топта әрекет ету қабілетін және басқалармен тиімді қарым-қатынас жасауын дамытады.

Құқықтық тәрбие мен ұлттық құндылықтарды үйлестіру балаларда адамгершілік қасиеттерді қалыптастыруға көмектеседі. Мысалы, әділдік, адалдық, достық, сыйластық сияқты моральдық қағидалар әр сабақта бекітіліп, нақты әрекеттер арқылы көрініс табады. Тәрбиеші әрбір балалардың іс-әрекетін бақылап, дұрыс шешім қабылдаған жағдайларды мадақтай отырып, балалардың өз іс-әрекеттеріне жауапкершілігін арттырады. Бұл тәсіл олардың құқықтық және моральдық санасын нығайтып, жеке тұлға ретінде жан-жақты дамуына ықпал етеді.

Қазіргі заманғы педагогикалық тәжірибеде дигиталды құралдардың рөлі де айқын көрінеді. Мысалы, интерактивті презентациялар, құқықтық тақырыптағы қысқа видеороликтер, виртуалды кейстер балалардың қызығушылығын арттырады және құқықтық ұғымдарды есте сақтау қабілетін күшейтеді. Цифрлық технологияларды қолдану балаларға материалды көруге, тыңдауға, тәжірибелік тапсырмаларды орындауға мүмкіндік береді, бұл олардың құқықтық мәдениетін тиімді қалыптастырады және сабақ процесін жандандырады.

Сонымен қатар, құқықтық тәрбие процесінде ата-аналармен тұрақты ынтымақтастық қамтамасыз ету маңызды. Педагог-модератор ата-аналарды құқықтық тәрбиеге белсенді тарту арқылы балаларға үйлесімді үлгі көрсетеді. Отбасымен бірлескен жұмыс балалардың үйде де құқықтық нормаларды сақтауы мен ұлттық құндылықтарды ұстануына септігін тигізеді. Ата-аналар балаларға моральдық және құқықтық нормаларды күнделікті өмірде қолдануды үйретіп, мектептегі оқу-тәрбие үрдісін толықтырады.

Соңында, ұлттық құндылықтар негізіндегі құқықтық тәрбие бастауыш сынып оқушыларының жан-жақты дамуына, азаматтық және моральдық құзыреттілігін қалыптастыруға, болашақта жауапты және саналы азамат болып өсуіне негіз қалады. Педагог-модератордың кәсіби шеберлігі, шығармашылық тәсілдері және инновациялық әдістерді қолдануы бұл процесстің сапасын арттырып, мектептегі білім беру тәжірибесін жаңа деңгейге көтереді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі. Бастауыш білім беру бағдарламалары. – Астана, 2021. – 156 б.

2. Әлиев, Ж. Құқықтық тәрбие және моральдық құндылықтар. – Алматы: Білім, 2019. – 128 б.

3. Нұрмұхамедова, С. Мектепке дейінгі және бастауыш сыныпта құқықтық мәдениет. – Алматы: Рауан, 2020. – 144 б.

4. Батталова, А. Педагогика и воспитание: современные подходы. – Алматы: Атамұра, 2018. – 176 с.

5. Rogers, C. Freedom to Learn. – New York: Merrill, 2016. – 312 p.

6. Piaget, J. The Moral Judgment of the Child. – New York: Free Press, 2015. – 220 p.

Өтеген Гүлнар Қабдолқызы
Шетел тілі мамандығының арнайы пән оқытушысы, педагог-зерттеуші
"Болашақ" университетінің жоғары колледжі
Қызылорда қаласы

ҚАЗАҚ ТОПТАРЫНДА АҒЫЛШЫН ТІЛІ СӨЗ ТАПТАРЫН ОҚЫТУ

Аннотация. Мақалада колледждегі шетел тілі мамандығында білім алатын қазақ топтарында ағылшын тілінің сөз таптарын оқыту мәселесі ғылыми-публицистикалық тұрғыдан жан-жақты қарастырылады. Автор морфологиялық категорияларды меңгертудің теориялық негіздерін, қазақ және ағылшын тілдерінің құрылымдық ерекшеліктерін салыстыра отырып оқытудың тиімді жолдарын, болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудағы грамматиканың рөлін талдайды. Мақалада сөз таптарын оқытуда функционалдық, коммуникативтік, когнитивтік бағыттардың маңызы айқындалып, тәжірибелік ұсыныстар беріледі. Оқу үдерісінде тілдік бірліктердің семантикалық, морфологиялық және синтаксистік қырларын кешенді қарастыру қажеттігі дәлелденеді.

Кілт сөздер: сөз таптары, морфология, шетел тілі, қазақ топтары, коммуникативтік әдіс, салыстырмалы талдау, кәсіби құзыреттілік, грамматикалық құрылым.

Қазіргі білім беру кеңістігінде тіл үйрету үдерісі тек ақпарат жеткізумен шектелмей, тұлғаның кәсіби және мәдени дамуына ықпал ететін күрделі әлеуметтік-педагогикалық құбылыс ретінде қарастырылады. Колледждегі шетел тілі мамандығында білім алатын студенттер болашақта тіл маманы, аудармашы, оқытушы немесе халықаралық коммуникация саласының қызметкері ретінде еңбек ететіндіктен, олардың тілдік даярлығы жүйелі әрі терең болуы тиіс. Осы тұрғыдан алғанда ағылшын тілінің сөз таптарын оқыту мәселесі тек грамматикалық тақырып аясында қалмай, кәсіби құзыреттілікті қалыптастырудың өзегіне айналады. Сөз таптары тілдің құрылымдық жүйесін айқындайтын негізгі категориялар болғандықтан, оларды саналы меңгеру студенттің мәтінді дұрыс құрастыруына, мағыналық дәлдікке қол жеткізуіне және стилистикалық икемділік танытуына мүмкіндік береді. Қазақ топтарында білім алушылар үшін бұл үдеріс ана тілінің грамматикалық құрылымымен тығыз байланыста жүзеге асады, өйткені студент жаңа тілдік құбылысты көбіне бұрынғы тілдік тәжірибесі арқылы қабылдайды. Сондықтан ағылшын тілінің сөз таптарын оқыту барысында интерференция құбылысы, ұқсастық пен айырмашылық мәселесі үнемі назарда болуы қажет. Морфологиялық категорияларды үстірт түсіндіру болашақ маманның кәсіби сөйлеу мәдениетіне кері әсер етуі ықтимал. Осы себепті сөз таптарын оқыту әдістемесі ғылыми негізделген, салыстырмалы және функционалдық сипатта құрылуы тиіс. Білім алушының тілдік санасын дамыту, грамматикалық ойлау дағдысын қалыптастыру, категориялардың мағыналық аясын терең ұғындыру – бүгінгі оқытушының басты міндеттерінің бірі. Мұндай

міндетті жүзеге асыру үшін теориялық білім мен тәжірибелік жаттығулар арасындағы үйлесім сақталуы қажет.

Ағылшын тілінің сөз таптары жүйесі морфологиялық формалардың шектеулігімен және синтаксистік қызметтің басымдығымен ерекшеленеді, ал қазақ тілі агглютинативті сипатқа ие болғандықтан, қосымшалар арқылы грамматикалық мағына айқын беріледі. Бұл айырмашылық студенттердің қабылдауында белгілі бір қиындықтар туындатады, себебі олар сөздің грамматикалық қызметін көбіне сыртқы форма арқылы анықтауға дағдыланған. Ағылшын тілінде зат есім мен сын есімнің формалық ұқсастығы немесе етістік пен зат есімнің омонимдік құбылыстары студентті жаңылыстыруы мүмкін. Осындай жағдайда оқытушы салыстырмалы талдау әдісін тиімді қолдана отырып, әр тілдің табиғи заңдылығын түсіндіруі тиіс. Мысалы, қазақ тіліндегі септік жалғаулары мен ағылшын тіліндегі предлогтардың қызметін салыстыру студентке синтаксистік байланыстарды тереңірек ұғынуға жол ашады. Бұл тек форманы емес, мағыналық қатынасты да саралауға мүмкіндік береді. Грамматикалық категорияларды оқыту барысында олардың мәтін ішіндегі қызметін көрсету аса маңызды, өйткені оқшау берілген ереже студент санасында жүйелі байланыс қалыптастырмайды. Сөз таптарының сөйлемдегі қызметін талдау арқылы студент тілдік бірліктің динамикалық сипатын аңғарады. Мұндай талдау грамматиканы құрғақ теория ретінде емес, тірі тілдік жүйе ретінде қабылдауға ықпал етеді. Тілді құрылымдық деңгейде меңгеру кәсіби мәтіндерді аудару мен талдауда шешуші рөл атқарады. Сондықтан сөз таптарын оқыту тек морфологиялық кестелермен шектелмеуі тиіс.

Колледждегі арнайы пән оқытушысы үшін сөз таптарын оқыту үдерісі әдістемелік шеберлікті, ғылыми пайымды және педагогикалық икемділікті талап етеді. Студенттердің жас ерекшелігі мен танымдық деңгейін ескеру арқылы күрделі грамматикалық категорияларды кезең-кезеңімен меңгерту тиімді нәтиже береді. Бастапқы кезеңде сөз таптарының жалпы сипаттамасы беріліп, кейін олардың ішкі жіктелуі мен функционалдық қырлары талданады. Мәселен, етістіктің шақ категориясын оқытуда тек формаларын жаттатумен шектелу жеткіліксіз, оның коммуникативтік мағынасы мен контекстік рөлін көрсету қажет. Студент шақ формасын қолдана отырып уақыттық қатынасты, әрекеттің аяқталған не аяқталмаған сипатын, сөйлеушінің көзқарасын білдіретінін түсінуі тиіс. Осындай терең түсінік қалыптасқанда ғана грамматикалық білім шынайы сөйлеу дағдысына айналады. Сын есімнің шырай категориясын немесе үстеудің қызметін оқытуда да мәтіндік талдау әдісі нәтижелі болып саналады. Теория мен тәжірибенің өзара байланысы сақталған жағдайда студент грамматикалық құбылысты механикалық емес, саналы түрде қолданады. Оқытушы проблемалық жағдаяттар туғызу арқылы студенттің аналитикалық ойлау қабілетін дамытуға мүмкіндік алады. Бұл тәсіл болашақ шетел тілі маманының кәсіби құзыреттілігін арттыруға тікелей әсер етеді.

Қазақ топтарында ағылшын тілінің сөз таптарын оқытуда коммуникативтік бағыттың жетекші орын алуы тілдік бірліктерді оқшау құрылым ретінде емес, мағыналық әрекет құралы ретінде танытумен тығыз байланысты, өйткені студент грамматикалық категорияны нақты сөйлеу жағдаятында қолдану арқылы ғана оның функционалдық қуатын сезіне алады. Егер сөз табы тек анықтама мен формалар жиынтығы ретінде ұсынылса, онда ол білім алушының жадында пассивті ақпарат күйінде қалып қоюы ықтимал, ал коммуникативтік тапсырмалар арқылы меңгерілген құрылым саналы дағдыға айналады. Оқу аудиториясында жасанды диалогтермен шектелмей, кәсіби бағыттағы жағдаяттарды модельдеу студенттің болашақ қызметіне бағдарланған тілдік әрекетін қалыптастырады, бұл өз кезегінде грамматикалық формалардың прагматикалық рөлін ұғынуға мүмкіндік береді. Мысалы, ресми хат жазу, келіссөз жүргізу немесе академиялық баяндама әзірлеу барысында әр сөз табының стильдік жүктемесі айқын көрінеді, сондықтан оқытушы тапсырмаларды мақсатты түрде іріктеуі тиіс. Студент белгілі бір зат есімнің терминологиялық мәнге ие болатынын, ал сын есімнің бағалауыштық реңк үстейтінін нақты мәтіндік ортада аңғарғанда, оның тілдік талдауы тереңдей түседі. Пікірталас форматында ұйымдастырылған сабақта модаль сөздердің,

үстеулердің және жалғаулықтардың ойды дәл жеткізудегі маңызы тәжірибе жүзінде айқындалады, өйткені сөйлеуші өз көзқарасын қисынды әрі сенімді түрде білдіруге ұмтылады. Коммуникативтік тапсырмалар барысында қателерді түзету де дәстүрлі түсіндіруден өзгеше сипат алады, себебі оқытушы грамматикалық норманы оқшау емес, айтылған ойдың мазмұнымен байланыстыра отырып талдайды. Мұндай талдау студенттің рефлексивтік қабілетін дамытады, өйткені ол өз сөзіндегі формалық дәлсіздіктің мағыналық салдарын түсінеді. Сабақта қолданылатын кейс-әдіс, проблемалық жағдаяттар және сараланған сұрақтар сөз таптарының семантикалық шекарасын кеңінен пайымдауға жағдай жасайды. Нәтижесінде грамматикалық құрылымдар студенттің тілдік тұлғасының ажырамас бөлігіне айналып, оларды орынды әрі дәл қолдану дағдысы біртіндеп орнығады.

Коммуникативтік бағытты тереңдету үшін оқытушы сөз таптарын дискурстық талдау аясында қарастыруы қажет, өйткені әрбір тілдік бірлік белгілі бір мәтіндік кеңістікте ғана толық мағынаға ие болады және ол сөйлеушінің мақсатына тәуелді қызмет атқарады. Егер студент мәтіннің прагматикалық мақсатын айқындай алса, онда ол қолданылған сөз таптарының не үшін таңдалғанын да түсіне бастайды, бұл грамматикалық сананың жоғары деңгейін көрсетеді. Мәселен, жарнамалық мәтінде сын есімдердің экспрессивтік сипаты басым болатынын, ал ғылыми мақалада зат есімдердің абстрактылы формалары жиі кездесетінін салыстыра талдау студенттің стильдік сезімін қалыптастырады. Осындай салыстырулар арқылы білім алушы тілдің әлеуметтік қызметін ұғынады және грамматикалық категориялардың қоғамдағы коммуникациямен байланысын аңғарады. Оқытушы мәтін ішіндегі сөз таптарының өзара байланысын схема, концептуалдық карта немесе логикалық модель түрінде ұсынса, студент құрылымдық тұтастықты көзбен шолып қабылдай алады. Бұл тәсіл әсіресе күрделі құрмалас сөйлемдердегі жалғаулықтар мен шылаулардың қызметін түсіндіруде тиімді, себебі олар ой желісін ұйымдастыратын негізгі құралдардың бірі болып саналады. Коммуникативтік ортада грамматикалық бірліктерді қолдану студенттің эмоционалдық қатысуын арттырады, ал эмоционалдық белсенділік есте сақтауды күшейтетіні психолингвистикалық зерттеулерде дәлелденген. Тілдік әрекетке негізделген сабақта студент тыңдаушы, сөйлеуші, талдаушы рөлдерін кезектестіріп атқарады, бұл оның жан-жақты дамуына ықпал етеді. Әрбір сөз табын нақты дискурстық мақсатпен байланыстыра оқыту грамматиканың өміршеңдігін көрсетеді және оны абстрактылы ережелер жиынтығынан арылтады. Осындай кешенді амал қолданылған жағдайда студент грамматикалық құрылымды таңдауда саналы шешім қабылдай алатын деңгейге жетеді.

Сөз таптарын оқыту барысында цифрлық технологияларды орынды пайдалану оқу үдерісін дараландыруға мүмкіндік береді, өйткені әр студенттің тілдік дайындығы мен қабылдау қарқыны әртүрлі болғандықтан, икемді орта қажет етіледі. Онлайн-платформалардағы бейімделген жаттығулар студенттің қателерін автоматты түрде талдап, жеке ұсыныстар ұсыну арқылы оның әлсіз тұстарын нақтылауға жағдай жасайды. Егер студент белгілі бір сөз табын қолдануда жүйелі қателік жіберсе, жүйе оған қосымша тапсырмалар ұсынып, қайталама жаттығу арқылы білімін бекітеді, бұл дәстүрлі аудиториялық жұмысты толықтыра түседі. Сандық ресурстар арқылы ұсынылған интерактивті кестелер мен динамикалық модельдер күрделі грамматикалық қатынастарды көрнекі түрде көрсетуге мүмкіндік береді, сондықтан студент абстрактылы ұғымды нақты бейнемен байланыстыра алады. Мәтіндік корпустарды пайдалану барысында студент белгілі бір сөз табының әртүрлі жанрдағы қолданысын салыстырып, тілдік вариативтілікті байқай алады, бұл оның аналитикалық ойлауын дамытады. Электрондық сөздіктер мен морфологиялық талдау құралдары студентке сөздің құрылымын өздігінен зерттеуге жағдай жасайды, осылайша дербес оқу мәдениеті қалыптасады. Қашықтан оқыту форматында бейнесабақтар мен интерактивті форумдар арқылы грамматикалық талқылау ұйымдастыру студенттердің академиялық дискуссия дағдысын жетілдіреді. Сандық ортада орындалған тапсырмаларды сақтау және қайта қарау мүмкіндігі студенттің оқу траекториясын бақылауға көмектеседі. Бұл деректер оқытушыға да пайдалы, өйткені ол әр студенттің ілгерілеу динамикасын талдай

алады. Технологиялық қолдау оқу сапасын арттырудың құралы ретінде қарастырылғанда, сөз таптарын меңгеру үдерісі жүйелі әрі нәтижелі сипат алады.

Дегенмен цифрлық технологияларды енгізу әдістемелік тұрғыдан негізделуі тиіс, өйткені құралды мақсатсыз қолдану оқу мазмұнының үстірт игерілуіне әкелуі мүмкін және студенттің назарын негізгі теориялық мәселеден алаңдатуы ықтимал. Оқытушы электрондық ресурсты таңдағанда оның ғылыми дұрыстығына, тілдік материалдың сапасына және тапсырмалардың педагогикалық құндылығына назар аударуы қажет, себебі кез келген визуалды тартымдылық мазмұндық тереңдікті алмастыра алмайды. Егер технология грамматикалық талдауды жеңілдетуге қызмет етсе, онда ол оқу үдерісін байытады, ал егер ол тек ойын элементімен шектелсе, білімнің тұрақтылығы төмендейді. Сандық форматта ұсынылған мәтіндермен жұмыс істегенде студент ақпаратты сыни тұрғыдан бағалауды үйренуі тиіс, өйткені интернет кеңістігіндегі тілдік үлгілер әрдайым нормативтік талапқа сай бола бермейді. Оқытушы студентке сенімді дереккөздерді таңдаудың жолдарын көрсетіп, академиялық адалдық қағидаларын түсіндіруі қажет, бұл болашақ маманның кәсіби этикасын қалыптастырады. Цифрлық ортада бірлескен жобалар орындау студенттердің ынтымақтастық дағдысын дамытады және грамматикалық білімді ортақ өнім жасау барысында қолдануға мүмкіндік береді. Мұндай жобаларда әр сөз табының нақты функциясы талқыланып, мәтін сапасы ұжымдық талдау арқылы жетілдіріледі. Сонымен бірге уақытты тиімді басқару және ақпаратты құрылымдау қабілеті қалыптасады, өйткені сандық ортада жұмыс істеу белгілі бір тәртіпті талап етеді. Технология мен дәстүрлі әдістердің үйлесімі сақталған жағдайда ғана оқу үдерісі мазмұндық тұтастығын жоғалтпайды және студенттің терең грамматикалық даярлығын қамтамасыз етеді. Осындай әдістемелік тепе-теңдік сөз таптарын оқытуды заманауи талаптарға сай ұйымдастырудың басты шарты болып табылады.

Қорытындылай келе, қазақ топтарында ағылшын тілінің сөз таптарын оқыту болашақ шетел тілі мамандарының кәсіби даярлығында стратегиялық маңызға ие. Морфологиялық категорияларды терең әрі жүйелі меңгеру студенттің тілдік құзыреттілігін ғана емес, аналитикалық ойлау қабілетін де дамытады. Салыстырмалы талдау, коммуникативтік әдіс, мәтіндік жұмыс және цифрлық технологияларды ұштастыру оқыту үдерісін тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Грамматиканы функционалдық тұрғыдан түсіндіру студенттің білімін өмірлік жағдаяттарда қолдануға жол ашады. Оқытушының ғылыми-педагогикалық ұстанымы мен әдістемелік шеберлігі шешуші рөл атқарады. Сөз таптарын саналы меңгерген студент болашақта кәсіби ортада еркін, сауатты әрі жауапты тілдік тұлға ретінде қалыптасады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Бармина, Л.А. Обучение иностранному языку в условиях билингвального образования / Л.А. Бармина, О.А. Артемьева // Иностранные языки в школе. – 2021. – № 5. – С. 32-39.

2. Есенова, К.Ө. Ағылшын тіліндегі сөз таптарын оқытудың инновациялық әдістері / К.Ө. Есенова // Шетел тілін оқыту әдістемесі. – 2022. – № 2. – Б. 45-53.

3. Көшербаева, Г.Е. Колледжде ағылшын тілін оқытудың заманауи технологиялары / Г.Е. Көшербаева. – Алматы: Дәуір, 2021. – 224 б.

Смаилова Аида Есенгелдиевна
Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің оқытушысы, ғылым магистрі, педагог-зерттеуші
"Болашақ" жоғары медицина колледжі
Қызылорда қаласы

ТҰРАҚТЫ СӨЗ ТІРКЕСТЕРІН ТЕРЕҢДЕТЕ ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ СӨЗДІК ҚОРЫН БАЙЫТУ

Аннотация: Қазіргі білім беру жүйесінде тілдік білімді дамыту, соның ішінде тұрақты сөз тіркестерін меңгеру оқушылардың коммуникативтік қабілеттерін арттырудың маңызды факторы болып табылады. Тұрақты сөз тіркестері қазақ тілінің грамматикалық және семантикалық құрылымын толық түсінуге мүмкіндік береді, сөйлеу мәдениетін қалыптастыруға септігін тигізеді. Мақалада тұрақты сөз тіркестерін оқыту әдістері мен тәсілдерінің тиімділігін арттыру жолдары қарастырылады, оқушылардың сөздік қорын байытудағы педагогикалық тәжірибелер мен ғылыми тұжырымдар ұсынылады. Автор тұрақты сөз тіркестерін тереңдетіп оқытудың тілдік және ойлау қабілетін дамытуға әсерін, сондай-ақ олардың сөздік қорды байытудағы рөлін жан-жақты талдайды. Мақала ғылыми-публицистикалық стильде жазылып, күрделі синтаксистік құрылымдарды қолдану арқылы білім беру процесіндегі практикалық аспектілерін көрсетуге бағытталған.

Кілт сөздер: тұрақты сөз тіркестері, сөздік қор, тілдік білім, оқыту әдістемесі, коммуникативтік қабілет, қазақ тілі, педагогикалық тәжірибе

Қазақ тілін оқыту барысында тұрақты сөз тіркестерін меңгеру оқушылардың тілдік құзыреттілігін арттырудың маңызды құрамдас бөлігі ретінде қарастырылады. Тұрақты сөз тіркестері тілдің фразеологиялық жүйесіне жататын, мағынасы біртұтас болып келетін, сөздердің дәстүрлі қолданылу заңдылықтарына бағынатын бірліктер ретінде сипатталады. Олар тек сөздік қорды байытуға ғана емес, сонымен қатар ой-қарас пен тілдік мәдениетті қалыптастыруға да ықпал етеді. Тұрақты сөз тіркестерін оқыту барысында оқушы тек жеке сөздің мағынасын түсіну деңгейінде қалмай, сөздердің бір-бірімен байланысу заңдылықтарын, сөйлемдегі семантикалық реңктерді, стильдік ерекшеліктерді терең меңгереді. Осы тұрғыдан алғанда, педагогикалық үдерісте тұрақты сөз тіркестерін жүйелі түрде енгізу оқушылардың сөздік қорын байытуға ғана емес, олардың аналитикалық ойлау қабілетін, мәтінді түсіну және мәтін құру дағдыларын жетілдіруге де мүмкіндік береді. Сонымен қатар тұрақты сөз тіркестерін меңгеру лексикалық бірліктердің мәнін салыстыра білуді, синонимдік қатарларды тануды, тілдік формаларды икемді қолдануды үйретеді, бұл өз кезегінде тілдік шығармашылық қабілетті қалыптастыруға жол ашады.

Білім алушылардың тұрақты сөз тіркестерін терең меңгеруі тек жеке сабақтарда жүзеге асырылмай, сабақтан тыс іс-әрекеттер мен оқыту технологиялары арқылы да қол жеткізіледі. Оқушылардың сөздік қорын байытуда интерактивті әдістерді, мәтінді талдау, ойлау

жаттығуларын, ойын элементтері мен жобалық тапсырмаларды қолдану тиімділігін дәлелдейтін көптеген зерттеулер бар. Мысалы, мәтінді талдау барысында тұрақты сөз тіркестерінің семантикалық ерекшеліктерін анықтау, олардың контекстке сәйкес қолданылуын зерттеу оқушының тілдік сезімін жетілдіреді. Сонымен қатар шығармашылық тапсырмалар мен диалогтық жаттығулар арқылы оқушы жаңа тіркестерді өз сөздік қорына енгізіп, оларды практикалық қолдану дағдыларын дамытады. Мұндай тәсілдер оқушыны белсенді қатысушы ретінде қалыптастырады, тілдік тәжірибені нақты өмір жағдайларында қолдануға дағдыландырады.

Тұрақты сөз тіркестерін оқытуда әртүрлі әдістемелік тәсілдерді қолдану маңызды рөл атқарады. Лексикалық бірліктерді жүйелі түрде оқыту, мағына мен қолданыс контекстін түсіндіру, фразеологиялық бірліктердің семантикалық ерекшеліктерін салыстыру оқушының когнитивтік қабілетін дамытады. Сондай-ақ мәдени және әдеби контексті қолдану арқылы тұрақты сөз тіркестерін меңгеру тілдің көркемдік мүмкіндіктерін түсінуге жол ашады. Мысалы, қазақ әдебиеті мәтіндерінде қолданылатын тұрақты сөз тіркестері оқушылардың тілдік сезімін, әдеби талғамын, мәтіннің стилистикалық ерекшеліктерін түсінуін арттырады. Мұғалім тұрақты сөз тіркестерін оқытуда бір ғана сөздің емес, тіркестің семантикалық мәнін толық ашуға бағытталған күрделі синтаксистік құрылымдарды қолдануы қажет. Бұл тәсіл оқушыны ой тереңдігіне, тілдік талдау қабілетіне ынталандырады.

Тұрақты сөз тіркестерін меңгеру оқушының сөздік қорын кеңейтуге ғана емес, тілдік шығармашылық қабілетін арттыруға да септігін тигізеді. Мысалы, белгілі бір тақырыпқа эссе жазу кезінде оқушы жаңа тіркестерді қолдана отырып, мәтіндік құрылымдарын әрлендіріп, ойды дәл жеткізе алады. Мұндай процесс оқушының сөздік қорын тиімді байытуға, тілдік икемділікті дамытуға мүмкіндік береді. Тұрақты сөз тіркестерінің мағынасын түсіну оқушыны грамматикалық және семантикалық қателерден сақтайды, сөйлем құрылымын дұрыс қолдануға үйретеді. Педагогикалық тәжірибеде тұрақты сөз тіркестерін оқыту оқушының тілдік дағдыларын жүйелі түрде қалыптастыратын маңызды құрал ретінде қарастырылады, ол тілдік білімді практикалық тұрғыда қолдану қабілетін арттырады.

Білім беру процесінде тұрақты сөз тіркестерін сабаққа жүйелі түрде енгізудің тиімділігі олардың тек оқушылардың лексикалық қорын кеңейтумен шектелмей, сонымен қатар логикалық ойлау қабілетін, мәтіндік байланыстарды түсіну және оларды дұрыс қолдану дағдысын қалыптастыруға мүмкіндік беретіні дәлелденген. Мұғалім әрбір сабақта тұрақты сөз тіркестерін кезең-кезеңімен оқыту арқылы оқушылардың когнитивтік қабілетін дамыта отырып, олардың коммуникативтік дағдыларын біртұтас жүйеге келтіреді, бұл өз кезегінде тілдік құзыреттіліктің әртүрлі деңгейлерін үйлестіруге жол ашады. Сабақ барысында тіркестерді контекстке сай қолдану арқылы оқушы тек оларды есте сақтап қана қоймай, сонымен қатар жаңа ақпаратты өңдеудің, салыстыру мен талдаудың дағдыларын жетілдіреді, яғни лексикалық элементтерді тек қана сөздік қор ретінде қабылдамай, практикалық тұрғыда қолдануға үйренеді. Мысалы, мәтіндік талдау кезінде оқушы тіркестердің семантикалық байланыстарын анықтап, олардың стильдік және экспрессивтік ерекшеліктерін талдайды, бұл өз кезегінде тілдік сезімін дамытуға септігін тигізеді. Сонымен бірге сұрақ-жауап әдісі мен интерактивті тапсырмаларды қолдану оқушыны белсенді әрекетке тартуға мүмкіндік беріп, олардың тілдік шығармашылық қабілеттерін шыңдайды, өйткені олар тіркестерді әр түрлі контексте қолдану арқылы тілдік конструкцияларды икемді меңгереді. Рөлдік ойындар мен сөздік ойындар арқылы оқушы тіркестерді нақты өмірлік жағдайларда қолдануды үйреніп, тілдік тәжірибені толықтырады, бұл әдіс олардың тілдік қарым-қатынасын байытып қана қоймай, сонымен қатар әлеуметтік коммуникативтік дағдыларын да дамытады. Мұндай педагогикалық тәсіл оқушыны тек пассивті ақпарат қабылдаушы етіп қалдырмай, белсенді зерттеуші ретінде қалыптастырады, яғни олардың ойлау қабілеті мен тілдік талдау машықтары бір-бірімен тығыз байланыста дамиды. Сабақ барысында тіркестерді қолданудың әртүрлі деңгейлерін көрсету оқушыларға олардың мәнін терең түсінуге, мәтіннің логикалық құрылымын бағалауға және сөйлемдегі семантикалық реңктерді дұрыс ажыратуға мүмкіндік

береді. Осылайша, жүйелі оқыту тәсілі оқушылардың тұрақты сөз тіркестерін меңгеру деңгейін арттырып қана қоймай, олардың тілдік қабілеттерін жан-жақты дамытатын кешенді құралға айналады, бұл өз кезегінде білім беру сапасын арттыруға ықпал етеді.

Тұрақты сөз тіркестерін тереңдетіп оқыту процесі оқушылардың тек сөздік қорын кеңейтумен шектелмей, олардың ойлау мәдениетін, мәтінді талдау қабілетін, тілдік стильді дұрыс қолдану машықтарын дамытуға бағытталған кешенді педагогикалық құбылыс ретінде қарастырылады. Оқушы тіркестерді контекстке сәйкес қолдану арқылы сөйлемдік және мәтіндік байланыстарды түсінуді жетілдіреді, бұл өз кезегінде олардың мәтінді логикалық, көркем және экспрессивтік тұрғыда жеткізу қабілетін арттырады, сондай-ақ ойлаудың аналитикалық деңгейін көтереді. Сонымен бірге, тұрақты сөз тіркестерін меңгеру шығармашылық қабілетті дамытумен қатар, оқушының тілдік мәдениетін қалыптастыруға ықпал етеді, өйткені олар жаңа тіркестерді мәтінге енгізу арқылы тілдік стильдің әртүрлі реңктерін тәжірибе жүзінде зерттейді. Мұндай процесс оқушылардың тілдік коммуникативтік іс-әрекеттерін жетілдіріп, оларды тек академиялық деңгейде емес, күнделікті қарым-қатынаста да сенімді қолдануға дайындайды. Сонымен қатар педагогикалық әдістерді үйлестіре пайдалану, яғни мәтінді талдау, шығармашылық тапсырмалар, диалогтық жаттығулар, ойын элементтері арқылы оқыту оқушының когнитивтік қабілеттерін және ақпаратты өңдеу дағдыларын дамытуға ықпал етеді, бұл олардың білімді тұжырымдау және қолдану қабілетін арттырады. Тұрақты сөз тіркестерін меңгеру оқушының тілдік сезімін дамытуға көмектеседі, өйткені әрбір тіркес белгілі бір мәдени және әдеби контексті бейнелейді, сондықтан оны дұрыс түсіну тілдік талдау мәдениетін қалыптастырады. Оқушылар тіркестерді шығармашылық тұрғыда қолдана отырып, сөйлеу шеберлігін жетілдіреді, мәтіндік үйлесімділік пен стильдік үйлесімділікті қамтамасыз етеді, бұл өз кезегінде олардың жалпы тілдік құзыреттілігін күшейтеді. Сонымен қатар тұрақты сөз тіркестерін қолданудың әртүрлі стратегияларын меңгеру оқушыға тілдік дағдыларды икемді түрде үйлестіруге мүмкіндік береді, яғни олар жаңа контексте бұрынғы білімдерін тиімді пайдалана алады. Осылайша, тұрақты сөз тіркестерін оқыту тек лексикалық білімді кеңейтуге емес, ойлау қабілетін, шығармашылық потенциалын және тілдік мәдениетін дамытуға бағытталған кешенді педагогикалық процесс ретінде қарастырылуы тиіс.

Қорыта айтқанда, тұрақты сөз тіркестерін тереңдетіп оқыту білім алушылардың тілдік қабілеттерін жан-жақты дамытуға, олардың сөздік қорын тиімді байытуға, ойлау және коммуникативтік дағдыларын жетілдіруге мүмкіндік береді. Педагогикалық үдерісте тұрақты сөз тіркестерін оқыту тек сөздік біліммен шектелмей, оқушының шығармашылық ойлауын, тілдік талдау қабілетін, сөйлеу мәдениетін қалыптастыруға бағытталған кешенді процесс ретінде қарастырылуы тиіс. Тұрақты сөз тіркестерін меңгеру білім алушыларды белсенді тілдік практикаға тартатын, олардың сөздік қорын байытып қана қоймай, тілдік құзыреттіліктің барлық деңгейінде дамуына ықпал ететін маңызды құрал болып табылады.

Әдебиеттер тізімі

1. Құсайынова, Д. Сөздік қорды байыту мәселесі / Д. Құсайнова // «Қазақстанның дамуының қазіргі жағдайындағы ғылым мен білім: тәжірибе, проблемалар және перспективалар» халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – Орал, 2002. – Б. 17–18.

2. Адилов, М.Е. Teaching of phraseological units and proverbs of the Kazakh language with the help of archaism evidences stored in them / М.Е. Адилов // Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысы. Саяси ғылымдар. Аймақтану. Шығыстану. Түркітану сериясы. – 2019. – Т. 128, № 3. – Б. 95–102.

3. Дмитрюк, Н.В. Языковое сознание: лингвокультурологические исследования / Н.В. Дмитрюк. – Саарбрюккен: Palmarium Academic Publishing, 2012. – 238 с.

4. Кенжебаева, С.С. Теория и практика современного иноязычного образования / С.С. Куннабаева. – Алматы: ДП Эдельвейс; Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, 2010. – 344 с.

Қанибайқызы Ақмарал
”Бастауыш білім беру педагогикасы мен әдістемесі” мамандығының
арнайы пән оқытушысы, педагог-модератор
”Болашақ” университетінің жоғары колледжі
Қызылорда қаласы

БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУДЕ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МҮМКІНДІКТЕРІ

Аннотация: Мақалада бастауыш білім беру процесінде цифрлық технологияларды пайдалану педагогикалық мүмкіндіктері жан-жақты талданады. Бастауыш сынып оқушыларын оқытуда ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың рөлі, олардың шығармашылық және интеллектуалдық дамуына әсері, оқыту сапасын арттырудағы потенциалы көрсетіледі. Зерттеуде педагогикалық инновациялардың тиімділігі, мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін жетілдіру жолдары, сонымен қатар заманауи білім беру жағдайында цифрлық құралдарды дұрыс қолдану мәселелері қарастырылады. Мақала ғылыми-публицистикалық стильде жазылғандықтан, теориялық тұрғыдан деректер ұсынылып, практикалық ұсыныстар да енгізілген. Әдебиеттерге сілтеме жасау арқылы тақырыптың өзектілігі мен зерттеу қорытындылары нақты дәлелдермен негізделеді.

Кілт сөздер: бастауыш білім беру, цифрлық технологиялар, педагогикалық мүмкіндіктер, инновациялық әдістер, оқушылардың шығармашылық дамуы

Бастауыш білім беру саласында цифрлық технологияларды пайдалану бүгінгі күннің ең өзекті мәселелерінің бірі болып табылады, себебі заманауи қоғам ақпараттық кеңістікке негізделген білім беру процесін талап етеді. Мұғалімдер үшін цифрлық құралдар тек ақпарат жеткізу механизмі ғана емес, сонымен бірге оқушылардың оқу материалын терең түсінуіне ықпал ететін педагогикалық ресурстар болып табылады. Оқу үдерісінде мультимедиялық презентациялар, интерактивті тақталар, білім беру платформалары және онлайн-бағдарламалар қолдану оқушылардың назарын ұстап, оқу мотивациясын арттырады. Сонымен бірге цифрлық технологиялар әр оқушының жеке оқу траекториясын қалыптастыруға мүмкіндік береді, өйткені олар жеке тапсырмаларды орындау, кері байланыс алу және өздігінен білім алу дағдыларын дамытуға жағдай жасайды. Мұғалім үшін бұл құралдар оқу процесін басқарудың икемділігін арттырып, әр оқушының прогресін нақты бақылауға мүмкіндік береді. Алайда, цифрлық технологияларды тиімді қолдану үшін педагогтың кәсіби дайындығы, әдістемелік білімдері және заманауи педагогикалық стратегияларды меңгеруі міндетті болып табылады. Білім беру процесінде тек технологияны қолдану жеткіліксіз, оны педагогикалық мақсатқа сәйкес бағыттау, оқыту мазмұнына интеграциялау қажет. Сонымен қатар цифрлық ресурстарды қолдану балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, сыни тұрғыдан ойлауын жетілдіруге және ақпаратты өңдеу дағдыларын қалыптастыруға

мүмкіндік береді. Мұндай технологиялар арқылы мұғалімдер дәстүрлі оқыту әдістерін толықтырып, жаңа педагогикалық тәсілдерді тәжірибеге енгізе алады, бұл бастауыш сынып оқушыларының оқу процесіне деген қызығушылығын арттырады.

Цифрлық технологиялардың педагогикалық мүмкіндіктерін қарастырған кезде, олардың оқыту сапасына тікелей ықпалын ескеру маңызды. Мысалы, интерактивті тақталар мен білім беру қосымшалары сабақтағы ақпаратты визуалды және интерактивті түрде ұсынуға мүмкіндік береді, бұл өз кезегінде оқушылардың ақпаратты есте сақтау қабілетін күшейтеді. Цифрлық платформалар мұғалімге деректерді жинақтап, талдау жасауға мүмкіндік беріп, білім деңгейін объективті бағалауға жағдай жасайды. Оқушылар үшін онлайн-тесттер, виртуалды ойындар, электрондық кітаптар мен бейнематериалдар оқу процесін қызықты етіп, оқуға деген ынтасын арттырады. Мұғалімнің педагогикалық құзыреттілігі жоғары болған жағдайда, бұл құралдар оқу материалын нақтылап түсіндіру үшін тиімді қолданылады. Сонымен қатар цифрлық технологияларды қолдану арқылы топтық және жеке тапсырмаларды ұйымдастыру жеңілдейді, бұл балалардың бір-бірімен ынтымақтастықта жұмыс істеу дағдыларын дамытады. Мұндай тәсіл оқушылардың логикалық ойлау қабілетін және проблемаларды шешу машықтарын жетілдіруге мүмкіндік береді. Және де, технологиялық құралдарды дұрыс пайдалану арқылы бастауыш сынып мұғалімі уақытты тиімді жоспарлап, оқу материалын әртүрлі тәсілдермен жеткізе алады. Осылайша, цифрлық технологиялар педагогтың кәсіби әлеуетін арттырып қана қоймай, сонымен бірге балалардың білімге деген қызығушылығын нығайтады.

Бастауыш сыныпта цифрлық құралдарды енгізу процесінде оқушының тұлғалық дамуын ескеру маңызды. Оқушылардың жас ерекшелігіне байланысты кейбір цифрлық ресурстардың қолданылуы олардың зейінін тұрақтандыруға және оқу материалын меңгеруге оң әсер етеді, алайда асыра пайдалану кері әсер етуі мүмкін. Сондықтан мұғалім сабақта қолданатын бағдарламаларды мұқият таңдап, әрбір тапсырманың мақсатқа сәйкес келуін қадағалауы қажет. Цифрлық технологиялар балалардың өздігінен жұмыс істеу қабілетін, жауапкершілігін, ақпаратпен жұмыс жасау дағдыларын дамытуға жағдай жасайды. Педагог осы құралдарды дұрыс қолданған кезде, әр оқушының оқу жетістіктерін жеке талдап, қосымша көмек көрсету немесе күрделі тапсырмаларды жеңілдету мүмкіндігіне ие болады. Аталған технологиялар шығармашылық тапсырмаларды орындауда ерекше рөл атқарады, мысалы, презентация жасау, бейнематериал түсіру, электрондық постер дайындау сияқты іс-әрекеттер балалардың қиялын дамытады. Сонымен қатар цифрлық ресурстар балалардың коммуникациялық дағдыларын жетілдіруге ықпал етеді, өйткені олар топтық жобаларда бірігіп жұмыс істей алады. Мұғалімнің педагогикалық шеберлігі бұл процессте маңызды, өйткені технологияны қолдану тек құрал болып табылады, ал оқушының дамуына нақты әсер ету тәсілдерін мұғалім анықтайды. Осы бағытта әртүрлі әдістемелік материалдарды енгізу сабақтың сапасын арттырады, оқушылардың әрбір жаңа тақырыпты терең меңгеруіне жағдай жасайды.

Білім беру процесінде цифрлық технологияларды қолданудың тағы бір маңызды аспектісі педагогикалық инновациялар мен тәжірибелік зерттеулерді үйлестіру болып табылады. Әртүрлі электрондық ресурстар мен бағдарламалар білім беру саласында ғылыми негізделген әдістемелік шешімдермен толықтырылады. Мұғалімдер цифрлық технологияларды қолдану барысында заманауи педагогикалық әдістерді тәжірибеде сынап, олардың тиімділігін бағалай алады. Бұл тәсіл тек оқу процесін жеңілдетіп қана қоймай, оқушылардың танымдық белсенділігін арттырады. Цифрлық технологияларды сабаққа енгізу мұғалімнің шығармашылық әлеуетін кеңейтеді, өйткені олар әр сабаққа жаңа форма мен әдіс енгізуге мүмкіндік алады. Сонымен бірге, технологиялық құралдар арқылы педагогтар оқушылардың оқу жетістіктерін нақты көрсеткіштермен өлшей алады, бұл білім беру сапасын объективті бағалауға көмектеседі. Әртүрлі платформалар мен бағдарламалар балалардың есте сақтау қабілетін, сыни тұрғыдан ойлауын, ақпаратты талдау дағдыларын дамытады. Мұндай жағдайлар бастауыш сынып оқушыларының пәнге деген қызығушылығын арттырып, оқу

процесіне белсенді қатысуға ынталандырады. Осылайша, цифрлық технологияларды пайдалану білім беру сапасын арттырудың тиімді механизмі ретінде көрініс табады.

Педагогикалық тәжірибе көрсеткендей, цифрлық технологияларды тиімді қолдану мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін арттырады және білім беру процесін жаңартуға мүмкіндік береді. Мұғалімдер жаңа бағдарламаларды меңгеру, оқыту әдістемесін жетілдіру, әр оқушыға жеке назар аудару арқылы өз тәжірибесін байытады. Сонымен бірге цифрлық ресурстар балалардың оқу белсенділігін арттырып, сабаққа деген қызығушылығын күшейтеді. Технологиялық құралдар арқылы мұғалім әртүрлі оқу әдістерін тәжірибеден өткізіп, олардың тиімділігін салыстыра алады. Бұл тәсіл білім беру сапасын арттыруға, оқу нәтижелерін объективті бағалауға және әр оқушының білім деңгейін нақты анықтауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар цифрлық технологияларды қолдану балалардың ақпараттық мәдениетін қалыптастыруға, олардың компьютерлік сауаттылығын дамытуға және шығармашылық қабілеттерін жетілдіруге жағдай жасайды. Мұғалімнің педагогикалық шеберлігі мен заманауи технологияларды тиімді үйлестіруі арқылы сабақ қызықты, ақпаратқа бай және оқушылар үшін қолжетімді болады. Осы бағытта жүргізілген зерттеулер цифрлық технологияларды бастауыш сыныпта қолданудың тиімділігін дәлелдейді.

Қорытындылай келе, бастауыш білім беру процесінде цифрлық технологияларды қолдану педагогикалық мүмкіндіктерді кеңейтеді, сабақ сапасын арттырады, оқушылардың шығармашылық және интеллектуалдық дамуына ықпал етеді. Мұғалім үшін бұл құралдар тек ақпарат берудің тәсілі емес, сонымен бірге оқыту процесін басқарудың тиімді әдістері болып табылады. Цифрлық технологияларды дұрыс, педагогикалық мақсатқа сәйкес қолдану балалардың оқу мотивациясын арттырып, әртүрлі қабілеттерін дамытады. Сонымен қатар мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін жетілдіруіне септігін тигізеді, сабаққа инновациялық әдістерді енгізуге мүмкіндік береді. Осы тұрғыдан қарағанда, бастауыш сынып мұғалімдері үшін цифрлық құралдар білім беру сапасын арттырудың, оқушылардың дамуын жеделдетудің маңызды факторы болып табылады. Цифрлық технологияларды тиімді пайдалану педагогикалық тәжірибені байытып, оқушылардың білімге деген қызығушылығын арттырады, бұл өз кезегінде білім беру жүйесінің жалпы сапасын көтереді.

Пайдаланылған әдебиеттер

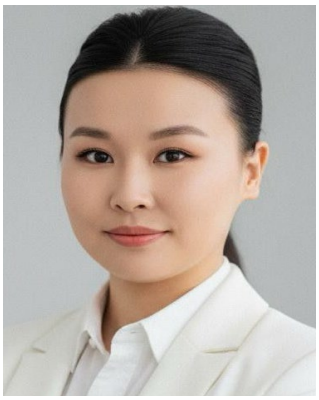
1. Тажигулова, А.И. Бастауыш мектепте цифрлық білім беру ресурстарын қолданудың педагогикалық шарттары / А.И. Тажигулова, Г.К. Нургалиева // Қазақстан педагогикалық ғылымдар академиясының хабаршысы. – Алматы, 2024. – № 2. – Б. 45-53.

2. Аврамова-Тодорова, Г.А. Формирование экологического интеллекта через музейное образование / Г.А. Аврамова-Тодорова // Образование и технологии. – 2024. – Т. 15. – С. 160-163.

3. Димитрова, К. Виртуальная и дополненная реальность в образовании: возможности, принципы, актуальные аспекты / К. Димитрова // Образование и технологии. – 2022. – Т. 13. – С. 143-148.

4. Raihan, P.D. Optimizing Hybrid Learning in Primary Education: A Systematic Review on AI Integration and Pedagogical Transformation in Society 5.0 / P.D. Raihan, A.U. Mustopa, M.U.Y. Julistiyana, S. Sari // Salus Cultura: Jurnal Pembangunan Manusia dan Kebudayaan. – 2025. – Vol. 5, No. 1. – P. 45-62. – DOI: 10.55480/saluscultura.v5i1.348.

Пайзуллаева Таңшолпан Ермекқызы
Құқықтану мамандығының арнайы пән оқытушысы
«Болашақ» Университетінің Жоғары колледжі
Қызылорда қаласы

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯ: КИБЕРҚАУІПСІЗДІК ПЕН ҚҰҚЫҚТЫҚ МЕМЛЕКЕТТІҢ ӨЗАРА БАЙЛАНЫСЫ

Аңдатпа. Мақалада Қазақстан Республикасындағы цифрлық трансформация үдерісінің құқықтық мемлекет қағидаттарымен сабақтастығы және киберқауіпсіздік мәселелерінің заманауи құқықтық кеңістіктегі орны ғылыми-публицистикалық тұрғыда талданады. Автор цифрландыру саясатының мазмұнын, оның мемлекеттік басқару жүйесіне, қоғамдық қатынастарға және азаматтардың құқықтық мәртебесіне ықпалын кешенді сипаттайды. Киберқауіпсіздік ұғымының құқықтық табиғаты, ақпараттық қауіпсіздікпен арақатынасы, ұлттық қауіпсіздік жүйесіндегі рөлі теориялық және нормативтік аспектілерде қарастырылады. Цифрлық ортадағы құқық бұзушылықтардың трансформациясы, дербес деректерді қорғау, электрондық үкімет институтының құқықтық негіздері және сот төрелігін цифрландыру мәселелері терең сараланады. Құқықтық мемлекет қағидаттарының цифрлық кеңістікте іске асу ерекшеліктері, заң үстемдігі мен технологиялық прогрестің өзара ықпалы айқындалады. Автор құқықтық реттеудің тиімділігін арттыру үшін кешенді институционалдық және нормативтік шаралар қажеттігін негіздейді. Мақала құқықтану мамандығының арнайы пән оқытушыларына, зерттеушілерге және цифрлық құқық саласына қызығушылық танытатын мамандарға арналған.

Кілт сөздер: цифрлық трансформация, киберқауіпсіздік, құқықтық мемлекет, ақпараттық қауіпсіздік, дербес деректер, электрондық үкімет, цифрлық құқық, ұлттық қауіпсіздік, заң үстемдігі, құқықтық реттеу.

Қазақстан Республикасында соңғы онжылдықта жүзеге асырылып жатқан цифрлық трансформация үдерісі мемлекеттік басқару жүйесін, қоғамдық қатынастар құрылымын және азаматтардың күнделікті өмір салтын түбегейлі өзгертуге бағытталған стратегиялық басымдықтардың біріне айналды. Цифрландыру тек технологиялық жаңғырту ретінде емес, мемлекеттік биліктің ұйымдастырылу логикасын қайта қарастыратын, ақпарат ағындарын басқару тетіктерін жетілдіретін және құқықтық қатынастардың мазмұнын жаңа сапалық деңгейге көтеретін кешенді реформа ретінде көрініс табады. Бұл үдеріс құқықтық мемлекет қағидаттарының сақталуы мен дамуына тікелей әсер етеді, себебі цифрлық инфрақұрылым арқылы жүзеге асырылатын мемлекеттік функциялар азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғаудың жаңа механизмдерін талап етеді. Құқықтық мемлекет

тұжырымдамасы заң үстемдігін, билік тармақтарының теңгерімін, адам құқықтарының басымдығын және жариялылық қағидатын қамтитыны белгілі, ал цифрлық кеңістікте бұл қағидаттардың іске асу формалары өзгеше сипат алады. Цифрлық сервистердің кеңеюі әкімшілік рәсімдердің ашықтығын арттырып, сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін төмендетуге мүмкіндік береді, алайда ақпараттық жүйелердің осалдығы жаңа қауіптерді туындатады. Киберкеңістіктегі құқық бұзушылықтардың күрделенуі құқық қорғау органдарының қызметін жаңаша ұйымдастыруды талап етеді. Осы тұрғыдан алғанда цифрлық трансформация мен құқықтық мемлекеттің өзара байланысы тек технологиялық даму мәселесі емес, ол конституциялық-құқықтық мазмұнға ие стратегиялық бағыт болып табылады. Мемлекет цифрлық шешімдерді енгізу барысында азаматтардың жеке өміріне қол сұқпаушылық қағидатын сақтауы тиіс. Ақпараттық жүйелердің тұрақтылығы мен қауіпсіздігі құқықтық мемлекеттің сенімді тіректерінің біріне айналып отыр. Сондықтан цифрлық реформалардың құқықтық салдарын ғылыми тұрғыда пайымдау өзекті міндет болып саналады.

Киберқауіпсіздік ұғымы қазіргі кезеңде ұлттық қауіпсіздік құрылымының ажырамас элементіне айналып, мемлекеттің егемендігі мен қоғамдық тұрақтылығын қамтамасыз етудің маңызды құралы ретінде танылады. Киберқауіпсіздік тек техникалық қорғаныс шараларының жиынтығы емес, ол құқықтық, ұйымдастырушылық және институционалдық тетіктердің біртұтас жүйесін білдіреді. Ақпараттық инфрақұрылым объектілеріне жасалатын шабуылдар экономикалық шығындарға ғана емес, азаматтардың конституциялық құқықтарының бұзылуына әкелуі мүмкін. Дербес деректердің заңсыз таралуы жеке өмірге қол сұғу фактілерін көбейтеді және қоғамдағы сенім деңгейін төмендетеді. Цифрлық мемлекет жағдайында мемлекеттік деректер қорлары стратегиялық маңызға ие ресурсқа айналады, сондықтан оларды қорғау мәселесі құқықтық саясаттың басым бағыты болуы тиіс. Құқықтық мемлекет қағидаты биліктің кез келген әрекеті заңға негізделуі тиіс деген талап қояды, ал киберқауіпсіздік саласында бұл талап ақпараттық жүйелерді пайдалану мен бақылау рәсімдерінің нақты регламенттелуін көздейді. Мемлекеттік органдардың цифрлық бақылау құралдарын қолдануы азаматтардың құқықтарын шектеу тәуекелін туындатуы ықтимал, сондықтан мұндай құралдарды қолданудың заңдылығы мен пропорционалдылығы қамтамасыз етілуі қажет. Киберқылмыстардың трансшекаралық сипаты халықаралық құқықтық ынтымақтастықты күшейтуді талап етеді. Ұлттық заңнаманың халықаралық стандарттармен үйлесімділігі киберқауіпсіздік саясатының тиімділігін арттырады. Осылайша киберқауіпсіздік құқықтық мемлекеттің қорғаныс функциясының цифрлық кеңістіктегі көрінісі ретінде бағаланады.

Қазақстандағы электрондық үкімет жүйесінің қалыптасуы цифрлық трансформацияның нақты нәтижелерінің бірі болып табылады және ол мемлекеттік қызмет көрсетудің сапасын арттыруға бағытталған. Электрондық форматқа көшу әкімшілік рәсімдерді жеңілдетіп қана қоймай, азамат пен мемлекет арасындағы өзара іс-қимылдың жаңа мәдениетін қалыптастырады. Ашық деректер порталы, онлайн өтініштер жүйесі, сот кабинеттері сияқты цифрлық құралдар құқықтық қатынастардың қолжетімділігін кеңейтеді. Дегенмен ақпараттық жүйелердің сенімділігі мен деректердің құпиялылығы сақталмаса, бұл жетістіктер өз мәнін жоғалтуы мүмкін. Құқықтық мемлекет жағдайында әрбір цифрлық сервис азаматтардың құқықтарын іске асыруды жеңілдетуі тиіс, ал олардың шектелуіне жол бермеуі қажет. Электрондық құжат айналымының құқықтық күші нақты нормативтік актілермен бекітілуі тиіс. Сандық қолтаңба институты азаматтардың құқықтық әрекет қабілеттілігін цифрлық ортада жүзеге асырудың құралына айналды. Бұл тетіктердің барлығы заңнамалық негізсіз тұрақты жұмыс істей алмайды. Цифрландыру үдерісінде техникалық шешімдер мен құқықтық нормалардың үйлесімділігі шешуші рөл атқарады. Мемлекеттік ақпараттық жүйелерге деген қоғамдық сенім құқықтық реттеудің айқындығына байланысты қалыптасады.

Дербес деректерді қорғау мәселесі цифрлық трансформация жағдайында ерекше маңызға ие, себебі ақпараттық қоғамда жеке мәліметтер экономикалық және саяси ресурстардың біріне айналды. Азаматтардың жеке ақпаратын жинау, өңдеу және сақтау

рәсімдері нақты құқықтық шеңберде жүзеге асырылуы тиіс. Құқықтық мемлекет қағидаты адам қадір-қасиетінің қорғалуын қамтамасыз етуді талап етеді, ал бұл талап дербес деректердің қауіпсіздігінен бастау алады. Ақпараттық жүйелердің ашықтығы мен қолжетімділігі деректердің бақылаусыз таралуына әкелмеуі тиіс. Заңнамада дербес деректер субъектілерінің құқықтары мен операторлардың міндеттері айқын белгіленуі қажет. Бақылау және қадағалау тетіктерінің тиімділігі құқық бұзушылықтардың алдын алуға мүмкіндік береді. Цифрлық платформаларда келісім беру рәсімдерінің формалды сипат алмауы маңызды. Азаматтардың құқықтық сауаттылығы дербес деректерді қорғаудың қосымша кепіліне айналады. Ақпараттық қауіпсіздік мәдениетін қалыптастыру білім беру жүйесімен тығыз байланысты. Осы бағыттағы жүйелі шаралар құқықтық мемлекеттің цифрлық кеңістіктегі тұрақтылығын нығайтады.

Цифрлық трансформация сот төрелігі жүйесіне де ықпал етіп, процестік әрекеттерді онлайн форматта жүзеге асыруға мүмкіндік берді. Электрондық сот өндірісі істерді қарау мерзімдерін қысқартып, процессуалдық ашықтықты арттырды. Алайда цифрлық дәлелдемелерді бағалау, электрондық құжаттардың түпнұсқалығын анықтау сияқты жаңа құқықтық мәселелер туындады. Судьялар мен құқық қорғау органдары қызметкерлерінің цифрлық құзыреттілігі сот төрелігінің сапасына тікелей әсер етеді. Құқықтық мемлекет жағдайында сот тәуелсіздігі кез келген технологиялық өзгерістерден жоғары тұруы тиіс. Цифрлық құралдар сот әділдігін қамтамасыз етуге қызмет етуі қажет, ал оны формализмге айналдырмауы тиіс. Ақпараттық жүйелердің ақаулары азаматтардың әділ сотқа қол жеткізу құқығын шектемеуі тиіс. Процестік кепілдіктер цифрлық форматта да толық сақталуы қажет. Технологиялық прогресс құқықтық нормалардың эволюциясын жеделдетеді. Сондықтан құқық қолдану практикасы цифрлық шындыққа бейімделуі қажет.

Қорытындылай келе, Қазақстандағы цифрлық трансформация үдерісі құқықтық мемлекет қағидаттарымен тығыз байланыста дамып келеді және киберқауіпсіздік бұл байланыстың стратегиялық өзегіне айналды. Цифрлық технологиялар мемлекеттік басқарудың тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді, алайда олар құқықтық кепілдіктермен қамтамасыз етілмесе, жаңа қауіп-қатерлердің көзіне айналуы ықтимал. Құқықтық реттеудің икемділігі мен жүйелілігі цифрлық кеңістіктегі тұрақтылықты қамтамасыз етеді. Киберқауіпсіздік шаралары азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғаумен ұштасуы тиіс. Заң үстемдігі қағидаты цифрлық инфрақұрылымның қызметінде басшылыққа алынуы қажет. Мемлекет пен қоғам арасындағы сенім цифрлық қауіпсіздік деңгейіне байланысты нығаяды. Халықаралық ынтымақтастық киберқылмыстарға қарсы күресте маңызды рөл атқарады. Білім беру жүйесінде цифрлық құқық негіздерін оқыту өзекті бағытқа айналуы тиіс. Құқықтану мамандығының оқытушылары бұл үдерістерді ғылыми тұрғыда зерделеп, болашақ мамандарға жүйелі білім беруі қажет. Осылайша цифрлық трансформация мен құқықтық мемлекет арасындағы өзара байланыс Қазақстанның тұрақты дамуының кепілі ретінде айқындалады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Жунусов, Б.Ж. Правовые аспекты цифровизации в Республике Казахстан / Б.Ж. Жунусов // Государство и право. – 2021. – № 5. – С. 112-119.

2. Ибраева, А.С. Конституционное право на информацию в условиях цифровизации / А.С. Ибраева // Конституционное и муниципальное право. – 2022. – № 2. – С. 28-33.

3. Кибербезопасность в условиях цифровой трансформации / Под ред. В.И. Блинникова. – М.: ИНФРА-М, 2021. – 276 с.

4. Талапина, Э.В. Государственное управление в информационном обществе: правовой аспект / Э.В. Талапина. – М.: Юриспруденция, 2020. – 352 с.

Садық Ақниет Серікқызы
Педагог-психолог, педагогика ғылымдарының магистрі, педагог-тағылымдамашы
"Болашақ" университетінің жоғары колледжі
Қызылорда қаласы

ЦИФРЛЫҚ КОММУНИКАЦИЯ КЕҢІСТІГІНДЕ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ЖАЛҒЫЗДЫҚ СЕЗІМІНІҢ ҚАЛЫПТАСУ ФАКТОРЛАРЫ

Аннотация: мақалада цифрлық коммуникация кеңістігінде білім алушылар арасында жалғыздық сезімінің қалыптасу факторлары талданады. Автор виртуалды қарым-қатынастың ерекшеліктері, әлеуметтік салыстыру феномені, нақты өмірдегі байланыстардың әлсіреуі және ақпараттық жүктеменің психологиялық әсері сияқты мәселелерді қарастырады. Сонымен қатар, жалғыздықтың алдын алу жолдары педагогикалық және психологиялық тұрғыдан негізделіп, білім беру ұйымдарындағы тәжірибелік жұмыстардың маңызы айқындалады.

Кілт сөздер: цифрлық коммуникация, жалғыздық сезімі, білім алушылар, психологиялық әл-ауқат, әлеуметтік өзара әрекеттестік, эмоциялық интеллект, педагогикалық қолдау.

Қазіргі қоғамда цифрлық коммуникация кеңістігі білім алушылардың күнделікті өмірінің ажырамас бөлігіне айналды. Әлеуметтік желілер, мессенджерлер, онлайн платформалар және түрлі цифрлық сервистер жас ұрпақтың қарым-қатынас жасау тәсілін түбегейлі өзгертті. Бір қарағанда, байланыс мүмкіндіктері бұрын-соңды болмаған деңгейде кеңейгендей көрінеді: адам кез келген уақытта, кез келген жерде ақпарат алмаса алады, пікір білдіреді, топтарға қосылады. Алайда осы шексіз байланыс мүмкіндіктерінің аясында білім алушылар арасында жалғыздық сезімінің күшеюі парадокс ретінде байқалып отыр. Бұл құбылыс тек психологиялық емес, сонымен қатар әлеуметтік-педагогикалық мәселе ретінде қарастыруды талап етеді.

Жалғыздық сезімі адамның нақты қарым-қатынасқа, эмоциялық жақындыққа және әлеуметтік қолдауға деген қажеттілігі қанағаттанбаған кезде пайда болатын күрделі психологиялық күй болып табылады. Цифрлық ортада бұл қажеттіліктердің орнын көбіне виртуалды байланыс алмастырады, алайда ол әрдайым терең эмоциялық қатынасты қамтамасыз ете бермейді. Осы тұрғыдан алғанда, тұлғаның әлеуметтік дамуы туралы көзқарастарды қалыптастырған Лев Выготский еңбектеріндегі «әлеуметтік орта – дамудың негізгі көзі» деген идея бүгінгі күні жаңа мазмұнда қайта қарауды қажет етеді. Егер әлеуметтік өзара әрекеттестік негізінен экран арқылы жүзеге асса, онда ол баланың эмоциялық және тұлғалық дамуына қалай әсер етеді деген сұрақ туындайды.

Цифрлық коммуникация кеңістігіндегі жалғыздықтың қалыптасу факторларының бірі – қарым-қатынастың үстірттенуі. Онлайн ортада адамдар көбіне қысқа хабарламалармен,

эмодзилермен немесе дайын реакциялармен шектеледі. Мұндай байланыс түрі ақпарат алмасуды жеңілдеткенімен, терең сезімдік диалогқа жол аша бермейді. Нәтижесінде білім алушының «мені түсінетін, мені қабылдайтын адам бар» деген ішкі сенімі әлсіреуі мүмкін. Бұл жағдай әсіресе жасөспірімдер мен жастар арасында айқын байқалады, себебі дәл осы кезеңде тұлғаның өзіндік «Мен» бейнесі мен әлеуметтік сәйкестігі қалыптасады.

Жалғыздық сезімінің тағы бір маңызды факторы – әлеуметтік салыстыру феномені. Әлеуметтік желілерде адамдар көбіне өз өмірінің ең сәтті, ең жарқын сәттерін ғана көрсетеді. Білім алушы осы «идеалдандырылған» бейнелермен өзін салыстыра отырып, өз өмірін қызықсыз, жеткіліксіз, мағынасыз деп қабылдауы мүмкін. Бұл өз кезегінде өзін-өзі бағалаудың төмендеуіне, ішкі қанағатсыздықтың күшеюіне және әлеуметтік оқшаулануға алып келеді. Мұндай үрдістерді тұлғаның когнитивтік дамуы тұрғысынан қарастырған Жан Пиаже теориялары бойынша, жасөспірім кезеңінде абстрактілі ойлау дамып, адам өзін және өзгелерді салыстыруға бейім болады, ал цифрлық орта бұл үрдісті бірнеше есе күшейтіп отыр.

Цифрлық коммуникациядағы тағы бір тәуекел – нақты өмірдегі қарым-қатынастың қысқаруы. Онлайн байланыс ыңғайлы болған сайын, кейбір білім алушылар бетпе-бет сөйлесуден қашқақтай бастайды. Бұл әлеуметтік дағдылардың, әсіресе эмоцияны тану, диалог жүргізу, жанжалдарды шешу сияқты маңызды қабілеттердің жеткіліксіз дамуына әкелуі мүмкін. Нәтижесінде адам адамдардың ортасында жүрсе де, өзін жалғыз сезінуі ықтимал. Бұл құбылысты әлеуметтік байланыстардың әлсіреуі тұрғысынан түсіндірген Эмиль Дюркгейм еңбектерінде қоғамдағы байланыстардың үзілуі тұлғаның ішкі күйзелісін күшейтетіні көрсетілген.

Сонымен қатар цифрлық ортадағы ақпараттық шамадан тыс жүктеме де жалғыздық сезімінің жанама факторы ретінде қарастырылуы мүмкін. Үнемі жаңарып отыратын жаңалықтар тасқыны, хабарламалар, бейнелер мен пікірлер адамның психикасын шаршатады, эмоциялық қажуға әкеледі. Мұндай жағдайда білім алушы өз ішкі әлеміне үңіліп, сезімдерін түсінуге емес, тек сыртқы ақпаратты тұтынуға үйреніп кетуі мүмкін. Бұл ішкі рефлексияның әлсіреуіне және эмоциялық оқшаулануға жол ашады.

Педагогикалық тұрғыдан алғанда, цифрлық коммуникация кеңістігіндегі жалғыздық мәселесі білім беру ұйымдарының да назарында болуы тиіс. Мектеп пен колледж тек білім беретін орын ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік өзара әрекеттестіктің, тұлғааралық қатынастардың қалыптасу ортасы болып табылады. Сондықтан оқу процесінде топтық жұмыстарды, пікірталастарды, бірлескен жобаларды, офлайн қарым-қатынасқа негізделген әрекеттерді жүйелі түрде ұйымдастыру маңызды. Бұл білім алушылардың бір-бірін жақсырақ танып, өзара қолдау көрсетуіне және ортақ мақсатқа бірігуіне мүмкіндік береді.

Психологиялық қолдау жүйесінің рөлі де ерекше. Мектеп психологтары мен кураторлар білім алушылардың эмоциялық күйін, әлеуметтік бейімделу деңгейін тұрақты бақылап, жалғыздық белгілері байқалған жағдайда дер кезінде көмек көрсетуі қажет. Бұл көмек жеке кеңес беру, тренингтер, коммуникативтік дағдыларды дамытуға бағытталған жаттығулар арқылы жүзеге асырылуы мүмкін. Мұндай жұмыстар білім алушының өзін жалғыз емес, қауымдастықтың бір бөлігі ретінде сезінуіне ықпал етеді.

Отбасының да рөлін елемеуге болмайды. Цифрлық ортада өскен балалар мен жасөспірімдер үшін ата-анамен тірі, жылы қарым-қатынас ерекше маңызды. Үйдегі ашық әңгіме, бірлескен іс-әрекет, ортақ уақыт өткізу баланың эмоциялық қауіпсіздік сезімін күшейтіп, виртуалды әлемге шамадан тыс тәуелділіктің алдын алады. Осылайша отбасы, мектеп және қоғам бірлесе әрекет еткен жағдайда ғана цифрлық коммуникация кеңістігіндегі жалғыздық сезімінің алдын алуға болады.

Цифрлық коммуникация кеңістігіндегі жалғыздық сезімін түсіндіруде психология мен педагогика ғылымындағы классикалық және заманауи тұжырымдамаларды ұштастыра қарастыру маңызды. Тұлғаның дамуы әлеуметтік өзара әрекеттестік арқылы жүзеге асатынын дәлелдеген Лев Выготский еңбектерінде қарым-қатынас баланың когнитивтік және эмоциялық дамуының негізгі қозғаушы күші ретінде сипатталады. Егер бұл өзара әрекеттестік

тірі, тікелей байланыстан гөрі виртуалды форматқа ауысса, онда эмоциялық жақындықтың сапасы өзгеруі мүмкін. Осы өзгеріс білім алушының өзін жалғыз сезінуінің жасырын алғышарттарын қалыптастырады.

Цифрлық ортадағы жалғыздықтың тағы бір қыры – тұлғаның өзіндік «Мен» бейнесінің бұрмалануы. Әлеуметтік желілерде ұсынылатын идеалдандырылған бейнелер мен «табысты өмір» көріністері жастардың өзін-өзі қабылдауына тікелей әсер етеді. Бұл үрдісті когнитивтік даму тұрғысынан қарастырған Жан Пиаже теорияларында жасөспірім кезеңінде рефлексия мен өзін өзгелермен салыстыру күшейетіні көрсетілген. Ал цифрлық кеңістік бұл салыстыруды үздіксіз әрі бақылаусыз процесске айналдырады. Нәтижесінде көптеген білім алушылар өз жетістіктерін төмен бағалап, ішкі қанағатсыздық пен оқшаулану сезімін бастан кешіреді.

Әлеуметтік тұрғыдан алғанда, қоғамдағы байланыстардың әлсіреуі жеке тұлғаның психологиялық әл-ауқатына тікелей әсер етеді. Бұл құбылысты әлеуметтанулық деңгейде түсіндірген Эмиль Дюркгейм еңбектерінде әлеуметтік интеграцияның әлсіреуі адамның ішкі күйзелісі мен жалғыздық сезімін күшейтетіні атап өтіледі. Цифрлық коммуникация кеңістігі бір жағынан адамдарды біріктіргендей көрінгенімен, екінші жағынан, нақты әлеуметтік байланыстардың орнын толық баса алмайды. Осы қайшылық қазіргі білім беру кеңістігінде ерекше айқын сезіледі.

Заманауи зерттеулерде психологиялық саулық мәселесіне де үлкен мән беріледі. Бұл тұрғыда World Health Organization ұсынған тұжырымдамаларға сәйкес, адамның психологиялық әл-ауқаты тек аурудың жоқтығымен емес, сонымен қатар әлеуметтік қолдаудың, өмірге қанағаттанудың және өзін қоғамның маңызды бөлігі ретінде сезінудің деңгейімен өлшенеді. Егер білім алушы цифрлық ортада белсенді болғанымен, шынайы өмірде қолдау мен түсіністікті сезінбесе, онда жалғыздық сезімі күшейе түседі.

Педагогикалық практикада бұл мәселені шешудің бірнеше тиімді бағытын бөліп көрсетуге болады. Біріншіден, оқу процесінде ұжымдық әрекетке негізделген әдістерді жүйелі қолдану қажет. Топтық жобалар, пікірталастар, зерттеу жұмыстары білім алушыларды бірлесіп әрекет етуге, өз ойларын ашық айтуға және бір-бірін тыңдауға үйретеді. Бұл олардың әлеуметтік байланыстарын нығайтып, өздерін қауымдастықтың бір мүшесі ретінде сезінуіне ықпал етеді. Екіншіден, цифрлық құралдарды тек ақпарат жеткізу құралы емес, ынтымақтастықты дамыту тетігі ретінде пайдалану маңызды. Мысалы, онлайн платформалар арқылы бірлескен тапсырмалар орындау, пікір алмасу және өзара кері байланыс беру дағдыларын дамытуға болады.

Үшіншіден, білім алушылардың эмоциялық интеллектісін дамытуға бағытталған жұмыстардың рөлі ерекше. Эмоцияны тану, өз сезімін сөзбен жеткізу, өзгелердің күйін түсіне білу қабілеттері жалғыздық сезімінің алдын алуда маңызды қорғаныс факторы болып табылады. Мұндай дағдылар арнайы тренингтер, сынып сағаттары және рефлексиялық тапсырмалар арқылы қалыптастырылады. Төртіншіден, мектеп пен колледжде психологиялық қызметтің жүйелі жұмысы қажет. Психолог пен педагогтың бірлескен әрекеті арқылы тәуекел тобындағы білім алушыларды ерте анықтап, оларға дер кезінде қолдау көрсетуге болады.

Ақпараттық мәдениетті қалыптастыру да өзекті мәселе болып табылады. Білім алушыларды цифрлық ортада саналы, сын тұрғысынан ойлай отырып әрекет етуге үйрету олардың виртуалды әлемге тәуелділігін азайтып, шынайы өмірдегі қарым-қатынастың құндылығын түсінуге көмектеседі. Бұл бағытта медиасауаттылық сабақтары, талдау тапсырмалары және пікірталастар тиімді нәтиже береді. Осылайша цифрлық коммуникация кеңістігіндегі жалғыздық сезімінің алдын алу кешенді, көпдеңгейлі педагогикалық және психологиялық жұмысты талап етеді.

Осылайша, цифрлық коммуникация кеңістігі білім алушыларға үлкен мүмкіндіктер бергенімен, ол бір мезгілде жаңа психологиялық сын-қатерлерді де туындатып отыр. Жалғыздық сезімінің қалыптасу факторлары күрделі және көпқырлы: олар қарым-қатынастың үстірттенуімен, әлеуметтік салыстырумен, нақты өмірдегі байланыстардың әлсіреуімен және

ақпараттық шамадан тыс жүктемемен тығыз байланысты. Сондықтан бұл мәселені шешу тек технологиялық емес, ең алдымен педагогикалық, психологиялық және әлеуметтік тұрғыдан кешенді көзқарасты талап етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Выготский Л. С. Мышление и речь. – М.: Лабиринт, 2005. – 352 с.
2. Пиаже Ж. Психология интеллекта. – СПб.: Питер, 2003. – 192 с.
3. Дюркгейм Э. Самоубийство: Социологический этюд. – М.: Мысль, 1994. – 399 с.
4. World Health Organization. Mental health: strengthening our response. – Geneva: WHO, 2018.
5. Баева И. А. Психологическая безопасность образовательной среды. – СПб.: Речь, 2002. – 272 с.
6. Солдатова Г. У., Рассказова Е. И. Цифровая социализация подростков. – М.: Смысл, 2019. – 256 с.
7. Крайг Г., Бокум Д. Психология развития. – СПб.: Питер, 2010. – 940 с.

Аралбайқызы Жайна
Шетел тілі пәнінің оқытушысы
“Болашақ” университетінің жоғары колледжі
Қызылорда қаласы

THE ROLE OF A FOREIGN LANGUAGE TEACHER IN MODERN EDUCATION

Abstract: This article explores the expanded role of the foreign language teacher in modern college education. Beyond traditional instruction, teachers are facilitators of intercultural communication, critical thinking, and autonomous learning. The article examines innovative pedagogical approaches, the integration of digital tools, and the development of cultural competence. Professional growth and lifelong learning are emphasized as essential for meeting contemporary educational demands and supporting student success in a globalized context.

Keywords: foreign language teacher, modern education, intercultural competence, digital tools, critical thinking, college students, professional development.

In the context of modern education, the role of a foreign language teacher has expanded far beyond traditional instruction. Today, educators are not only responsible for teaching grammar, vocabulary, and pronunciation, but they also serve as facilitators of intercultural communication, critical thinking, and lifelong learning skills. In the college environment, where students are preparing for both higher education and professional careers, the foreign language teacher plays a pivotal role

in equipping learners with the competencies necessary to succeed in an increasingly interconnected world. This includes fostering communication skills that allow students to engage confidently in global discourse, understanding cultural nuances, and developing the ability to adapt language usage in different contexts.

A key aspect of the modern foreign language teacher's role is integrating innovative pedagogical approaches into classroom practice. This includes the use of digital platforms, online resources, and artificial intelligence tools to enhance student engagement and motivation. Technology enables personalized learning experiences, allowing students to progress at their own pace and receive immediate feedback. For example, language learning apps, virtual classrooms, and interactive exercises provide opportunities for practice beyond the traditional lecture, facilitating immersive learning environments that promote both receptive and productive skills. By effectively utilizing these tools, teachers create a dynamic and student-centered learning environment that encourages active participation and autonomous language development.

The foreign language teacher also serves as a cultural mediator. Understanding and conveying the cultural dimensions of a language is essential for meaningful communication. Teachers guide students in exploring the traditions, values, and social norms of the countries where the target language is spoken. This intercultural competence not only enhances language proficiency but also cultivates empathy, openness, and global awareness among students. In the college context, cultural projects, role-playing exercises, and collaborative tasks allow students to apply language skills in authentic scenarios, promoting deeper comprehension and retention.

Another important dimension is the teacher's role in fostering critical thinking and problem-solving skills. Modern education emphasizes the development of higher-order thinking, and language learning provides a rich context for these cognitive processes. Teachers encourage students to analyze texts, evaluate information, construct arguments, and present ideas coherently in the foreign language. By combining linguistic instruction with cognitive challenges, teachers support holistic intellectual development while simultaneously improving communicative competence.

Professional development and continuous learning are also vital components of a foreign language teacher’s role. Staying updated on current methodologies, educational technologies, and global language trends allows teachers to provide high-quality instruction that meets students’ needs. Participation in workshops, seminars, and professional networks enables teachers to exchange best practices, explore innovative strategies, and integrate evidence-based approaches into their teaching. This commitment to professional growth ensures that educators can respond effectively to evolving educational demands and contribute meaningfully to the college's academic mission.

Ultimately, the foreign language teacher in modern education is a multifaceted professional who facilitates language acquisition, cultural understanding, and cognitive development. Their work extends beyond traditional instruction, encompassing technological literacy, cultural mediation, critical thinking, and mentorship. By embracing these diverse responsibilities, foreign language teachers prepare students to navigate a complex, globalized world with linguistic proficiency, cultural sensitivity, and intellectual agility. Their impact is foundational, influencing not only students’ academic success but also their personal and professional trajectories in the twenty-first century.

In modern college education, the role of the foreign language teacher extends to being a designer of learning experiences that actively engage students and promote meaningful interaction with the target language. Teachers are increasingly expected to employ blended learning approaches, combining traditional classroom instruction with online platforms, virtual discussion forums, and multimedia resources. This approach allows students to practice language skills in authentic contexts, receive immediate feedback, and develop autonomy in their learning process. For example, teachers can assign collaborative online projects where students create presentations, videos, or digital content in the target language, fostering both communicative and digital literacy skills simultaneously.

Another critical aspect is differentiated instruction, where the teacher adapts lessons according to the diverse linguistic proficiency levels, learning styles, and personal interests of students. In a college setting, students often vary widely in their prior knowledge and motivation, making this

approach essential for maximizing learning outcomes. By using adaptive technologies, personalized learning plans, and formative assessments, teachers can ensure that each student is appropriately challenged and supported. This not only improves language acquisition but also enhances students' confidence and motivation to engage in complex communicative tasks.

The teacher's role as a facilitator of intercultural competence remains central. Beyond teaching grammar and vocabulary, teachers guide students to understand cultural values, social norms, and communication practices of the countries where the target language is spoken. Activities such as role-playing, debates, and simulations allow students to practice language in culturally authentic scenarios, deepening their understanding of context, tone, and politeness strategies. This development of intercultural competence equips students to communicate effectively in real-world international environments, an essential skill in the global job market.

Furthermore, critical thinking and problem-solving skills are increasingly integrated into foreign language instruction. Teachers design tasks that require students to analyze texts, synthesize information, make arguments, and solve problems collaboratively in the target language. This cognitive engagement strengthens not only language proficiency but also general academic skills, preparing students for research, professional presentations, and real-life communication challenges. For instance, teachers can use case studies, problem-based learning modules, and debates that require students to propose solutions while using accurate language structures.

Professional development is another key dimension of a modern foreign language teacher's responsibilities. Continuous training in educational technologies, modern pedagogical methods, and global language trends ensures that teachers remain effective in their roles. Participation in professional networks, online forums, and international conferences allows teachers to exchange best practices, explore innovative strategies, and integrate evidence-based approaches into their teaching. Such engagement enhances both teacher confidence and student learning outcomes.

Finally, the foreign language teacher contributes to fostering a student-centered learning environment. By creating opportunities for autonomous learning, collaborative projects, and reflective practice, teachers empower students to take ownership of their language learning journey. This approach encourages lifelong learning, adaptability, and resilience—qualities essential for success in higher education and professional life. The teacher's role, therefore, is not only instructional but also motivational, cultural, and developmental, shaping students into competent, globally aware, and linguistically proficient individuals.

References:

1. Brown, H. D. Principles of Language Learning and Teaching. – New York: Pearson, 2020. – 432 p.

2. Harmer, J. The Practice of English Language Teaching. – London: Pearson Education, 2018. – 400 p.

3. Richards, J., Rodgers, T. Approaches and Methods in Language Teaching. – Cambridge: Cambridge University Press, 2014. – 368 p.

4. Kumaravadivelu, B. Understanding Language Teaching: From Method to Postmethod. – New York: Routledge, 2012. – 256 p.

5. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі. Жоғары білім беру стандарттары. – Астана, 2021. – 120 б.

Дүйсебек Гүлдерай Базарбекқызы
Шетел тілі пәнінің оқытушысы, педагог
“Болашақ” университетінің жоғары колледжі
Қызылорда қаласы

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING: OPPORTUNITIES AND ETHICAL CHALLENGES

Abstract: This article explores the role of Artificial Intelligence (AI) in foreign language teaching, highlighting its potential to enhance learning outcomes through personalized instruction, immersive experiences, and real-time feedback. It also discusses ethical concerns, including data privacy, algorithmic bias, and the risk of over-reliance on technology. The study emphasizes the importance of integrating AI as a pedagogical tool to support teachers while promoting equity, inclusivity, and learner autonomy.

Keywords: artificial Intelligence, foreign language teaching, personalized learning, adaptive systems, ethical challenges, data privacy, algorithmic bias, learner autonomy.

The integration of Artificial Intelligence (AI) into foreign language education has become one of the most transformative developments in modern pedagogy. AI offers an unprecedented set of tools and platforms that can enhance the teaching and learning process, providing opportunities for personalized instruction, adaptive learning, and real-time feedback. The rapid advancement of AI technologies, including natural language processing, speech recognition, and intelligent tutoring systems, allows educators to engage students more effectively, improve their language proficiency, and foster greater learner autonomy.

One of the primary opportunities AI brings to foreign language teaching is the ability to tailor instruction to the individual needs of each student. Traditional classroom settings often struggle to address varying proficiency levels, learning speeds, and personal interests. AI-powered platforms, however, can analyze students’ performance, detect strengths and weaknesses, and adapt lessons accordingly. For instance, platforms like Duolingo, Babbel, and other AI-enhanced language learning systems offer exercises that adjust difficulty based on user responses, providing a highly personalized and efficient learning experience. This adaptability promotes sustained motivation, which is critical in mastering a foreign language.

Moreover, AI enables immersive learning experiences that were previously difficult to achieve in conventional classrooms. Virtual tutors, chatbots, and conversational AI systems can simulate real-life interactions, allowing learners to practice speaking, listening, and comprehension skills in a low-pressure environment. These tools provide immediate corrective feedback, helping students recognize errors and improve their accuracy in both grammar and pronunciation. By fostering active

engagement, AI can transform passive learning into a more interactive and dynamic process, which research shows is essential for long-term retention of foreign language skills.

However, despite the numerous benefits, the implementation of AI in language education raises significant ethical and pedagogical challenges. One concern is data privacy. AI systems require large amounts of learner data to function effectively, raising questions about how personal information is stored, protected, and potentially shared. Educational institutions must establish clear policies and frameworks to ensure that AI-driven learning respects students' privacy and complies with legal standards.

Another challenge involves the potential over-reliance on technology, which may inadvertently reduce human interaction and the development of essential communicative competencies. While AI can provide simulated conversations, it cannot entirely replace the nuances of authentic, face-to-face interactions, which include cultural cues, emotional expressions, and interpersonal dynamics. Therefore, integrating AI into the curriculum requires careful balancing, ensuring that technology supplements rather than substitutes the teacher's guidance.

Additionally, ethical considerations emerge regarding algorithmic bias. AI systems are trained on data sets that may reflect cultural, linguistic, or socio-economic biases. In language learning, this could result in skewed teaching patterns, favoring certain dialects or linguistic norms while marginalizing others. Educators and developers must critically evaluate AI tools, ensuring that they promote linguistic diversity, equity, and inclusivity.

Despite these challenges, the potential of AI to enhance foreign language education remains substantial. It can provide real-time assessment, support differentiated instruction, facilitate cross-cultural communication, and empower learners to take control of their learning pathways. For educators, AI serves as a powerful assistant, helping them focus on higher-order tasks such as designing meaningful learning experiences, providing mentorship, and fostering critical thinking skills in students.

The adoption of Artificial Intelligence (AI) in foreign language classrooms goes beyond mere automation or digital supplementation; it transforms the pedagogical paradigm itself. AI tools such as adaptive learning platforms, intelligent tutoring systems, and natural language processing applications allow teachers to monitor students' progress in real time, analyze learning patterns, and provide targeted interventions. For example, AI algorithms can track pronunciation errors in speaking exercises, detect syntactic mistakes in written tasks, and suggest personalized exercises tailored to the learner's specific weaknesses. This level of individualization, which was previously difficult in traditional classroom settings, enables more efficient language acquisition.

AI also facilitates collaborative and interactive learning. Language learners can engage with AI-powered chatbots that simulate real-life conversations with native speakers, providing a low-pressure environment to practice fluency. Platforms can incorporate gamification elements, such as leaderboards, badges, and interactive challenges, which increase motivation and sustained engagement. This approach supports not only linguistic competence but also cognitive skills such as problem-solving, critical thinking, and decision-making. Research shows that students who regularly interact with AI-driven language systems demonstrate higher retention rates and improved confidence in communication.

From a pedagogical perspective, AI allows teachers to focus on higher-order instructional tasks. Instead of spending extensive time grading repetitive exercises, educators can analyze data provided by AI systems to identify trends, anticipate learning difficulties, and design creative, contextually rich lessons. AI also supports differentiated instruction, ensuring that advanced learners are challenged while beginners receive scaffolded support. This fosters inclusivity and maximizes the potential of every student in heterogeneous classrooms.

However, ethical and practical considerations remain critical. Teachers must carefully evaluate AI systems for cultural bias, accessibility, and data security. For instance, AI platforms trained on limited linguistic corpora may favor certain dialects or language norms, potentially marginalizing minority language forms. Additionally, over-reliance on AI may reduce opportunities for authentic

interpersonal communication, which remains essential for pragmatic language use and intercultural competence. Educators should integrate AI as a complementary tool rather than a replacement for human interaction, blending technological assistance with communicative, experiential, and culturally responsive teaching methods.

Emerging trends also highlight the use of AI for formative and summative assessment. Intelligent assessment tools can provide immediate feedback, quantify learner progress, and even predict potential learning difficulties before they become significant. These insights allow teachers to implement early interventions, adjust lesson pacing, and personalize learning trajectories. Moreover, AI analytics can help institutions evaluate curriculum effectiveness, measure engagement, and align instruction with global competency frameworks such as the Common European Framework of Reference for Languages (CEFR).

In conclusion, Artificial Intelligence presents both extraordinary opportunities and complex ethical challenges in the context of foreign language teaching. To maximize the benefits of AI, educators must combine technological innovation with pedagogical expertise, emphasizing human interaction, inclusivity, and critical engagement. The future of language education lies not in replacing teachers with AI, but in integrating AI as a dynamic tool that enriches instruction, enhances learner motivation, and prepares students for the increasingly globalized, technologically driven world.

References:

1. Luckin, R., Holmes, W., Griffiths, M., & Forcier, L. Intelligence Unleashed: An Argument for AI in Education. – London: Pearson, 2016.

2. Li, Y., & Hegelheimer, V. Mobile-Assisted Language Learning: Technologies and Pedagogical Practices. – New York: Routledge, 2013.

3. Holmes, W., Bialik, M., & Fadel, C. Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning. – Boston: Center for Curriculum Redesign, 2019.

4. Zhang, D., & Wang, L. Artificial Intelligence and Its Application in Language Learning. // Journal of Educational Technology & Society, 2021. – Vol. 24, No. 2. – P. 45–59.

ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ: МҮМКІНДІКТЕРІ МЕН ЭТИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аңдатпа

Бұл мақалада шетел тілін оқытудағы жасанды интеллекттің (ЖИ) рөлі қарастырылады, атап айтқанда, жекелендірілген оқыту, иммерсивті оқу тәжірибелері және нақты уақыттағы кері байланыс арқылы оқу нәтижелерін арттыру мүмкіндіктері талданады. Сонымен қатар, деректердің құпиялылығы, алгоритмдік бейтарапсыздық және технологияға шамадан тыс тәуелділік қаупі сияқты этикалық мәселелер сөз болады. Зерттеу ЖИ-ді мұғалімдерді қолдайтын педагогикалық құрал ретінде тиімді кіріктірудің, сонымен бірге теңдік, инклюзивтілік және білім алушының дербестігін ілгерілетудің маңызын атап көрсетеді.

Өтелова Айсана Рысбекқызы
"Дене тәрбиесі және спорт" мамандықтары пәндерінің арнайы пән оқытушысы
«Болашақ» университетінің жоғары колледжі
Қызылорда облысы, Қызылорда қаласы

САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ДЕНЕ ТӘРБИЕСІНІҢ ОРНЫ

Аннотация: мақалада салауатты өмір салтын қалыптастырудағы дене тәрбиесінің рөлі жан-жақты талданады. Дене тәрбиесінің білім алушылардың физикалық, психологиялық және әлеуметтік дамуына ықпалы ғылыми-теориялық және практикалық тұрғыдан қарастырылады. Қозғалыс белсенділігінің оқу жетістігіне, тұлғалық қасиеттердің қалыптасуына әсері негізделіп, білім беру кеңістігінде дене тәрбиесін жаңашыл тұрғыда ұйымдастырудың маңызы айқындалады.

Кілт сөздер: салауатты өмір салты, дене тәрбиесі, қозғалыс белсенділігі, білім алушы денсаулығы, тұлғалық даму, денсаулық мәдениеті, педагогика.

Қазіргі қоғамда білім беру жүйесінің алдында тұрған маңызды міндеттердің бірі – дені сау, рухани бай, әлеуметтік тұрғыдан белсенді тұлға қалыптастыру. Бұл міндетті жүзеге асыруда дене тәрбиесі ерекше орын алады, өйткені ол адамның тек физикалық дамуына ғана емес, сонымен қатар психологиялық тұрақтылығына, ерік-жігеріне, тәртіптілігіне және өмірге деген құндылықтық көзқарасына тікелей ықпал етеді. Салауатты өмір салты ұғымы бүгінде тек дұрыс тамақтану немесе зиянды әдеттерден бас тарту шеңберімен шектелмей, тұлғаның бүкіл өмірлік ұстанымын, күнделікті әрекет мәдениетін, өзін-өзі дамытуға бағытталған саналы таңдауларын қамтитын кешенді құбылыс ретінде қарастырылады.

Дене тәрбиесі осы кешенді үдерістің өзегіне айналып отыр. Өйткені қозғалыс белсенділігі адам ағзасының табиғи қажеттілігі болып табылады. Қимыл-қозғалыс арқылы жүрек-қан тамыр жүйесі, тыныс алу жүйесі, тірек-қимыл аппараты нығаяды, ал бұл өз кезегінде оқу мен еңбек қызметінің тиімділігін арттырады. Қазіргі ғылыми көзқарастарға сәйкес, тұрақты дене белсенділігі күйзеліс деңгейін төмендетіп, эмоциялық тепе-теңдікті сақтауға көмектеседі. Бұл тұрғыда дене тәрбиесі тек «жаттығу жасау» емес, тұлғаның психологиялық саулығын сақтаудың да маңызды құралы ретінде қарастырылады.

Салауатты өмір салтының маңызын халықаралық деңгейде де мойындап отырған ұйымдардың бірі – World Health Organization. Бұл ұйымның деректерінде дене белсенділігінің жеткіліксіздігі көптеген созылмалы аурулардың негізгі қауіп факторларының бірі екені атап көрсетіледі. Демек, мектеп пен колледж жағдайында дене тәрбиесін жүйелі әрі мазмұнды ұйымдастыру – болашақ ұрпақтың денсаулығына салынған ұзақ мерзімді инвестиция деуге болады.

Тарихи тұрғыдан алғанда, дене тәрбиесінің тәрбиелік әлеуеті ежелден белгілі. Олимпиадалық қозғалыстың негізін қалаған Pierre de Coubertin спортты тек жарыс пен рекордтар алаңы ғана емес, жастарды адамгершілікке, табандылыққа және өз-өзін жетілдіруге тәрбиелейтін қуатты құрал ретінде қарастырған. Бұл идея бүгінгі күні де өзектілігін жоғалтқан жоқ. Керісінше, цифрландыру мен отырықшы өмір салты кең тараған заманда дене тәрбиесінің рөлі бұрынғыдан да арта түсті.

Білім беру кеңістігінде дене тәрбиесін ұйымдастырудың басты мақсаты – білім алушыларда қозғалысқа деген тұрақты қажеттілік қалыптастыру. Егер оқушы немесе студент спортты тек міндетті пән ретінде ғана қабылдаса, оның тәрбиелік әсері шектеулі болады. Ал егер дене белсенділігі тұлғаның ішкі қажеттілігіне, өмір салтының бір бөлігіне айналса, онда ол ұзақ мерзімді, тұрақты нәтиже береді. Осы себепті қазіргі педагогикада ойын технологиялары, командалық спорт түрлері, жобалық және шығармашылық тапсырмалар арқылы дене тәрбиесін қызықты әрі мазмұнды етуге ерекше көңіл бөлінеді.

Салауатты өмір салтын қалыптастыруда дене тәрбиесінің тағы бір маңызды қыры – әлеуметтік дағдыларды дамыту. Командалық ойындар, эстафеталар, спорттық жарыстар барысында білім алушылар өзара қолдау көрсетуге, ережені сақтауға, жеңіске де, жеңіліске де сабырмен қарауға үйренеді. Бұл қасиеттер олардың тек спорт алаңында ғана емес, күнделікті өмірде, оқу мен болашақ кәсіби қызметінде де қажет болатын маңызды өмірлік дағдылар болып табылады.

Сонымен қатар, дене тәрбиесі тұлғаның өзін-өзі тануына және өзін-өзі бағалауына оң әсер етеді. Өзінің физикалық мүмкіндіктерін сезіну, жеке жетістіктерін байқау, белгілі бір мақсатқа жету үшін күш салу – мұның бәрі жасөспірім мен жастың өзіне деген сенімін арттырады. Өзін бағалай білетін, өз күшіне сенетін адам өмірдегі қиындықтарға төзімдірек келеді және салауатты өмір салтын саналы түрде таңдауға бейім болады.

Қазіргі білім беру ұйымдарында дене тәрбиесін жаңашыл тұрғыда ұйымдастыру да маңызды мәселе болып отыр. Бұл бағытта ақпараттық технологияларды, цифрлық платформаларды, фитнес-трекерлер мен интерактивті қосымшаларды пайдалану оқушылардың қызығушылығын арттырып, олардың өз жетістіктерін бақылауына мүмкіндік береді. Мұндай тәсілдер дене тәрбиесін тек дәстүрлі сабақ шеңберінде ғана емес, күнделікті өмірмен тығыз байланыстыра отырып жүргізуге жол ашады.

Қазіргі білім беру кеңістігінде салауатты өмір салтын қалыптастыру мәселесі тек медицина немесе спорт саласының ғана емес, тұтас педагогикалық қауымдастықтың ортақ міндетіне айналып отыр. Білім алушының денсаулығы оның оқу жетістігімен, әлеуметтік белсенділігімен және өмірлік мақсаттарын жүзеге асыру мүмкіндігімен тікелей байланысты. Осы тұрғыдан алғанда дене тәрбиесі тұлғаның үйлесімді дамуын қамтамасыз ететін жүйеқұраушы фактор ретінде қарастырылады. Дене тәрбиесі арқылы бала өз ағзасының мүмкіндіктерін таниды, шаршау мен күш жинау арасындағы тепе-теңдікті сезінеді және өз денсаулығына жауапкершілікпен қарауды үйренеді.

Ғылыми зерттеулерде тұрақты қозғалыс белсенділігінің когнитивтік процестерге де оң әсер ететіні дәлелденген. Қимыл-қозғалыс қан айналымын жақсартып, ми қызметінің белсенділігін арттырады, бұл зейіннің тұрақтануына, есте сақтау қабілетінің күшеюіне және оқу материалын тиімді меңгеруге ықпал етеді. Осы себепті дене тәрбиесін оқу үдерісінен бөлек қарастыру қате болар еді. Керісінше, оны оқу жетістіктерін қолдайтын, білім сапасын арттыратын маңызды ресурс ретінде бағалау қажет.

Салауатты өмір салтын қалыптастырудың әлеуметтік қыры да ерекше маңызға ие. Қазіргі заманда балалар мен жасөспірімдер цифрлық ортада көбірек уақыт өткізеді, бұл олардың қозғалыс белсенділігінің төмендеуіне әкелуі мүмкін. Мұндай жағдайда мектеп пен колледждегі дене тәрбиесі сабақтары тек міндетті нормативтерді орындаумен шектелмей, белсенді өмір салтының құндылығын саналы түрде ұғындыруға бағытталуы тиіс. Бұл бағытта дене тәрбиесі арқылы қалыптасатын тәртіп, өзін-өзі ұйымдастыру, мақсат қою және оған жету дағдылары тұлғаның өмір бойғы серігіне айналады.

Халықаралық деңгейде денсаулық пен қозғалыс белсенділігінің өзара байланысына ерекше мән беріп отырған ұйымдардың бірі – World Health Organization. Ұйым ұсынған тұжырымдамаларда жүйелі физикалық белсенділік жүрек-қан тамыр ауруларының, семіздіктің және психоэмоциялық күйзелістің алдын алудың маңызды шарты ретінде қарастырылады. Бұл деректер білім беру ұйымдарында дене тәрбиесін стратегиялық маңызы бар бағыт ретінде дамыту қажеттігін айқын көрсетеді.

Дене тәрбиесінің тәрбиелік әлеуетін тарихи тұрғыдан да бағалауға болады. Қазіргі Олимпиадалық қозғалыстың негізін қалаған Pierre de Coubertin спортты тек жарыс нәтижесімен өлшенетін құбылыс емес, адамды рухани және адамгершілік тұрғыдан жетілдіретін мәдени феномен ретінде түсіндірген. Бұл көзқарас бүгінгі педагогика үшін де өзекті, себебі дене тәрбиесі арқылы табандылық, әділдік, өзара құрмет және жауапкершілік сияқты құндылықтар қалыптасады.

Практикалық тұрғыдан алғанда, дене тәрбиесін салауатты өмір салтымен байланыстыра ұйымдастыру кешенді тәсілді талап етеді. Біріншіден, оқу бағдарламасында қозғалыс белсенділігінің әртүрлі формалары қамтылуы тиіс: спорттық ойындар, жалпы дамыту жаттығулары, сауықтыру бағытындағы қозғалыс түрлері. Екіншіден, сабақтан тыс уақытта да белсенді өмір салтын қолдайтын іс-шаралар жүйесі қалыптастырылуы қажет. Үшіншіден, білім алушылардың өз денсаулығын бақылауына және бағалауына мүмкіндік беретін рефлексиялық элементтер енгізілуі маңызды.

Осы тұрғыда дене тәрбиесі сабақтары тек физикалық дайындықты арттыруды емес, денсаулық мәдениетін қалыптастыруды көздеуі тиіс. Денсаулық мәдениеті дегеніміз – адамның өз ағзасының мүмкіндіктерін білуі, шаршау мен демалыстың арақатынасын дұрыс ұйымдастыруы, қозғалыстың өмір сапасына әсерін түсінуі. Мұндай мәдениет ерте жастан қалыптасса, ол тұлғаның бүкіл өмірлік стратегиясына оң ықпал етеді.

Осылайша, дене тәрбиесі – салауатты өмір салтын қалыптастырудың негізгі тіректерінің бірі. Ол адамның физикалық саулығын нығайтып қана қоймай, тұлғалық, әлеуметтік және психологиялық дамуына да ықпал етеді. Сондықтан білім беру жүйесінде дене тәрбиесін екінші кезектегі пән ретінде емес, болашақ ұрпақтың өмір сапасын айқындайтын стратегиялық маңызды бағыт ретінде қарастыру қажет. Осындай көзқарас қана дені сау, белсенді, жауапкершілігі жоғары азамат тәрбиелеуге мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. World Health Organization. Global recommendations on physical activity for health. – Geneva: WHO Press, 2010.
2. Coubertin, P. de. Olympic Memoirs. – Lausanne: International Olympic Committee, 2000.
3. Әбілқасымова, К.А. Дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесі. – Алматы: Мектеп, 2015.
4. Қоянбаев, Ж.Б., Қоянбаев, Р.М. Педагогика. – Алматы: Рауан, 2012.
5. Сейтқасымов, Ғ. Салауатты өмір салты негіздері. – Алматы: Білім, 2018.

Шалбалаева Гульмира Турмысовна
Тәрбиеші
№26 “Самұрық" бөбекжай бақшасы
Шымкент қаласы

ЕРТЕГІНІ САХНАЛАУ АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРДЫҢ ТІЛІН ДАМЫТУ

Өзектілігі: Қазіргі мектепке дейінгі білім беру жүйесінде балалардың сөйлеу тілін дамыту – ең маңызды міндеттердің бірі. Соңғы жылдары балалардың сөздік қорының шектеулілігі, байланыстырып сөйлеуде қиналуы, эмоциясын сөзбен жеткізе алмауы жиі байқалады. Сонымен қатар, цифрлық ортада өсіп келе жатқан балаларды дәстүрлі әдістермен қызықтыру қиындай түсуде.

Осыған байланысты тіл дамытудың баланың жас ерекшелігіне сай, қызықты әрі тиімді әдістерін қолдану қажеттілігі туындайды. Ертегі терапиясы – баланың қиялын, эмоциялық әлемін және сөйлеу белсенділігін табиғи түрде дамытатын тиімді педагогикалық әдіс. Ал жасанды интеллект көмегімен анимацияланған ертегілерді қолдану бұл әдісті заманауи талаптарға сай жетілдіріп, оқу-тәрбие үдерісінің сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

Мақсатым: Мектепке дейінгі балалардың сөйлеу тілін дамытуда ертегі терапиясының мүмкіндіктерін тиімді қолдану және жасанды интеллект негізіндегі анимациялық ертегілер арқылы балалардың коммуникативтік, шығармашылық және эмоциялық дамуын жетілдіру.

Міндеттерім:

- Ертегі терапиясының педагогикалық және психологиялық негіздерін анықтау;
- Балалардың жас ерекшелігіне сәйкес ертегілерді іріктеу және қолдану;
- Тіл дамытуға бағытталған ертегі терапиясының әдіс-тәсілдерін жүйелеу;
- Жасанды интеллект көмегімен анимацияланған ертегілерді оқу үдерісіне енгізу;
- Балалардың сөздік қорын, байланыстырып сөйлеуін және дыбыстық мәдениетін дамыту;
- Балалардың қиялын, шығармашылық ойлауын және эмоциялық-әлеуметтік дағдыларын қалыптастыру.

Күтілетін нәтиже

Ертегі терапиясы мен анимациялық ертегілерді жүйелі қолдану нәтижесінде:

- балалардың сөздік қоры байиды;
- байланыстырып сөйлеу қабілеті дамиды;
- өз ойын еркін жеткізуге үйренеді;
- эмоциясын тану және білдіру дағдылары қалыптасады;
- сабаққа деген қызығушылығы артады;
- шығармашылық және коммуникативтік белсенділігі күшейеді.

Мектепке дейінгі кезең – баланың тілдік, танымдық және тұлғалық дамуының ең маңызды сатысы. Осы кезеңде баланың сөйлеу мәдениеті, сөздік қоры, байланыстырып сөйлеу

қабілеті және эмоциясын сөз арқылы білдіру дағдылары қалыптасады. Сондықтан мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында тіл дамыту жұмысына ерекше мән берілуі тиіс.

Осы тұрғыда ертегіні сахналау – баланың табиғи қызығушылығына сүйене отырып, тілін, қиялын және эмоциялық әлемін дамытатын тиімді педагогикалық әдіс болып табылады. Ал қазіргі цифрлық қоғам жағдайында бұл әдісті жасанды интеллект мүмкіндіктерімен ұштастыру оқу-тәрбие үдерісінің сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

Менің педагогикалық тәжірибемде балалардың сөйлеу тілін дамыту, эмоциялық жай-күйін тұрақтандыру және шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру бағытында ертегіні сахналауды жүйелі түрде қолданамын. Бұл әдісті таңдауыма балалардың ертегіге деген табиғи қызығушылығы, образды ойлауы мен қиялының белсенді дамуы негіз болды.

Алғашқы кезеңде балалардың тілдік деңгейін, сөздік қорын, сөйлеу белсенділігін және эмоциялық жағдайын бақыладым. Көптеген балаларда сөзді байланыстырып айтуда қиындықтар, өз ойын еркін жеткізе алмау, ұялшақтық пен сенімсіздік байқалды. Осы мәселені шешу мақсатында ертегі терапиясын оқу-тәрбие үдерісіне енгіздім.

Тәжірибемде ертегіні жай ғана оқып беру емес, оны **тыңдау – талдау – әрекетке айналдыру** қағидатына сүйеніп ұйымдастырамын. Алдымен балалармен бірге ертегіні тыңдаймыз немесе анимацияланған нұсқасын көреміз. Кейін мазмұны бойынша сұрақ-жауап жүргізіп, кейіпкерлердің іс-әрекетін талдаймыз. Бұл кезеңде балалар өз ойларын айтуға, пікір білдіруге үйренеді.

Келесі кезеңде ертегіні сахналау, рөлдік ойындар, сурет салу, кейіпкерлерге мінездеме беру сияқты шығармашылық жұмыстар ұйымдастырамын. Балалар өздеріне ұнаған кейіпкердің рөліне еніп, диалог құрастырады, сөйлеу барысында дауыс ырғағын, эмоцияны қолдануға тырысады. Бұл олардың сөйлеу тілін ғана емес, эмоциялық-әлеуметтік дағдыларын да дамытады.

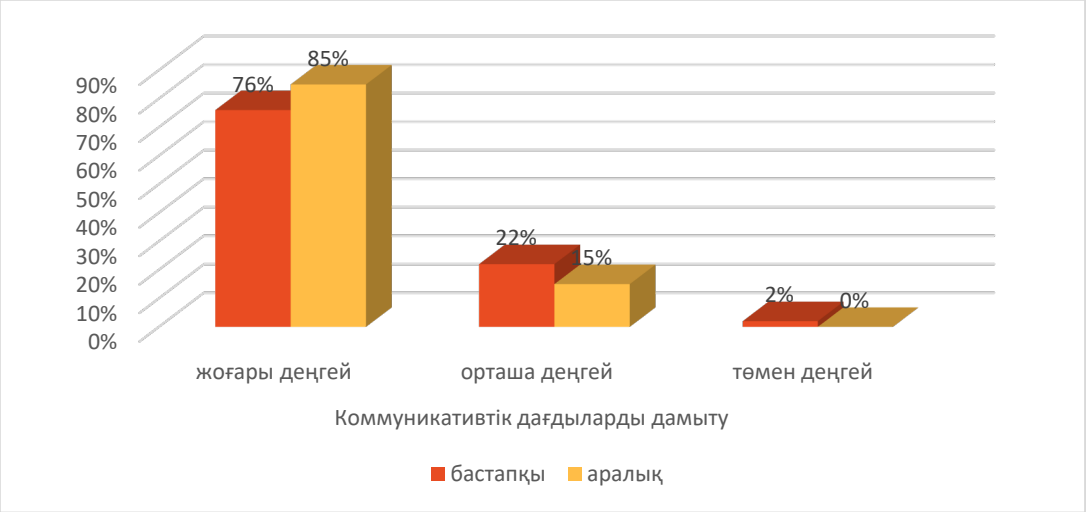

Соңғы уақытта тәжірибемде жасанды интеллект көмегімен анимацияланған ертегілерді қолдану тиімді нәтиже беруде. AI арқылы жасалған ертегілер балалардың назарын ұзақ сақтап, сабаққа деген қызығушылығын арттырады. Кейіпкерлердің қимылы мен дыбысталуын көрген балалар ертегі мазмұнын тез қабылдап, жаңа сөздерді оңай меңгереді. Сонымен қатар, кейбір балалар өздері де шағын анимация жасауға талпынып, шығармашылық белсенділік танытады.

Ертегі терапиясын қолдану барысында балалардың сөздік қорының байығанын, байланыстырып сөйлеу дағдысының қалыптасқанын, өз ойын еркін жеткізуге деген сенімділіктің артқанын байқадым. Бұрын пассивті болған балалар да ертегі талқылауға белсенді қатысып, сұрақтарға жауап беруге, пікір айтуға үйренді.

Нәтиже

Іс-тәжірибе барысында ертегіні сахналауды жүйелі қолдану балалардың сөйлеу белсенділігін арттырғаны байқалды. Балалар ертегі мазмұнын өз сөздерімен жеткізуге, кейіпкерлермен диалог құруға, өз пікірін айтуға үйренді. Анимацияланған ертегілер балалардың назарын ұзақ сақтап, оқу үдерісіне белсенді қатысуына ықпал етті. Сонымен қатар, балалардың эмоциялық жағдайы тұрақтанып, бір-бірімен қарым-қатынасы жақсарды. Сонымен қатар 2025-2026 оқу жылының бастапқы және аралық мониторинг нәтижесі балалардың тілдік дағдыларының артқандығын көруге болады.

Қорытынды

Қорытындылай келе, менің тәжірибемде ертегіні сахналау – балалардың тілін дамытуда, эмоциялық жай-күйін қолдауда және шығармашылық қабілеттерін жетілдіруде тиімді нәтиже беретін әдіс. Бұл әдісті дәстүрлі тәсілдермен қатар, заманауи цифрлық және жасанды интеллект технологияларымен ұштастыра қолдану педагогикалық үдерістің сапасын арттырады және баланың тұлғалық дамуына оң әсер етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Калинина Т.В. Новые информационные технологии в дошкольном детсве. М. Сфера, 2008г.

2. Сагиев Г.Ч. Мектепкедейінгі балалардың тілін дамыту // Мектепке дейінгі білім. – 2014. -№3. –Б 10-11.

3. Ахметова, Г.Қ., Нұрғалиева, Л.Т. Мектепке дейінгі балалардың тілін дамыту әдістемесі. Алматы: Білім баспасы - 2020

4. Байбекова, Ж.М. Ертегі арқылы балалардың психологиялық дамуы. Астана: Ұлттық ғылым - 2019

5. Левина, Е.П. Тіл дамытудағы көрнекілік пен ойынның рөлі. Мәскеу: Педагогика журналы, 2018 - №4, 45–52 беттер.

Тұрғын Шұға Бекмұратқызы
Бастауыш сынып мұғалімі, педагог-сарапшы
Шона Смаханұлыатындағы орта мектебі
Жамбыл облысы, Талас ауданы, Саду Шәкіров ауылы

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МАТЕМАТИКАДАН ОҚУ МОТИВАЦИЯСЫН ДИДАКТИКАЛЫҚ ТАПСЫРМАЛАР АРҚЫЛЫ АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Авторлық бағдарлама

Түсінік хат

Өзектілігі. Қазіргі заманда білім беру жүйесінде оқушылардың логикалық ойлауын, шығармашылық белсенділігін, проблемаларды шешу қабілетін дамытуға ерекше көңіл бөлінуде. XXI ғасыр құзыреттерінің ішінде математикалық сауаттылық, сыни ойлау, логикалық талдау және ақпаратпен жұмыс істей білу дағдылары басты компоненттердің бірі саналады. Математика пәні – тек формулалар мен есептер жиынтығы ғана емес, ол оқушының ойлау мәдениетін қалыптастыратын, әлем заңдылықтарын түсінуге мүмкіндік беретін әмбебап ғылым.

Дегенмен тәжірибе көрсеткендей, бастауыш және орта буын оқушыларының басым бөлігі математикаға қызығушылығын жоғалтып жатады. Бұл көбінесе оқыту үдерісінің бірсарынды болуы, есептердің тек формальды түрде орындалуы, логикалық тапсырмалардың жеткіліксіз берілуі, ойын элементтерінің аз қолданылуымен байланысты. Сондықтан оқушылардың математикаға деген оң көзқарасын қалыптастыру, пәнді жеңіл қабылдауына жағдай жасау, қызығушылықты арттыруға арналған арнайы авторлық бағдарлама дайындаудың қажеттілігі туындап отыр.

«Қызықты математика» бағдарламасының өзектілігі – математикалық білімді меңгертудің дәстүрлі тәсілдерін жаңаша бағыттағы қызықты тапсырмалармен толықтыру, шығармашылық және логикалық тапсырмалар арқылы пәнге деген қызығушылықты арттыру, тұлғаның жан-жақты дамуына ықпал ету. Бағдарлама оқушылардың танымдық қабілеттерін дамыта отырып, білім алу процесін ойын, зерттеу, ізденіс, шығармашылықпен ұштастырады.

Жаңашылдығы:

Бағдарламаның жаңашылдығы бірнеше бағытта көрінеді:

Интегративті тәсіл – математика логика, информатика, өмірлік жағдайлар және табиғаттану пәндерімен кіріктіріліп беріледі.

Ойын технологияларының кең қолданылуы – математикалық викториналар, пазлдар, ребустар, стратегияға негізделген ойындар, сахналық элементтер арқылы тапсырмалар шешіледі.

Шығармашылық есептермен жұмыс – бір есептің бірнеше шешу жолын табу, комбинаторлық және логикалық зерттеу әдістерін қолдану.

STEM элементтері – шағын жобалар, қарапайым моделдеу, тәжірибелік тапсырмалар.

Қызықты мазмұн – тарихи деректер, математикалық жұмбақтар, әлемдік математиктердің өмірі мен жаңалықтары енгізілген.

Мотивациялық бағыт – оқушының пәнге қызығушылығын арттыратын арнайы мотивациялық сұрақтар, тапсырмалар және жетістік портфолиосы қарастырылған.

Бағдарламаның ерекшелігі – оқушының логикалық ойлауын дамытумен қатар, оның эмоционалдық қызығушылығын қолдап, оқу процесін жеңіл әрі тартымды етуі.

Бағыты

Бағдарлама білім алушылардың математикалық сауаттылығын, логикалық ойлауын, шығармашылық қабілеттерін жан-жақты дамытуға бағытталған. Негізгі бағыттары:

Математикалық білімді өмірмен байланыстыра оқыту

Логикалық және шығармашылық ойлауды дамыту

Танымдық қызығушылықты арттыру

Ойын және зерттеу технологияларын кіріктіру

Өз бетімен жұмыс істеу дағдыларын жетілдіру

Математикалық мәдениетті қалыптастыру

Бағдарлама бастауыш және орта буын оқушылары үшін бейімделіп жасалады, олардың даму ерекшеліктеріне сәйкес құрылымданады.

Мақсаты

Оқушылардың математикаға қызығушылығын арттыру, пәндік білімді тереңдету және логикалық ойлау қабілеттерін дамыта отырып, танымдық белсенділігі жоғары, өздігінен ізденуші тұлға қалыптастыру.

Міндеттері

Бағдарламаның мақсатына жету үшін келесі міндеттер айқындалды:

Математикалық білімді ойын, қызықты тапсырмалар, логикалық жаттығулар арқылы меңгерту.

Оқушылардың аналитикалық ойлауын, дәлелдеу және шешім қабылдау дағдыларын қалыптастыру.

Танымдық және зерттеушілік қабілеттерін дамыту.

Шығармашылық сипаттағы тапсырмалар арқылы оқушылардың қиялы мен ой-жүйесін кеңейту.

Топтық, жұптық жұмыстар арқылы ынтымақтастыққа тәрбиелеу.

Математикалық сауаттылықты арттыруға бағытталған практикалық есептерді орындау.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдана отырып, математикалық модельдеу дағдыларын қалыптастыру.

Оқушының жеке қабілетіне қарай саралап оқыту элементтерін енгізу.

Күтілетін нәтиже

Бағдарлама нәтижесінде оқушылардан күтілетін жетістіктер:

Математикалық ұғымдарды өмірмен байланыстыра білу

Қарапайым және күрделі логикалық тапсырмаларды өз бетінше шешу

Есеп шығару дағдыларының артуы

Сыни ойлау және дәлелдеп қорытынды жасау қабілеті

Шығармашылық ізденіс дағдыларының қалыптасуы

Математика пәніне деген қызығушылықтың артуы

Математикалық тілде сөйлеу, өз ойын дәлелдеп жеткізу қабілетінің дамуы

Коммуникативтік дағдылардың дамуы

Сонымен бірге, оқушы математика саласындағы әлемдік жаңалықтармен танысып, пәнге деген оң көзқарас қалыптастырады.

Бағдарламаның ерекшелігі

Қызықты мазмұнға негізделуі – тапсырмалар оқушы жасына сай, тартымды әрі ойын түрінде беріледі.

Шығармашылық–ізденушілік жұмысқа бағытталуы – әр сабақты мини-жоба, зерттеу немесе жұмбақ шешу арқылы қорытындылау.

Қолжетімділік – оқушының жеке деңгейіне байланысты жеңілден күрделіге өту.

Интерактивті формат – топтық жарыстар, математикалық станциялар, рөлдік ойындар.

Логикалық ойлауды қарқынды дамытуы – ерекше логикалық есептер мен қызықты комбинациялар енгізілген.

Мотивация құру жүйесі – жетістік дәптері, марапаттау, тапсырмалар деңгейіне қарай жұлдызшалар.

Әдістемелік қамтамасыз ету

Бағдарлама келесі әдістемелік материалдарға сүйенеді:

Авторлық тапсырмалар жинағы

Қызықты есептер мен логикалық жұмбақтар топтамасы

Интерактивті ойындар тізімі

STEM элементтерін қолданатын шағын жобалар

Бейнематериалдар мен презентациялар

Дамытушы математикалық құралдар (геометриялық фигуралар, карточкалар, пазлдар)

Цифрлық платформалар (Kahoot, GeoGebra, Quizizz және т.б.)

Қосымша әдебиеттер: мектеп оқулықтары, логикалық есептер жинақтары, әдістемелік құралдар

Күтілетін нәтижелер

«Қызықты математика» бағдарламасын меңгерген оқушылар:

Математикалық ойлау мәдениетіне ие болады

Өмірлік жағдайларда математикалық білімін қолдана алады

Логикалық, шығармашылық, аналитикалық ойлау қабілеттері дамиды

Өз пікірін дәлелдеп айту және шешім қабылдау дағдылары қалыптасады

Математика пәніне деген тұрақты қызығушылық пайда болады

Практикалық бағыттағы, олимпиадалық деңгейдегі есептерді шешу қабілеті жоғарылайды

Бағдарлама соңында оқушының жалпы білім сапасы артып, оның танымдық белсенділігі күшейеді, оқу мотивациясы көтеріледі.

Күнтізбелік тақырыптық жоспар
аптасына - 1 сағаттан 34 сағат

р/с	Бөлім Бөлімше Тақырып	Оқу мақсаты	Сағат саны			Білім нәтижесі
			Барлығы	Лекция/ Теория/ Практика1	Практика /Практика2	
Санды және әріпті өрнектер (3 сағат)						
1	Кьюзнер таяқшалары	Ондықтармен,бірліктермен санау дағдыларын дамыту, пәнге қызығушылығын арттыру	1	1		Ондықтармен,бірліктермен санауды біледі
2	Санды және әріпті өрнектер.	Санды және әріпті өрнектер туралы білімдерін тереңдету	1	1		Санды және әріпті өрнектердәі ажырата атады ,мәндерін табады

3	Салыстыру	Сандардың қатардағы орнына және ретіне қарай салыстыру	1	1		Салыстыруа алады
Шамаларды өлшеу (6 сағ)						
4	Ауызша қосу және азайту.	Екі таңбалы сандарды қосу және азайту алгоритмдерін қолдану	1	1		Ауызша қосу және азайту амалдарын орындай алады
5	Массаөлшембірліктер	Массаның жаңа бірлігі-граммен таныстыру,шаралары есептеу дағдыларын қалыптастыру	1	1		Массаөлшембі рліктерін меңгереді
6	Уақыт және оның өлшем бірлігі.	уақыт (сағ, мин, тәулік, ай, жыл) өлшем бірліктерін олардың арақатысына сүйеніп түрлендіру	1	1		Уақыт және оның өлшем бірлігін түрлендіре алады
7	Ұзындық	Километр, ұзындық өлшем бірліктері туралы біледі.	1	1		Ұзындық өлшем бірліктерін біледі
8	Көлем және оның өлшем бірлігі.	көлем ұғымдарыментуралы білімдерін кеңейту	1	1		Көлем және оның өлшем бірлігіне берілген тапсырмалард ы орындай алады
9	Тест	Өткен білімдерін бекіту, бағалау	1	1		Тест орындайды
Жүздіктермен есептеулер жүргізу 7 сағат						
10	Кестелік қосу және азайту	Ондықтан аттап кестелік қосу және азайтудан білімін жалпылайды, бекітеді	1	1		Кестелік қосу және азайтуды орындайды
11	Екі амалмен шығарылатын есеп	Екі амалмен шығарылатын есепті шығара білуге дағдыландыру	1	1		Екі амалмен шығарылатын есептерді шығара алады
12	Қосу және азайту.	100 көлемінде бір таңбалы сандарды ондықтан аттап ауызша қосу және азайту, жүздіктерді азайту және қосу.	1	1		Қосу және азайту амалын орындайды
13	Қосудың қасиеттері.	Тиімді есептеу үшін қосудың ауыстырымдылық және терімділік қасиетін қолдану.	1	1		Қосудың қасиеттерін біледі, қолданады
14	Шаршы.Тік төртбұрыштың қасиеті	Шаршыжәні тік төртбұрыштың қасиеті туралы тақырып туралы білімдерін кеңейту	1	1		Шаршы.Тік төртбұрыштың қасиетін меңгереді
15	Көпбұрыштың периметрі.	Көпбұрыштың периметрі туралы білімдерін кеңейту	1	1		Көпбұрыштың периметрін табуды біледі

16	Тест	Өткен білімдерін қайталау, білімдерін бағалау	1	1		Тест орындайды
Қызықты басқатырғыштар (11 сағат)						
17	Зерде	Оқушылардың ойлау қабілетін, ой ұшқырлығын, оқуға ынтасын арттыру.	1	1		Зерде сайысына қатысады
18	Өлше, сыз, есепте!	Геометриялық денелерді өлшеуге, сызуға, есептеуге берілген есептерді шығаруға дағдыландыру	1	1		Геометриялық денелерді өлшейді, сызады, есептейді
19	Қызықты есептер	Логикалық ойлау, есептеу қабілеттерін дамыту.Пәнге қызығушылығын арттыру	1	1		Қызықты есептерді шығарады
20	Жазбаша қосу және азайту	Жазбаша қосу және азайтуға берілген типтік тапсырмаларды орындауға машықтандыру	1	1		Жазбаша қосу және азайтуды орындайды
21	Логикалық есептер	Логикалық есептер есептерді шығару жолдарын меңгеру	1	1		Логикалық есептерді шығаруды біледі
22	Өзіндік жұмыс	Өтілген тақырыптар бойынша білімдерін пысықтау, білімдерін бағалау	1	1		Өзіндік баға береді
23	Үшбұрышты, тік төртбұрышты бейнелеп көрсету	Үшбұрыш және тіктөртбұрыш элементтерін білуге , фигураларды өлшемін анықтауға үйрету	1	1		Үшбұрышты, тік төртбұрышты бейнелеп көрсетуге тапсырмалар орындайды
24	Шаршы салу.	Шаршының элементтері туралы білімдерін кеңейту, шаршыны салуға машықтандыру	1	1		Шаршы салуды меңгереді
25	Бірдей қосылғыштарды қосу, азайту	Бірдей қосылғыштарды қосу, азайту туралы білімдерін кеңейу, пәнге қызығушылығын арттыру	1	1		Бірдей қосылғыштарды қосу, азайту
26	Теңдеулерді шешу	Теңдеулерді шешу дағдыларын дамыту	1	1		Теңдеулерді шешу жолдарын біледі
27	Тесттапсырмалары	Тесттапсырмаларынтал дайды	1	1		Тесттапсырмалар ын орындайды
Математикаөмірімізде(7 сағат)						
28	Жүздіктермен, ондықтармен, бірліктермен санау.	Жүздіктермен, ондықтармен, бірліктермен санау	1	1		Жүздіктермен, ондықтармен,

		тақырыбы туарыл білімдерін кеңейту, типтік есептер шығаруға машықтандыру				бірліктермен санауды біледі.
29	Математикалық сөзжұмбақтар	Математикалық сөзжұмбақтарды білу, типтік есептер шығаруға машықтану	1	1		Математикалық сөзжұмбақтарды шеше алады
30	Ребустар құрастыру	Ребустарды құрастыруға машықтандыру	1	1		Ребустар құрастыра алады
31	Матемаикалық шытырман	Математикалық шытырмандар туралы түсініктерін қалыптастыру, пәнге қызығушылығын арттыру	1	1		Матемаикалық шытырманды шеше алады
32	Математикалықсайыс	Математикалық штырмандар туралы түсініктерін қалыптастыру, пәнге қызығушылығын арттыру	1	1		Математикалық сайысқа қатысады
33-34	Жұмбақ есептер	Жұмбақ есептерді шешу жолдарын меңгеру	1	1		Жұмбақ есептерді шығарады

Қорытынды

Зерттеу нәтижесінде бастауыш сынып оқушыларының математикалық оқу мотивациясын дидактикалық тапсырмалар арқылы арттыру жолдарының тиімділігін анықтау мүмкін болды. Математика пәні – балалардың логикалық ойлау қабілетін, есептеу дағдыларын және күнделікті өмірде қолданылатын практикалық білімді қалыптастыратын маңызды пән. Алайда, бастауыш сыныпта оқушылардың математикалық оқу мотивациясы әрдайым тұрақты болмайды, себебі балалардың назар аудару қабілеті, қызығушылық деңгейі және өз бетімен ойлау дағдылары әртүрлі. Сол себепті оқу процесінде тиімді педагогикалық тәсілдер мен әдістемелік құралдарды қолдану міндетті болып табылады.

Зерттеу барысында анықталғандай, дидактикалық тапсырмалар мен ойын элементтері арқылы сабақтарды ұйымдастыру оқушылардың оқу мотивациясын елеулі дәрежеде арттыруға мүмкіндік береді. Диалогтық әдістер, проблемалық есептер, логикалық жұмбақтар, ребустар мен практикалық жаттығулар балалардың белсенділігін көтеріп, оларды пәнге тарту деңгейін жоғарылатады. Сонымен қатар, мұндай әдістер оқушылардың шығармашылық ойлауын дамытып, өз бетінше шешім қабылдау дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді.

Қосымша зерттеу көрсеткендей, бастауыш сыныпта математикалық тапсырмаларды визуалды және интерактивті түрде ұйымдастыру тиімді. Көрнекілік құралдар, интерактивті тақталар, сандық ойындар және мультимедиялық ресурстар балалардың сабаққа деген қызығушылығын арттырады. Бұл әдістер оқушыларға математикалық ұғымдарды тез түсінуге, есептерді дұрыс шешуге және пәнге деген сенімділікті қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Нормативтік аспектіден алғанда, мемлекеттік білім беру стандарты дидактикалық тапсырмаларды пайдалану арқылы оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыруға бағытталған. Стандартта көрсетілген оқу мақсаттары мен міндеттер сабақ барысында дидактикалық тапсырмаларды жүйелі түрде қолдануды талап етеді. Сонымен қатар, бағалау жүйесінің формативтік элементтері оқушылардың оқу процесінде жетістіктерін бақылауға және мотивация деңгейін арттыруға ықпал етеді.

Зерттеу барысында педагогикалық тәжірибе көрсеткендей, тапсырмалардың деңгейін оқушының жасы мен қабілетіне сәйкестендіру маңызды. Қиындық деңгейі жоғары тапсырмалар оқушыны ынталандырады, ал тым жеңіл тапсырмалар қызығушылықты төмендетуі мүмкін. Сол себепті дидактикалық тапсырмаларды кезең-кезеңімен енгізу, ойын элементтерімен үйлестіру оқушылардың сабаққа деген белсенділігін сақтауға мүмкіндік береді.

Оқу мотивациясын арттыру тек сабаққа қатысумен шектелмейді. Үй тапсырмалары мен қосымша жаттығулар да оқушылардың пәнге деген қызығушылығын қолдауы тиіс. Үйде орындалатын математикалық ойындар, квесттер, есептер мен логикалық тапсырмалар балалардың оқу мотивациясын нығайтады және білімді практикада қолдануға үйретеді.

Сонымен қатар, ата-аналармен тығыз байланыс орнату маңызды. Отбасы – баланың алғашқы әлеуметтік және оқу ортасы. Ата-аналар баланың сабаққа қызығушылығын қолдап, үйде қосымша материалдарды пайдалануын қадағалай алады. Бұл оқушының пәнге деген мотивациясын тұрақты түрде қолдауға мүмкіндік береді.

Жалпы қорытындылай келе, бастауыш сыныпта оқушылардың математикалық оқу мотивациясын арттыру – кешенді педагогикалық іс-шараларды талап ететін үдеріс. Дидактикалық тапсырмалар, ойын элементтері, визуалды және интерактивті материалдар, формативтік бағалау және ата-аналардың қолдауы бірлесе қолданылған жағдайда ғана оқушылардың пәнге қызығушылығы тұрақты түрде жоғарылайды. Бұл әдістемелер балалардың логикалық ойлау қабілетін, есептеу дағдыларын, өз бетінше шешім қабылдау мүмкіндігін дамытуға мүмкіндік береді, сонымен қатар олардың болашақта математикалық пәндерді тиімді меңгеруіне негіз болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Кенемолдин Н. Қызықты математика және логикалық тапсырмалар. – Алматы: Мектеп, 2018.
2. Жұмаділдаев А. Математика және логика негіздері. – Алматы: Дәуір, 2016.
3. Конаев С. Бастауыш математика әдістемесі. – Алматы: Атамұра, 2017.
4. Әбілқасымова А.Е. Математиканы оқыту әдістемесі. – Алматы: Білім, 2019.
5. Поля А. Как решать задачу? – М.: Наука, 2014 (логикалық ойлау дамыту әдістері).
6. Кулагин Ю.А. Занимательная математика для учителей. – М.: Просвещение, 2015.
7. Смогунов М.В. Игровые технологии в обучении математике. – М., 2020.
8. Қазақстан Республикасы Бастауыш білім беру стандарты. – Астана, 2021.
9. Мусин Ч. Математиканы қызықты формада оқыту әдістері. – Алматы, 2018.
10. Якупова Р. Бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлауын дамыту. – Алматы: Өрлеу, 2020.

Турлыбаева Алтынай Жаксылыковна
Бастауыш сынып мұғалімі, педагог-сарапшы
Шона Смаханұлы атындағы орта мектеп
Жамбыл облысы, Талас ауданы, Сәду Шакіров ауылы

ТІЛ ДАМЫТУ – ОҚУШЫ ТҰЛҒАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҚҰРАЛЫ

Қазіргі заманда тіл дамыту мәселесі білім беру жүйесінің ең маңызды бағыттарының бірі болып отыр. Әлемдік ақпарат алмасу, ғылым мен технологияның қарқынды дамуы, қоғамдағы коммуникация деңгейінің артуы оқушылардың тілдік құзыреттілігін жан-жақты жетілдіруді талап етеді. Тілдік дағдылары жетілмеген оқушының ойлау қабілеті де толық қалыптаспайды, ол өз ойын дәл, жүйелі жеткізе алмайды, шығармашылық белсенділігі төмендейді. Сондықтан «Тіл дамыту» пәні бастауыштан жоғары сыныпқа дейін үздіксіз және мақсатты түрде жүргізілуі тиіс басты оқу бағыттарының бірі болып саналады.

Сонымен бірге қазақ тілінің мемлекеттік мәртебесі, оны қоғамдық өмірдің барлық саласында еркін қолдана алу қажеттігі – тіл дамытудың өзектілігін арттыратын негізгі факторлардың бірі. Қазіргі білім беру талаптары оқушының тек тілдік нормаларды білуін ғана емес, сонымен бірге функционалдық сауаттылығын, мәтінді түсіну, ақпаратты талдау, салыстыру, жүйелеу, өз көзқарасын дәлелді жеткізу қабілеттерін жетілдіруді міндеттейді.

Сондықтан «Тіл дамыту» курсы оқушылардың сөздік қорын байытуға, сөйлеу мәдениетін қалыптастыруға, жазылым, айтылым, тыңдалым, оқылым дағдыларын үйлесімді дамытуды көздейді. Курстың өзектілігі – оқушыларды тұлғалық, әлеуметтік, мәдени және коммуникативтік тұрғыда жан-жақты қалыптастыру, XXI ғасыр дағдыларына бейімдеу.

Бұл бағдарламада тіл дамыту жұмыстары дәстүрлі лексикалық және грамматикалық жаттығулармен шектелмей, заманауи әдістер мен технологияларға сүйене отырып ұйымдастырылады. Курстың жаңалығы төмендегі аспектілерден көрінеді:

Әрбір оқушының қабілеті мен деңгейін ескеріп, саралап оқыту қарастырылған.

Қазіргі білім беру жүйесінде тіл дамыту оқушы тұлғасын қалыптастырудағы негізгі құралдардың бірі болып табылады. Тіл – бұл тек қарым-қатынас құралы ғана емес, сонымен қатар ойлау, дүниетаным, логикалық және креативтік қабілеттерді қалыптастырудың маңызды факторларының бірі. Оқушының сөйлеу мәдениеті, сөздік қоры, тілдік дағдылары, өз ойын жеткізе алу қабілеті оның жалпы тұлғалық дамуына тікелей әсер етеді. Сондықтан мектептегі тіл дамыту жұмыстарын жүйелі және мақсатты түрде ұйымдастыру қазіргі заман талабына сай педагогикалық міндет болып табылады.

Авторлық бағдарламалар осы мақсатқа жетудің тиімді жолы ретінде қарастырылады. Олар оқу процесін оқушының жас ерекшелігіне, қабілеттеріне, танымдық қызығушылығына сәйкес бағыттайды. Авторлық бағдарламаның ерекшелігі – оқушының тілдік дағдыларын тек грамматикалық немесе фонетикалық тұрғыда дамытуға ғана емес, сонымен қатар сөйлеу әрекеті арқылы ойлау қабілетін жетілдіруге бағыттауында. Мұндай бағдарламада әрбір

тапсырма оқушының креативтілігін, логикалық ойлауын, коммуникативті құзыреттілігін арттыруға негізделген.

Авторлық бағдарламаның әдістемелік қамтамасыз етілуі бірнеше деңгейде жүзеге асады. Біріншіден, оқу материалдары мен тапсырмалар жүйесі мұқият жобаланған болуы тиіс. Тапсырмалар тек мәтінді оқып, мағынасын түсінумен шектелмей, оқушыны белсенді сөйлеуге, пікір айтуға, эссе немесе шағын әңгімелер жазуға баулуы қажет. Сонымен қатар, тапсырмалар жан-жақты ойлау қабілетін дамытатын сипатта болуы тиіс: салыстыру, талдау, қорытынды жасау, болжам жасау және шығармашылық шешімдер қабылдауға мүмкіндік беру маңызды.

Екіншіден, әдістемелік құралдар мен ресурстар толық қамтылуы керек. Бұл оқулықтар, жұмыс дәптерлері, иллюстрациялар, аудио және бейнематериалдар, интерактивті қосымшалар сияқты әртүрлі ресурстарды қамтиды. Авторлық бағдарламада мұғалімге арналған нұсқаулықтар, сабақ жоспарлары, әдістемелік ұсыныстар болуы оқыту процесін тиімді жүргізуге мүмкіндік береді. Сондай-ақ, бағалау критерийлері мен бақылау құралдары алдын ала белгіленген жағдайда ғана оқу нәтижелерін нақты және объективті бағалауға болады.

Үшіншіден, авторлық бағдарламаны жүзеге асыруда педагогикалық технологиялардың интеграциясы маңызды. Бұл – ойын технологиялары, жобалық әдіс, диалогтік оқыту, топтық жұмыстар және ақпараттық-коммуникациялық құралдарды қолдану арқылы оқушының белсенділігін арттыруға бағытталған әдістер. Мысалы, тілдік ойындар арқылы оқушылар жаңа сөздерді есте сақтап қана қоймай, оны шынайы қарым-қатынас жағдайында қолдана алады. Жобалық тапсырмалар оқушыларға мәтінді талдауға, ақпарат жинауға және өз ойын дәлелді түрде жеткізуге мүмкіндік береді.

Төртіншіден, авторлық бағдарламада оқушы тұлғасының психологиялық және эмоционалдық аспектілері ескерілгені жөн. Оқыту процесінде мотивацияны арттыру, эмоционалды қолдау көрсету, сын тұрғысынан ойлауға үйрету және өзін-өзі бағалау қабілеттерін дамыту маңызды. Бұл оқушының өзіне сенімділігін арттырады, шығармашылық қабілеттерін шыңдайды және тілдік дағдыларын жан-жақты дамытады.

Сонымен қатар, авторлық бағдарламаны жүзеге асыру барысында мұғалімнің кәсіби шеберлігі, сабаққа дайындық деңгейі, жеке тәсілдерді қолдану қабілеті үлкен рөл атқарады. Мұғалім тек материалды жеткізуші ғана емес, оқушылардың танымдық әрекетінің ұйымдастырушысы, тілдік және тұлғалық дамуының бағыттаушысы болуға тиіс. Мұндай бағдарлама арқылы оқушының ойлау дағдылары, тілдік мәдениеті, коммуникативтік құзыреттілігі қалыптасады.

Қорытындылай келе, тіл дамыту оқушы тұлғасын қалыптастыруда негізгі құрал болып табылады. Авторлық бағдарламалар бұл үдерісті жүйелі, мақсатты және тиімді етуге мүмкіндік береді. Бағдарламаның әдістемелік қамтамасыз етілуі – мұғалімге нақты нұсқаулар беру, түрлі ресурстармен қамтамасыз ету, педагогикалық технологияларды тиімді қолдану арқылы оқушылардың тілдік, ойлау және коммуникативтік дағдыларын дамытуға бағытталған кешенді жүйе болып табылады. Мұндай тәсіл оқу процесін белсенді, қызықты, нәтижелі етеді, оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытып, олардың тұлғалық өсуіне ықпал етеді.

Ақпараттық бөлім

Білім беру үдерісінде ақпараттық бөлім – оқушының пән бойынша білімін жүйелеу, ақпаратты өңдеу және ой қорытындыларын шығару қабілеттерін қалыптастыруға бағытталған маңызды элемент. Тіл дамыту саласында ақпараттық бөлім оқушыларға тілдік материалды меңгеру, жаңа сөздік қорын игеру, грамматикалық құрылымдарды қолдану, сөйлеу және жазу дағдыларын жетілдіру үшін қолданылады. Ақпараттық бөлім тек теориялық білімді жеткізуге ғана емес, сонымен қатар практикалық дағдылар мен ойлау қабілеттерін дамытуға арналған.

Ақпараттық бөлімнің негізінде бірнеше маңызды мақсаттар тұр. Біріншіден, оқушыларға пәндік ақпаратты дұрыс қабылдауды үйрету. Бұл тілдік материал, мәтіндердің мазмұны, жаңа лексика мен грамматикалық конструкциялар, сөйлемдік және дискурсивтік құрылымдар

болып табылады. Мақсат – оқушы ақпаратты қабылдай отырып, оны талдап, салыстырып, қорытынды шығара алу қабілетін қалыптастыру. Екіншіден, ақпараттық бөлім оқушылардың ойлау дағдыларын дамытуға бағытталған. Ақпаратты өңдеу, сұрақтарға жауап беру, мәтін бойынша талдау жасау, логикалық байланыстарды табу арқылы оқушының критикалық және шығармашылық ойлауы шыңдалады.

Ақпараттық бөлімді ұйымдастыру барысында педагогикалық құралдардың әртүрлілігін қолдану тиімді болып саналады. Мысалы, иллюстрациялар, кестелер, схемалар, интерактивті презентациялар, бейнематериалдар оқушының ақпаратты қабылдауын жеңілдетеді. Ақпаратты визуалды және аудиалды түрде беру оқушылардың әртүрлі қабылдау стиліне сай келеді. Сонымен қатар, компьютерлік технологияларды қолдану, интерактивті тапсырмалар, электрондық оқулықтар және қосымшалар оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады, ақпаратпен жұмыс істеу дағдыларын жетілдіреді.

Ақпараттық бөлім оқушының тілдік дағдыларын кешенді дамытуға бағытталған. Мысалы, мәтіндік тапсырмалар арқылы оқушы жаңа сөздерді контекстте қолдануды үйренеді, сөйлем құру, мәтінді толық түсіну және қысқаша баяндау қабілеттерін дамытады. Сонымен қатар, ақпараттық бөлім оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін жетілдіру үшін маңызды. Оқушылар диалогтар құрастырып, рөлдік ойындар ойнап, пікір алмасу барысында жаңа ақпаратты тиімді пайдаланады. Бұл оларға шынайы қарым-қатынас жағдайында тілдік материалды қолдануға мүмкіндік береді.

Ақпараттық бөлімде оқу процесінің кезеңдік сипаты да маңызды рөл атқарады. Жаңа материалды таныстырудан бастап, оны бекіту, талдау, салыстыру және қорытынды жасау кезеңдері оқушының ақпаратты саналы түрде қабылдауына мүмкіндік береді. Әр кезеңде оқушыға нақты тапсырмалар беріліп, оның әрекеті бағаланады. Бұл тәсіл оқушының өз бетімен жұмыс жасау қабілетін арттырады, жауапкершілігін қалыптастырады және ақпараттық мәдениетін дамытады.

Ақпараттық бөлімнің мазмұны мен құрылымы мұғалімге бағытталған әдістемелік нұсқаулар арқылы нақтылай түсуі тиіс. Бұл оқушының жас ерекшелігіне, тілдік дайындығына, пәнге деген қызығушылығына байланысты әртүрлі деңгейдегі тапсырмаларды қамтиды. Мысалы, бастауыш сынып оқушылары үшін қысқа мәтіндер мен қарапайым диалогтар, сөздік ойындар ұсынылады. Орта мектеп оқушылары үшін күрделі мәтіндер, аналитикалық тапсырмалар, жобалық жұмыстар қолданылады. Мұндай тәсіл оқушыны ақпаратпен жұмыс істеуге үйретіп, пәндік білімін жүйелеуге көмектеседі.

Ақпараттық бөлімде бағалау да маңызды аспект болып табылады. Оқушының ақпаратты меңгеру деңгейі, сөйлеу, тыңдау, оқу және жазу дағдылары диагностикалық тапсырмалар, тестілер, бақылау сұрақтары арқылы тексеріледі. Бағалау тек қана нәтижеге бағытталмай, оқушының өз білімін жетілдіруіне, кемшіліктерін түзетуіне мүмкіндік беруі тиіс.

Қорыта келгенде, ақпараттық бөлім – оқушының пәндік білімін жүйелі меңгеру, ақпаратпен жұмыс істеу, ойлау қабілеттерін жетілдіру, коммуникативтік және шығармашылық дағдыларын дамытуға бағытталған кешенді жүйе. Тіл дамыту сабақтарында ақпараттық бөлім оқушылардың тілдік қорын байытып, өз ойын ашық жеткізуге үйретеді. Сонымен қатар, педагогикалық технологиялар мен ресурстарды тиімді пайдалану арқылы ақпараттық бөлім оқу процесін қызықты, интерактивті және нәтижелі етеді. Ақпараттық бөлімнің ұйымдастырылуы – оқушының білімін тереңдетуге, танымдық белсенділігін арттыруға және тұлғалық дамуына ықпал ететін негізгі құралдардың бірі болып табылады.

Қорытынды

Зерттеу барысында бастауыш сынып оқушыларының математикадан оқу мотивациясын дидактикалық тапсырмалар арқылы арттыру жолдары қарастырылды. Авторлық бағдарламаның әдістемелік қамтамасыз етілуі оқу процесінде оқушының белсенділігі мен танымдық қызығушылығын арттыруға бағытталған. Ақпараттық және нормативтік бөлімдерде математикалық білім беру үдерісінде қолданылатын әдістемелік құралдар,

тапсырмалардың түрлері, оқу мақсаттарына сәйкес дидактикалық ойындар мен есептер қарастырылды. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, оқушылардың оқу мотивациясын арттыруда тапсырмалардың қызықты, интерактивті және практикалық бағытталған болуы маңызды рөл атқарады.

Математикалық тапсырмалар мен ойындардың сабақта жүйелі қолданылуы оқушылардың логикалық ойлауын, есеп шығару дағдыларын және проблемаларды шешу қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, тапсырмаларды әр оқушының деңгейіне сай жеке немесе топтық түрде ұйымдастыру олардың өзін-өзі бағалау қабілетін, сенімділігін арттырады. Белсенді әдістерді қолдану оқушының пәнге деген қызығушылығын қалыптастырып, математика сабағында шығармашылық ойлауын ынталандырады. Дифференциацияланған тапсырмалар мен деңгейлік жаттығулар оқушылардың жеке қабілеттерін ескеруге мүмкіндік береді.

Зерттеу көрсеткендей, оқу мотивациясын арттыру тек қана тапсырмаларды қызықты ету арқылы емес, сонымен қатар сабақтағы педагогикалық ықпал, әдістемелік құралдардың сапасы, оқу материалдарының өмірлік мәнімен байланысы арқылы жүзеге асады. Оқушылар өздері үшін маңызды және қажетті деп есептейтін есептер мен ойындар арқылы пәнге деген қызығушылықты арттырады. Авторлық бағдарламада әр түрлі деңгейдегі тапсырмаларды кезең-кезеңімен енгізу оқушылардың математикалық түсінігін тереңдетуге ықпал етеді. Сонымен қатар, визуалды құралдар, интерактивті тақта, сызба және модельдеу әдістері оқушылардың білім алу процесін қызықты етеді, түсіну деңгейін арттырады.

Бағдарлама оқушылардың коммуникативтік дағдыларын дамытуға да мүмкіндік береді. Топтық тапсырмалар мен жұптық жұмыстар арқылы балалар өзара пікір алмасуды үйренеді, бір-біріне көмек көрсетуге, идеяларын жеткізуге дағдыланады. Бұл өз кезегінде олардың әлеуметтік дағдылары мен ынтымақтастық қабілеттерін жетілдіреді. Сонымен қатар, ойын элементтері сабаққа эмоционалды қызығушылық қосып, стресстік жағдайларды азайтады, оқушылардың оқу үрдісінде белсенді болуына ықпал етеді.

Зерттеу барысында авторлық бағдарламаның тиімділігі бақылау жұмыстары, тестілеу және педагогикалық бақылау нәтижелері арқылы бағаланды. Алынған нәтижелер көрсеткендей, дидактикалық тапсырмаларды жүйелі түрде қолдану оқушылардың математикаға деген қызығушылығын арттырып, оқу мотивациясын жақсартады. Математикалық ойындар мен интерактивті жаттығулар оқушылардың сабаққа қатысуын, белсенділігін және сабақтағы шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Әміров Н. Тіл дамыту әдістемесі. – Алматы: Мектеп, 2015.
2. Жұмабаева Ә. Мектепке дейінгі балалардың тілін дамыту. – Алматы: Рауан, 2017.
3. Сүлейменова Э.Д. Қазақ тілін оқыту әдістемесі. – Алматы: Қазақ университеті, 2018.
4. Рахметова С. Бастауыш сыныпта қазақ тілін оқыту әдістемесі. – Алматы: Атамұра, 2016.
5. Искакова З. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытуда сөйлеуді дамыту жолдары. – Астана, 2020.
6. Жүнісбек Ә. Қазіргі қазақ тілі фонетикасы және балалардың сөйлеуін дамыту. – Алматы: Дәуір, 2017.
7. Оразбаева Ф. Тілдік қатынас: теория және әдістеме. – Алматы: Арыс, 2010.
8. Қазақстан Республикасының Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік стандарты. – Астана, 2021.
9. Сапарғали Ә. Қазақ тілін оқытудағы инновациялық технологиялар. – Алматы: Білім, 2019.
10. Әбиев Ж., Бабаев С. Педагогика. – Алматы: Дарын, 2020 (тіл дамыту әдістері бөлімдері).

Мыктыбекова Каршига Маметхановна
Бастауыш сынып мұғалімі
«М. Шоқай атындағы №26 жалпы білім беретін мектеп» коммуналдық мемлекеттік мекемесі
Түркістан облысы, Жетісай ауданы

ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІКТІ ДАМЫТУ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МАТЕМАТИКАДАН ОҚУ ЖЕТІСТІГІН АРТТЫРУ

Аңдатпа: Мақалада бастауыш сынып оқушыларының математика пәні бойынша оқу жетістігін арттырудағы интеллектуалдық белсенділікті дамытудың ғылыми-педагогикалық негіздері қарастырылады. Зерттеу барысында интеллектуалдық белсенділіктің мәні ашылып, оны дамытуға бағытталған тиімді әдіс-тәсілдер жүйеленді. Автор интеллектуалдық белсенділікті арттыру оқушылардың танымдық қызығушылығын күшейтіп, логикалық ойлауын дамытып, оқу нәтижелерінің сапалы өзгеруіне ықпал ететінін дәлелдейді.

Түйін сөздер: интеллектуалдық белсенділік, бастауыш сынып, математика, оқу жетістігі, танымдық әрекет, педагогикалық әдістер. интеллектуалдық белсенділік, бастауыш сынып, математика, оқу жетістігі, танымдық әрекет.

Кіріспе

Қазіргі жаһандану жағдайында білім беру жүйесіне қойылатын талаптар үнемі өзгеріп, оқытудың нәтижеге бағытталған жаңа үлгілері енгізілуде. Осыған байланысты оқушылардың білімді дайын күйінде қабылдауы емес, оны өздігінен меңгеруі, ой қорытып, талдау жасай алуы басты назарға алынады. Мұндай талаптар бастауыш мектептен бастап оқушылардың интеллектуалдық белсенділігін дамытуды өзекті педагогикалық мәселе ретінде қарастыруды қажет етеді.

Бастауыш сынып – тұлғаның танымдық қабілеттері мен оқу әрекетінің негізі қаланатын маңызды кезең. Бұл кезеңде қалыптасқан интеллектуалдық белсенділік оқушының кейінгі білім алуына тікелей әсер етеді. Ал математика пәні логикалық ойлауды, дәлдікті, жүйелілікті талап ететіндіктен, оқушылардың интеллектуалдық белсенділігін дамытуға кең мүмкіндіктер береді. Сондықтан математика сабақтарында интеллектуалдық белсенділікті мақсатты түрде дамыту оқушылардың оқу жетістігінің артуына ықпал етеді.

Интеллектуалдық белсенділік ұғымы

Интеллектуалдық белсенділік – оқушының оқу үдерісіндегі ойлау әрекетінің қарқындылығы, білімді өздігінен меңгеруге ұмтылысы, мәселені шешуде шығармашылық таныта білу қабілеті. Ол оқушының сұрақ қоюы, болжам жасауы, дәлелдеуі, өз ойын негіздеуі арқылы көрініс табады.

Бастауыш сынып оқушыларының интеллектуалдық белсенділігі ойын әрекетімен, көрнекілікпен, практикалық тапсырмалармен тығыз байланысты. Сондықтан мұғалім оқыту барысында осы ерекшеліктерді ескеруі қажет.

Математика сабақтарында интеллектуалдық белсенділікті дамыту жолдары

Математика сабақтарында интеллектуалдық белсенділікті дамыту үшін төмендегідей әдіс-тәсілдерді қолдану тиімді:

- **Проблемалық оқыту:** Оқушыларға дайын жауап бермей, мәселені өз бетімен шешуге жетелеу;
- **Ойын технологиялары:** Дидактикалық ойындар арқылы оқушылардың қызығушылығын арттыру;
- **Логикалық тапсырмалар:** Салыстыру, жіктеу, заңдылықты табу сияқты тапсырмалар беру;
- **Топтық жұмыс:** Бірлескен әрекет арқылы ой алмасу және дәлелдеу дағдыларын дамыту;
- **Шығармашылық есептер:** Бірнеше шешімі бар немесе өмірмен байланысты есептерді қолдану.

Бұл әдістер оқушылардың белсенді ойлауына, өз пікірін айтуына және математикалық білімді терең меңгеруіне ықпал етеді.

Зерттеу әдістемесі

Зерттеу жұмысы 2–4 сынып оқушылары арасында жүргізілді. Зерттеуге барлығы 60 оқушы қатысты. Зерттеу барысында бақылау және эксперименттік топтар анықталып, математика сабақтарында интеллектуалдық белсенділікті дамытуға бағытталған әдіс-тәсілдер жүйелі түрде қолданылды.

Эксперименттік топта проблемалық тапсырмалар, логикалық есептер, топтық және ойын технологиялары негізінде құрылған сабақтар өткізілді. Ал бақылау тобында дәстүрлі оқыту әдістері қолданылды. Оқушылардың оқу жетістігі диагностикалық жұмыстар, бақылау тапсырмалары және мұғалім бақылауы арқылы бағаланды.

Зерттеу нәтижелері және талдау

Зерттеу нәтижелері эксперименттік топ оқушыларының математика пәні бойынша оқу жетістігінің едәуір артқанын көрсетті. Атап айтқанда, олардың есеп шығару жылдамдығы, логикалық ойлау деңгейі және тапсырмаларды өздігінен орындау қабілеті жоғарылады.

Салыстырмалы талдау нәтижесінде интеллектуалдық белсенділікті дамытуға бағытталған әдістер оқушылардың танымдық қызығушылығын күшейтіп, оқу мотивациясының артуына оң әсер еткені анықталды.

Интеллектуалдық белсенділіктің оқу жетістігіне әсері

Интеллектуалдық белсенділігі жоғары оқушылар:

- оқу материалын тез әрі саналы меңгереді;
- есептерді шешуде өздігінен шешім қабылдай алады;
- математикалық ұғымдарды өмірде қолдана біледі;
- пәнге деген қызығушылығы тұрақты болады.

Нәтижесінде, оқушылардың математика пәнінен оқу жетістігі артып, білім сапасы жақсарады.

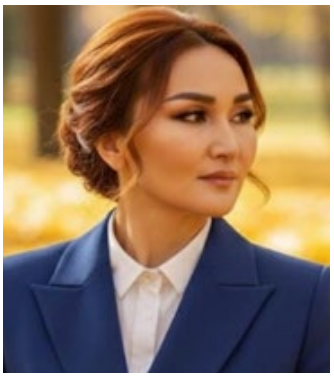
Қорытынды

Қорытындылай келе, бастауыш сынып оқушыларының математикадан оқу жетістігін арттыруда интеллектуалдық белсенділікті дамыту – маңызды педагогикалық міндеттердің бірі. Интеллектуалдық белсенділікке бағытталған әдіс-тәсілдерді жүйелі түрде қолдану оқушылардың танымдық қабілеттерін дамытып, білімді саналы меңгеруіне жағдай жасайды. Сондықтан мұғалім әр сабақта оқушылардың ойлау әрекетін белсендіруге бағытталған тапсырмалар мен әдістерді тиімді пайдалану қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қоянбаев Ж. Бастауыш білім беру педагогикасы. – Алматы: Мектеп, 2015.
2. Әбілқасымова А. Е. Математиканы оқыту әдістемесі. – Алматы: Рауан, 2016.
3. Құдайбергенова К. С. Қазіргі білім беру технологиялары. – Астана: Фолиант, 2018.

Бекпенбетова Ляззат Балдагожаевна
Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі, педагог-модератор
№79 жалпы орта білім беретін мектеп
Шымкент қаласы

САПАЛЫ БІЛІМ НЕГІЗІ РЕТІНДЕ ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДА ФУНКЦИОНАЛДЫҚ ОЙЛАУДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа: Мақалада сапалы білім берудің негізгі көрсеткіші ретінде оқушылардың функционалдық ойлауын қалыптастыру мәселесі қарастырылады. Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында функционалдық ойлауды дамытуға бағытталған әдістемелік тәсілдер мен практикалық тапсырмалардың тиімділігі талданады. Автор функционалдық ойлаудың оқушылардың білімді өмірлік жағдаяттарда қолдану қабілетін арттырудағы рөлін негіздеп, оқу үдерісінде қолданылатын нақты әдістерді ұсынады.

Түйінді сөздер: сапалы білім, функционалдық ойлау, қазақ тілі мен әдебиеті, әдістеме, тапсырмалар.

Кіріспе

Қазіргі білім беру жүйесінде сапалы білім беру мәселесі оқушылардың алған білімін тек меңгеруімен емес, оны өмірлік жағдаяттарда тиімді қолдана алуымен өлшенеді. Осы тұрғыда функционалдық ойлау – сапалы білімнің негізгі көрсеткіштерінің бірі болып табылады. Функционалдық ойлау оқушының ақпаратты талдау, салыстыру, бағалау, қорытынды жасау және өз көзқарасын дәлелді түрде білдіру қабілеттерін қамтиды.

Қазақ тілі мен әдебиеті пәндері функционалдық ойлауды қалыптастыруда ерекше орын алады. Себебі бұл пәндер тілдік біліммен қатар, оқушының ойлау мәдениетін, танымдық белсенділігін және коммуникативтік қабілетін дамытуды көздейді. Мәтінмен жұмыс, көркем шығармаларды талдау, тілдік бірліктерді өмірмен байланыстыра қолдану оқушылардың функционалдық ойлауын дамытуға мүмкіндік береді.

Мақаланың мақсаты – қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында функционалдық ойлауды қалыптастырудың әдістемелік негіздерін айқындау және сапалы білім берудегі маңызын көрсету.

Міндеттері:

– функционалдық ойлау ұғымының педагогикалық мәнін анықтау.

– қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында қолданылатын тиімді әдіс-тәсілдерді талдау.

– функционалдық ойлауды дамытуға бағытталған практикалық тапсырмаларды ұсыну.

Әдістеме

Функционалдық ойлауды қалыптастыруда оқыту әдістерін мақсатты әрі жүйелі түрде таңдау сапалы білім берудің негізгі шарттарының бірі болып табылады. Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында функционалдық ойлауды дамыту оқу мазмұнын өмірлік жағдаяттармен

байланыстыру, оқушылардың танымдық белсенділігін арттыру және дербес ойлауына жағдай жасау арқылы жүзеге асырылады.

Ұсынылып отырған әдістеме мәтінге негізделген тапсырмалар, проблемалық сұрақтар және шығармашылық жұмыстарды кешенді қолдануға негізделеді. Мәтінмен жұмыс функционалдық ойлауды дамытудың негізгі құралы болып табылады, себебі мәтін оқушыны ақпаратты түсінуге, талдауға, бағалауға және қорытынды жасауға жетелейді. Қазақ тілі сабақтарында мәтін тілдік бірліктерді өмірмен байланыстыра қолдануға мүмкіндік берсе, әдебиет сабақтарында көркем ойды түсіну мен бағалау арқылы оқушылардың ойлау тереңдігі артады.

Әдістеменің негізгі қағидаттары ретінде өмірмен байланыс, оқушының белсенді әрекеті, сыни және логикалық ойлауды дамыту, сондай-ақ дербес шешім қабылдауға бағыттау алынады. Өмірмен байланыс қағидаты оқу тапсырмаларының мазмұнын оқушылардың күнделікті тәжірибесімен ұштастыруды көздейді. Бұл оқушының білімге деген қызығушылығын арттырып, оның практикалық маңызын түсінуіне ықпал етеді. Оқушының белсенді әрекеті қағидаты оқу үдерісінде пікір айту, талқылау, салыстыру және дәлелдеу әрекеттерін ұйымдастыру арқылы жүзеге асырылады.

Сыни және логикалық ойлауды дамытуға бағытталған әдістер оқушылардың ақпаратты талдау, себеп-салдарлық байланыстарды анықтау және балама көзқарастарды қарастыру қабілеттерін қалыптастырады. Бұл ретте проблемалық сұрақтар маңызды рөл атқарады. Проблемалық сұрақтар оқушыны дайын жауапты қайталауға емес, ойлануға, өз болжамын ұсынуға және оны дәлелдеуге жетелейді. Мысалы, әдеби шығармадағы кейіпкердің әрекетіне баға беру немесе мәтіндегі мәселені қазіргі өмірмен байланыстыру тапсырмалары функционалдық ойлауды тиімді дамытады.

Дербес шешім қабылдауға бағыттау қағидаты оқушының өз ойын еркін білдіруіне және жауапкершілік алуына мүмкіндік береді. Бұл мақсатта шығармашылық тапсырмалар, эссе жазу, мәтінді әр қырынан талдау, балама шешім ұсыну сияқты жұмыстар қолданылады. Мұндай тапсырмалар оқушылардың шығармашылық әлеуетін ашып, олардың функционалдық ойлауын тереңдетеді.

Практикада қолдану

Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында функционалдық ойлауды дамытуға бағытталған әдістемені практикада қолдану оқушылардың оқу әрекетіне белсенді қатысуын қамтамасыз етіп, сапалы білім берудің нақты нәтижелеріне қол жеткізуге мүмкіндік береді. Бұл әдістеме Шымкент қаласы №79 жалпы орта білім беретін мектептің қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында жүйелі түрде қолданылып, оң нәтижелерін көрсетіп келеді.

Практикада функционалдық ойлауды дамыту үшін ең алдымен өмірлік жағдаяттарға негізделген тапсырмаларға басымдық беріледі. Мұндай тапсырмалар оқушылардың алған білімін күнделікті өмірмен байланыстыруына, оқу материалының маңызын түсінуіне және оны практикалық тұрғыда қолдануына мүмкіндік береді. Мысалы, қазақ тілі сабақтарында мәтін мазмұнын қазіргі қоғамдағы өзекті мәселелермен байланыстыру, күнделікті қарым-қатынаста кездесетін тілдік қолданыстарды талдау оқушылардың функционалдық ойлауын дамытуға ықпал етеді.

№79 мектеп тәжірибесінде мәтінмен жұмыс функционалдық ойлауды қалыптастырудың негізгі құралы ретінде қарастырылады. Сабақ барысында оқушыларға мәтіннің негізгі идеясын анықтау, автор көзқарасын бағалау, мәтіндегі мәселені қазіргі өмірмен салыстыру сияқты тапсырмалар ұсынылады. Бұл тапсырмалар оқушылардың ақпаратты талдау, салыстыру және қорытынды жасау қабілеттерін дамытады. Сонымен қатар оқушылар өз пікірін дәлелді түрде жеткізуге үйренеді.

Әдебиет сабақтарында функционалдық ойлауды дамытуға бағытталған тапсырмалар көркем шығармаларды терең түсінуге негізделеді. Кейіпкердің әрекетіне баға беру, оның орнына өзін қойып шешім қабылдау, оқиғаның балама дамуын ұсыну сияқты тапсырмалар оқушылардың ойлау икемділігін арттырады. Мұндай жұмыстар барысында оқушылар тек

мәтінді мазмұндап қана қоймай, шығарманың идеялық мазмұнын өмірлік тәжірибемен байланыстырады. Бұл әдеби білімнің тәрбиелік және практикалық маңызын күшейтеді.

Қазақ тілі сабақтарында грамматикалық тақырыптарды өмірлік мысалдармен бекіту де тиімді нәтиже береді. Мысалы, сөйлем түрлерін немесе сөз таптарын оқыту барысында оқушыларға күнделікті өмірде кездесетін жағдаяттардан мысалдар келтіру ұсынылады. Оқушылар өз тәжірибесіне сүйене отырып сөйлем құрастырады, тілдік заңдылықтарды өз бетімен анықтайды. Бұл тәсіл оқушылардың грамматикалық білімін функционалдық деңгейде меңгеруіне мүмкіндік береді.

Практикада қолданылатын тағы бір тиімді тәсіл – проблемалық тапсырмалар мен сұрақтар. №79 мектепте сабақ барысында «Неліктен?», «Қалай ойлайсың?», «Егер басқаша болса не болар еді?» сияқты сұрақтар жиі қолданылады. Бұл сұрақтар оқушыларды ойлануға, өз болжамын ұсынуға және оны дәлелдеуге жетелейді. Нәтижесінде оқушылардың сыни және логикалық ойлауы дамиды.

Функционалдық ойлауды дамытуда шығармашылық тапсырмалар да маңызды рөл атқарады. Эссе жазу, мәтінге өз көзқарасын білдіру, өмірлік жағдаятқа байланысты шағын жоба әзірлеу сияқты жұмыстар оқушылардың дербестігін арттырады. Мұндай тапсырмалар оқушылардың оқу мотивациясын күшейтіп, өз мүмкіндіктеріне деген сенімін қалыптастырады.

Ұсыныстар

Функционалдық ойлауды дамыту үшін мұғалімдерге.

– тапсырмаларды өмірмен байланыстыра құрастыру.

– репродуктивті емес, ойлануды талап ететін тапсырмаларды көбейту.

– оқушылардың пікірін тыңдап, талқылауға мүмкіндік беру.

– қалыптастырушы бағалауды жүйелі қолдану ұсынылады.

Қорытынды

Қорытындылай келе, қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында функционалдық ойлауды қалыптастыру сапалы білім берудің негізгі тетігі болып табылады. Функционалдық ойлауға бағытталған әдістер мен тапсырмалар оқушылардың білімді саналы түрде меңгеруіне, оны өмірде қолдануына және тұлғалық дамуына ықпал етеді. Сондықтан бұл бағыттағы жұмыс білім беру сапасын арттырудың маңызды шарты болып саналады.

Қолданылған деректер тізімі

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы.
2. Орта білім беру мазмұнын жаңарту тұжырымдамасы.
3. Қалиев С. Педагогика.
4. Жұмабаев М. Педагогика.
5. Dewey J. *Experience and Education*.

Кенжина Неля Темирхановна
Учитель химии, педагог-исследователь
КГУ «Школа лицей №1»
Западно-Казахстанская область, с.Жанибек

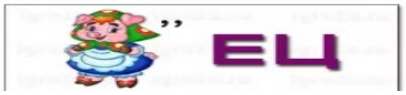

СОСТАВ И СТРОЕНИЕ АТОМА

Раздел долгосрочного плана: 7.2А Атомы. Молекулы. Вещества	
ФИО учителя: Кенжина Н.Т	
Дата:	
Класс: 7	**Количество присутствующих: отсутствующих:**
Тема урока	Состав и строение атома.
Цели обучения, которые достигаются на данном уроке (ссылка на учебную программу)	7.1.2.5 описывать строение атома 7.1.2.7 определять состав атомного ядра нуклидов первых 20 элементов
Цели урока	знать названия, размер и расположение протона, нейтрона и электрона в атоме. знать подробную структуру атома в отношении протонов, нейтронов и электронов (только первых 20 элементов); знать значение числа протонов и числа нуклонов.

Ход урока

Запланированные этапы урока	Запланированная деятельность на уроке	Деят-ть уч-ся	Ресурсы	Оц-е
Начало урока	**Организационный момент** Приветствие, психологический настрой. - Здравствуйте, ребята! Я рада вас видеть! Хорошего вам настроения и успехов! Сегодня у нас особенный день, Отбросим-ка в сторону мы свою лень! Будем все думать, решать и смекать Ведь знания вам предстоит получать. На предыдущем уроке ребята вы изучили химические элементы, чтобы понять, насколько хорошо вы выучили их сейчас проведу **Игру «Химическое лото».** Выделите знак химического элемента, о котором пойдет речь в строках стихотворения. Ca Mg Cu Na P C Fe Zn Ag H O N K Pb Au *Унылая пора! Очей очарованье!* *Приятна мне твоя прощальная краса –* *Люблю я пышное природы увяданье,* *В багрец и в **золото** одетые леса.* (А.С.Пушкин) *И вспышками **магния** кроя с балконов*	Настрой на урок Ученики внимательно слушают стихи,	Презентация	В течение урока учеником заполняется лист самооценивания Самооценивание -1+-1б, всего за химическое лото -7б

	Смертельною известью лица, *В агонии красных огней и вагонов* *В лице изменялась* *столица.* (В.Катаев) *О, если бы вы знали,* *Какой за ним уход!* *Он принимает* ***калий****,* *Ему дают* ***азот****.* (В.Инбер) *Воды минеральные бьют из-под земли,* ***Кальцием*** *и* ***натрием*** *насыщены они.* (Г.Колпакова) *О, мощный властелин судьбы!* *Не так ли ты над самой бездной,* *На высоте, уздой* ***железной*** *Россию поднял на* *дыбы?* (А.С.Пушкин) 2.А теперь ребята, отгадайте ребусы. В ребусах зашифрованы названия х.э, вам нужно найти знак элемента, используйте свои карточки ***Стадия вызова*** Мозговой штурм - Что такое атом? Что такое молекула? Тема урока : Состав и строение атома. Определение целей урока	выделяют знаки х.э Ученики отгадывают ребусы, находят знаки х.э	Ребусы, карточки со знаками х.э	Самооценивание -1+-1б, всего за ребус -3б
Середина	**Стадия осмысления. – просмотр видеоматериала.** Резерфорд в 1911 году предложил планетарную модель атома 1.Атом-это электронейтральная система взаимодействия элементарных частиц, состоящая из ядра и электронной оболочки. 2.XIX в было доказано, что атом делим, что он состоит из более мелких или элементарных частиц. *Запомните!* **Заряд ядра (Z)** определятся только количеством **протонов (р)** и равен **атомному номеру элемента** Количество **электронов (е)** равно количеству **протонов**.	Ученики просматривают видеоматериал, делают записи в тетради	https://www.youtube.com/c/smeshariki презентация	Самооценивание – Название х.э-5б Хим.знак-5б Протоны-5 Нейтроны - 5

<table>
<tr>
<td></td>
<td>Количество нейтронов можно узнать по разности между массой атома количеством протонов (N=Ar-Z)
Общее число нуклонов в ядре называется массовым числом и обозначается А
На примере атома водорода и углерода рассматривается строение атома.
H +1 p=+1, n=1. A=1
C+6 p=6, n=12-6=6 A=6+6=12
Учитель предлагает учащимся выполнить следующее задание.
Определите количество элементарных частиц в атомах. Но прежде нужно вам отгадать загадки , а затем заполнить таблицу
1.В чем горят дрова и газ,
Фосфор, водород, алмаз?
Дышит чем любой из нас
Каждый миг и каждый час?
Без чего мертва природа?
Правильно, без …
2.В воздухе он главный газ,
Окружает всюду нас.
Угасает жизнь растений
Без него, без удобрений.
В наших клеточках живет
Важный элемент …
3.В холод прячется в нору,
поднимается в жару.
4.В честь него был назван век,
Он в крови у нас у всех,
В космосе метеорит
Его содержит, и летит.
Ржавчина его съедает.
Кто металл этот не знает?
5.Металл в солях – опора многих,
А нас без них, не носят ноги.
(кислород, азот, ртуть, железо , кальций),
<table>
<tr><th>Название элемента</th><th>Химический знак</th><th>Количество протонов</th><th>Количество нейтронов</th><th>Количество электронов</th></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
</table>
</td>
<td>Ученики отгадывают загадки, заполняют таблицу.</td>
<td>таблица</td>
<td>Электроны-5
Итого:25б</td>
</tr>
<tr>
<td>Конец урока</td>
<td>Рефлексия: Как Вы оцениваете свою работу? Метод светофор
Для этого у вас на столах лежат жетоны разных цветов.
Зеленый –я понял(а) все хорошо, могу объяснить другому.
желтый–по данной теме у меня есть вопросы.
красный– недостаточно понял(а) эту тему.
Задание на дом: п 7, упр 3,4 стр 50</td>
<td>Уч-ки оценивают свою работу на уроке, используя метод Светофор</td>
<td>Карточки:красного, зеленого И желтого цвета</td>
<td>Оценивание по набранным баллам:
11-13б-4
14-18б-5
19-22б-6
23-26б-7
27-29б-8
30-32б-9
33-35-10</td>
</tr>
</table>

Тойбекова Айгул Сапаровна
Биология пәні мұғалімі
№61 жалпы білім беретін мектеп коммуналдық мемлекеттік мекемесі
Түркістан облысы, Сарыағаш ауданы

БИОЛОГИЯ БІЛІМІНДЕ ТҰРАҚТЫ ДАМУ ҚАҒИДАЛАРЫН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕСІ

Аңдатпа

Мақалада биология білімінде тұрақты даму қағидаларын жүзеге асырудың халықаралық тәжірибесі қарастырылады. Тұрақты даму тұжырымдамасының мазмұны ашылып, оны мектептегі биология пәні арқылы енгізудің маңыздылығы негізделеді. Әлемдік білім беру жүйелерінде тұрақты даму идеяларын кіріктіру бағыттары, экологиялық жауапкершілік пен жаһандық құзыреттілікті қалыптастыру жолдары талданады. Сонымен қатар, зерттеуге негізделген оқыту, жобалық жұмыс және пәнаралық ықпалдастық тәсілдерінің тиімділігі сипатталады. Ұсынылған талдау биология сабағында тұрақты даму құндылықтарын жүйелі қалыптастыруға бағытталған әдістемелік ұсыныстар беруге мүмкіндік береді.

Кіріспе

Қазіргі жаһандану жағдайында адамзат алдында тұрған экологиялық, әлеуметтік және экономикалық мәселелер білім беру жүйесіне жаңа талаптар қояды. Тұрақты даму тұжырымдамасы – қоршаған ортаны қорғау, ресурстарды ұтымды пайдалану және болашақ ұрпақ алдындағы жауапкершілікті қамтамасыз етуге бағытталған кешенді ұстаным. Осы тұрғыдан алғанда, білім беру – тұрақты қоғам қалыптастырудың негізгі тетігі.

Биология пәні табиғат заңдылықтарын, тірі ағзалардың өзара байланысын және экожүйелердің тұрақтылығын түсіндіру арқылы тұрақты даму идеяларын жүзеге асыруға кең мүмкіндік береді. Биологиялық білім экологиялық мәдениетті қалыптастырып қана қоймай, оқушылардың ғылыми көзқарасын және жаһандық жауапкершілігін дамытуға ықпал етеді.

Халықаралық деңгейде тұрақты даму білім берудің маңызды бағыты ретінде қарастырылады. Көптеген елдердің білім беру бағдарламаларында экологиялық білім, климаттың өзгеруі, биоалуантүрлілік және ресурстарды тиімді пайдалану мәселелері биология пәні мазмұнына кіріктірілген.

Мақаланың мақсаты – биология білімінде тұрақты даму қағидаларын жүзеге асырудың халықаралық тәжірибесін талдау және оны оқу үдерісінде тиімді қолдану жолдарын ұсыну.

Халықаралық тәжірибеге талдау

Биология білімінде тұрақты даму қағидаларын жүзеге асыру халықаралық деңгейде жүйелі сипатқа ие. Көптеген мемлекеттерде тұрақты даму идеялары білім беру стандарттарына енгізіліп, оқу бағдарламаларына кіріктірілген. Бұл бағытта экологиялық

сауаттылықты арттыру, жаһандық ойлау мәдениетін қалыптастыру және жауапты мінез-құлықты дамыту негізгі басымдық ретінде айқындалған.

Еуропа елдерінде биология пәні арқылы климаттың өзгеруі, биоалуантүрлілікті сақтау, экожүйелердің тұрақтылығы сияқты мәселелер пәнаралық негізде оқытылады. Сабақтарда нақты деректерді талдау, статистикалық мәліметтермен жұмыс жасау және жергілікті экологиялық проблемаларды зерттеу кеңінен қолданылады.

Азия мемлекеттерінде тұрақты даму қағидалары мектеп бағдарламасына жобалық және зерттеушілік тәсілдер арқылы енгізіледі. Оқушылар экологиялық жобалар жасап, қоршаған ортаны қорғау бағытындағы практикалық іс-шараларға қатысады. Мұндай тәсілдер теориялық білімді тәжірибемен ұштастыруға ықпал етеді.

Халықаралық тәжірибеде тұрақты даму білім берудің үш негізгі бағыты айқындалады:

1. экологиялық білім мен құндылықтарды қалыптастыру;
2. сыни және жүйелі ойлауды дамыту;
3. жаһандық мәселелерге жауапкершілікпен қарау мәдениетін қалыптастыру.

Зерттеуге негізделген оқыту, жобалық жұмыс және деректерді талдау әдістері биология сабағында тұрақты даму мазмұнын тиімді жүзеге асырудың негізгі құралдары ретінде қарастырылады.

Халықаралық тәжірибе көрсеткендей, тұрақты даму қағидаларын биология пәніне кіріктіру оқушылардың экологиялық санасын арттырып қана қоймай, олардың ғылыми және азаматтық белсенділігін де қалыптастырады.

Әдістемелік ұсыныстар

Биология білімінде тұрақты даму қағидаларын тиімді жүзеге асыру үшін келесі әдістемелік бағыттарды басшылыққа алу ұсынылады:

1. **Оқу мазмұнын жүйелі кіріктіру.**

Тұрақты даму идеяларын жеке тақырып ретінде ғана емес, биология курсының барлық бөлімдеріне (экожүйе, биоалуантүрлілік, адам денсаулығы, ресурстарды пайдалану) кіріктіру қажет.

2. **Зерттеуге негізделген оқыту.**

Оқушыларды бақылау жүргізуге, дерек жинауға, нәтижені талдауға және ғылыми қорытынды жасауға үйрету маңызды. Бұл олардың ғылыми және жүйелі ойлауын дамытады.

3. **Жобалық және практикалық жұмыстар.**

Экологиялық жобалар, жергілікті табиғи нысандарды зерттеу, энергия үнемдеу немесе қалдықтарды сұрыптау бойынша мектепішілік бастамалар ұйымдастыру тиімді.

4. **Пәнаралық ықпалдастық.**

Биологияны география, химия, физика пәндерімен байланыстыра отырып, табиғи үдерістерді кешенді түсіндіру ұсынылады.

5. **Деректермен жұмыс дағдыларын дамыту.**

Халықаралық және аймақтық статистикалық мәліметтерді, графиктер мен диаграммаларды талдау арқылы оқушылардың аналитикалық қабілетін арттыру қажет.

6. **Қалыптастырушы бағалау.**

Бағалау критерийлері оқушылардың ғылыми дәлелділігіне, экологиялық көзқарасына және ұсынылған шешімдерінің негізділігіне бағытталуы тиіс.

7. **Жергілікті контекст ескеру.**

Сабақта аймақтық экологиялық мәселелерді қарастыру оқушылардың азаматтық жауапкершілігін күшейтеді.

Практикада жүзеге асыру жолдары

Биология білімінде тұрақты даму қағидаларын практикада жүзеге асыру оқу мазмұнын нақты әрекетпен ұштастыруды талап етеді.

Біріншіден, оқу бағдарламасына тұрақты даму тақырыптарын жүйелі енгізу қажет. Мысалы, «Экожүйелер», «Биоалуантүрлілік», «Адам және қоршаған орта» бөлімдерінде климаттың өзгеруі, табиғи ресурстарды ұтымды пайдалану және қоршаған ортаны қорғау

мәселелері нақты мысалдар арқылы талдануы тиіс. Сабақ барысында жергілікті экологиялық жағдайларға сүйену оқушылардың мәселеге жеке жауапкершілігін арттырады.

Екіншіден, зерттеуге негізделген оқыту тәсілдерін қолдану тиімді. Оқушылар қоршаған ортаның жағдайын бақылап, шағын зерттеу жұмыстарын жүргізеді, нәтижелерін талдайды және қорытынды жасайды. Мұндай жұмыстар ғылыми ойлау мен экологиялық сананы қалыптастырады.

Үшіншіден, жобалық оқыту әдісі тұрақты даму идеяларын меңгертуде нәтижелі болып табылады. Оқушылар экологиялық жобалар әзірлеп, энергия үнемдеу, қалдықтарды сұрыптау, жасыл аймақтарды қорғау сияқты бағыттарда практикалық ұсыныстар ұсына алады.

Төртіншіден, пәнаралық ықпалдастықты жүзеге асыру маңызды. Биологияны география, химия және физика пәндерімен байланыстыра оқыту табиғи үдерістерді кешенді түсінуге мүмкіндік береді.

Цифрлық ресурстар мен халықаралық деректер базасын пайдалану арқылы жаһандық экологиялық мәселелерді талдау оқушылардың жаһандық құзыреттілігін дамытуға ықпал етеді.

Қорытынды

Биология білімінде тұрақты даму қағидаларын жүзеге асыру – қазіргі білім беру жүйесінің стратегиялық бағыттарының бірі. Халықаралық тәжірибе көрсеткендей, экологиялық жауапкершілік пен жаһандық құзыреттілікті қалыптастыру биология пәнінің мазмұны арқылы тиімді іске асады. Тұрақты даму идеяларын оқу бағдарламасына кіріктіру, зерттеуге негізделген оқыту мен жобалық жұмыстарды ұйымдастыру оқушылардың ғылыми дүниетанымын кеңейтіп, табиғатқа саналы көзқарасын қалыптастырады.

Практикада жүзеге асырылған тәсілдер биология сабағын өмірмен байланыстырып, теориялық білімді нақты әрекетпен ұштастыруға мүмкіндік береді. Оқушылар экологиялық мәселелерді талдауға, шешім ұсынуға және жауапты мінез-құлық көрсетуге дағдыланады.

Қолданылған әдебиеттер

1. United Nations. Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. – New York, 2015.

2. UNESCO. Education for Sustainable Development: A Roadmap. – Paris: UNESCO Publishing, 2020.

3. OECD. PISA 2018 Results (Volume I): What Students Know and Can Do. – Paris: OECD Publishing, 2019.

4. Tilbury D. Education for Sustainable Development: An Expert Review of Processes and Learning. – Paris: UNESCO, 2011.

5. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана, 2022.

Ауелбекова Гулжанат Сабырбекқызы
Тәрбиеші
№26 “Самұрық” бөбекжай-балабақшасы
Шымкент қаласы

ЕРТЕГІЛЕРДІҢ БАЛА ДАМУЫНА ТИГІЗЕТІН ӘСЕРІ

Кіріспе

Баланың тұлға ретінде қалыптасу кезеңінде халық ауыз әдебиетінің, соның ішінде ертегілердің алатын орны ерекше. Ертегі — бұл жай ғана ойын-сауық емес, бұл ұрпақтан-ұрпаққа берілетін өмірлік тәжірибе мен адамгершілік кодексі. Қазіргі психология мен педагогика ғылымы ертегіні баланың интеллектуалдық, эмоционалдық және әлеуметтік дамуына әсер ететін ең қуатты құрал ретінде қарастырады.

Қиял мен шығармашылық ойлаудың негізі

Ертегі тыңдау барысында баланың миында белсенді когнитивті процесс жүреді. Мультфильмнен айырмашылығы — ертегіде дайын бейне жоқ. Бала ертегіні тыңдай отырып, кейіпкердің түрін, киімін, орманның сұстылығын немесе сарайдың сәнін өз қиялында құрастырады. Бұл процесс мидың екі жарты шарын бірдей жұмыс істетіп, креативті ойлауды дамытады. Фантазиясы бай бала болашақта кез келген проблемалық жағдайда стандартты емес шешімдер қабылдауға бейім болады. Ғылыми тұрғыдан алғанда, бұл нейрондық байланыстардың нығаюына және абстрактілі ойлаудың қалыптасуына тікелей септігін тигізеді.

Эмоционалды интеллект және ертегі терапиясы

Ертегі — баланың ішкі қорқыныштары мен үрейлерін жеңудің таптырмас құралы. Психологиядағы «ертегі терапиясы» бағыты осыған негізделген. Бала өзін басты кейіпкермен теңестіреді (идентификация). Егер кейіпкер айдаһарды жеңсе, бала да өз ішіндегі қараңғылықтан немесе жалғыздықтан қорқу сезімін жеңе бастайды. Ертегілер балаға эмпатияны, яғни өзге адамның сезімін түсінуді үйретеді. Кейіпкердің қайғысына ортақтасу, оның қуанышына шаттану арқылы баланың эмоционалды интеллектісі (EQ) артады. Бұл қасиет ертеңгі күні қоғамда адамдармен дұрыс тіл табысуға, жанжалдарды шешуге көмектеседі.

Тілдік қор мен сөйлеу мәдениеті

Ертегілердің тілі — халықтық бай қазына. Мұнда күнделікті тұрмыста сирек кездесетін теңеулер, метафоралар мен тұрақты тіркестер өте көп. Ертегі тыңдаған баланың сөздік қоры құрдастарына қарағанда әлдеқайда бай болады. Ол сөйлемді дұрыс құруды, ойын жүйелі жеткізуді және көркем сөйлеуді ерте жастан меңгереді. Сонымен қатар, ертегілердегі диалогтар баланың коммуникативтік дағдыларын қалыптастырады. Мамандардың пікірінше, ертегі оқу — баланың сауаттылығын арттырудың ең табиғи жолы.

Моральдік-этикалық құндылықтардың қалыптасуы

Балаға «жақсы бол», «өтірік айтпа» деген құрғақ ақыл көбіне нәтиже бермейді. Ал ертегідегі жағымсыз кейіпкердің (мысалы, түлкінің немесе жауыз ханның) іс-әрекеті мен оның соңында жазалануы балаға үлкен сабақ болады. Ертегі арқылы бала әлемнің әділетті екеніне, жақсылықтың әйтеуір бір жеңетініне сенеді. Бұл сенім — баланың психикалық тұрақтылығы мен өмірге деген позитивті көзқарасының іргетасы. Ол қиындыққа мойымауды, төзімділікті және адалдықты кейіпкерлердің іс-әрекеті арқылы бойына сіңіреді.

Әлеуметтік бейімделу

Ертегілерде қоғамдық қарым-қатынастардың моделі берілген. Достық, туыстық, көмек көрсету, үлкенді сыйлау сияқты құндылықтар ертегі желісінде көрініс табады. Бала ертегі тыңдау арқылы түрлі әлеуметтік рөлдерді таниды. Бұл оның балабақшадағы, мектептегі ортаға тез бейімделуіне және адамдармен дұрыс қарым-қатынас орнатуына көмектеседі.

Қорытынды

Ертегі — бала тәрбиесіндегі ең тиімді, ең арзан және ең қолжетімді әдіс. Ол баланы жалықтырмайды, керісінше қызықтыра отырып тәрбиелейді. Қазіргі цифрлық заманда баланың қолына телефон ұстатқаннан көрі, оған ертегі айтып беру немесе бірге оқу — болашақ саналы ұрпақтың кепілі. Ертегілер арқылы біз баланың тек қиялын емес, оның бүкіл болмысын, мінезін және рухани әлемін қалыптастырамыз.

Маханова Гүлназ Зейнуллақызы
Бастауыш сынып мұғалімі, педагог-сарапшы
Серғали Толыбеков атындағы №3 IT мектеп-лицей
Қызылорда облысы, Қызылорда қаласы

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Аннотация: мақалада бастауыш сыныпта жасанды интеллект технологияларын қолданудың педагогикалық тиімділігі қарастырылады. Автор оқытуды дараландыру, формативті бағалауды жетілдіру, оқу материалының көрнекілігін арттыру және мұғалімнің кәсіби қызметін оңтайландыру мүмкіндіктерін талдайды. Сонымен қатар, технологияны енгізудегі этикалық және психологиялық аспектілерге назар аударылады. Жасанды интеллектті оқу үдерісіне мақсатты әрі теңгерімді кіріктіру бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясын арттырып, білім сапасын жақсартатыны негізделеді.

Кілт сөздер: жасанды интеллект, бастауыш сынып, цифрлық білім беру, дараланған оқыту, формативті бағалау, оқу мотивациясы, цифрлық құзыреттілік.

Қазіргі білім беру кеңістігі цифрландыру дәуірінің жаңа талаптарына бейімделіп, оқыту мазмұны мен әдістемесін түбегейлі жаңартуды қажет етіп отыр. Әсіресе бастауыш мектеп кезеңі тұлғаның оқу әрекетіне, танымдық қызығушылығына және өзіндік оқу дағдыларына негіз қаланатын маңызды кезең болғандықтан, мұнда қолданылатын педагогикалық технологиялардың сапасы ерекше мәнге ие. Осы тұрғыдан алғанда, жасанды интеллект технологиялары бастауыш сыныптағы оқыту үдерісін дараландыруға, оқу мотивациясын арттыруға және білім сапасын жаңа деңгейге көтеруге мүмкіндік беретін қуатты құрал ретінде қарастырылады.

Жасанды интеллектке негізделген білім беру ресурстары оқушының оқу әрекетін үнемі бақылап, оның жетістігі мен қиындықтарын талдай отырып, тапсырмаларды жеке деңгейіне сәйкес ұсынуға қабілетті. Бұл бастауыш сынып оқушылары үшін аса маңызды, өйткені осы жастағы балалардың қабылдау жылдамдығы, есте сақтау қабілеті және оқу қарқыны әртүрлі болады. Дәстүрлі сынып жағдайында мұғалім барлық оқушыға бірдей қарқынмен білім беруге мәжбүр болса, ал жасанды интеллектке негізделген жүйелер әр баланың жеке ерекшелігін ескеріп, оқытуды бейімдей алады. Нәтижесінде оқушы өз мүмкіндігіне сай тапсырма орындап, сәттілік сезімін жиі бастан кешіреді, бұл оның оқуға деген ішкі уәжін күшейтеді.

Бастауыш сыныпта жасанды интеллект технологияларын қолданудың тағы бір маңызды қыры – оқу үдерісінің интерактивті және ойын элементтеріне бай болуы. Бала үшін ойын арқылы үйрену ең табиғи әрі тиімді тәсілдердің бірі екені белгілі. Интеллектуалды бағдарламалар оқу материалын анимация, бейне, дыбыс және интерактивті тапсырмалар арқылы ұсыну арқылы баланың зейінін ұзақ уақыт сақтауға көмектеседі. Мұндай ортада

оқушы тек тыңдаушы немесе орындаушы ғана емес, белсенді қатысушыға айналады, яғни ол сұрақтарға жауап береді, қателерін түзетеді, жаңа шешімдер табуға талпынады. Бұл үдеріс бастауыш жастағы баланың танымдық белсенділігін арттырып, шығармашылық ойлауын дамытуға ықпал етеді.

Жасанды интеллекттің білім беру саласындағы мүмкіндіктерін халықаралық деңгейде де жоғары бағалап отырған ұйымдардың бірі – UNESCO. Бұл ұйым білім беруді цифрландыру барысында технологияны тек техникалық құрал ретінде емес, оқыту сапасын арттырудың және білімге қолжетімділікті кеңейтудің стратегиялық тетігі ретінде қарастыру қажеттігін атап көрсетеді. Осы тұрғыдан алғанда, бастауыш мектепте жасанды интеллектті орынды және мақсатты пайдалану – болашақ ұрпақтың білім сапасына салынған маңызды инвестиция болып табылады.

Педагогикалық тұрғыдан алғанда, жасанды интеллект мұғалімнің орнын алмастырмайды, керісінше, оның кәсіби қызметін жаңа деңгейге көтеретін көмекші құралға айналады. Мұғалім күнделікті тексеру, бағалау, қайталанатын жаттығуларды бақылау сияқты уақытты көп алатын жұмыстардың бір бөлігін интеллектуалды жүйелерге жүктей отырып, өз назарын оқушылармен тікелей қарым-қатынасқа, шығармашылық тапсырмалар құрастыруға, жеке қолдауды қажет ететін балалармен жұмыс істеуге бағыттай алады. Бұл мұғалім еңбегінің мазмұнын байытып, оның педагогикалық рөлін күшейтеді.

Сонымен қатар, жасанды интеллект бастауыш сынып оқушыларының оқу жетістігін жүйелі түрде бақылауға мүмкіндік береді. Интеллектуалды платформалар әр оқушының оқу барысындағы жетістіктерін, қателерін, тапсырмаларды орындау жылдамдығын талдап, мұғалімге нақты деректер ұсына алады. Осы деректер негізінде мұғалім оқу үдерісін дер кезінде түзетіп, белгілі бір тақырыпты қайта түсіндіру немесе қосымша қолдау көрсету қажеттігін анықтайды. Бұл оқыту сапасын арттырумен қатар, оқушылардың біліміндегі олқылықтардың уақтылы алдын алуға мүмкіндік береді.

Дегенмен, бастауыш мектепте жасанды интеллект технологияларын қолдануда бірқатар педагогикалық және этикалық мәселелерді де ескерген жөн. Ең алдымен, баланың жас ерекшелігіне сәйкес экран алдында өткізетін уақыт мөлшерін шектеу, цифрлық құралдарды шамадан тыс пайдаланбау мәселесі маңызды. Сонымен бірге, технологияны қолдану тірі қарым-қатынасты, мұғалім мен оқушы арасындағы эмоционалдық байланысты әлсіретпеуі тиіс. Бастауыш сынып оқушысы үшін мұғалімнің жылы сөзі, қолдауы, тікелей түсіндіруі әлі де басты тәрбиелік әрі оқытушылық фактор болып қала береді. Сондықтан жасанды интеллектті оқу үдерісіне енгізу кезінде тепе-теңдік сақталып, ол негізгі мақсатқа, яғни баланың жан-жақты дамуына қызмет етуі қажет.

Тағы бір маңызды мәселе – цифрлық сауаттылықты қалыптастыру. Бастауыш сыныптан бастап оқушылар тек дайын цифрлық өнімді тұтынушы ғана емес, оны саналы түрде пайдаланатын, ақпаратты талдай алатын, қарапайым деңгейде өз оқу әрекетін жоспарлай алатын тұлға ретінде қалыптасуы тиіс. Жасанды интеллектке негізделген оқу ортасы осы дағдыларды біртіндеп дамытуға мүмкіндік береді, өйткені оқушы өз оқу нәтижесін көріп, қателерін түзетіп, келесі қадамдарын жоспарлауға үйренеді.

Бастауыш сыныпта жасанды интеллект технологияларын енгізудің тиімділігі тек оқу нәтижелерімен ғана емес, оқыту үдерісін ұйымдастыру мәдениетінің өзгеруімен де өлшенеді. Интеллектуалды жүйелер оқушының оқу траекториясын құруда деректерге негізделген шешім қабылдауға мүмкіндік береді. Мәселен, оқу платформалары оқушының тапсырманы орындау уақыты, қателердің типі, қай тақырыпта жиі қиналатыны сияқты көрсеткіштерді автоматты түрде жинақтайды. Осы ақпарат мұғалімге әр оқушыға жеке қолдау көрсетуге, оқу қарқынын реттеуге және сабақ құрылымын икемді жоспарлауға жағдай жасайды. Мұндай тәсіл бастауыш мектептегі сараланған оқытудың нақты іске асуына ықпал етеді.

Жасанды интеллект құралдары оқу материалының визуализациясын күшейтеді. Бастауыш жастағы балалар үшін абстрактілі ұғымдарды түсіну көбіне қиындық тудырады, ал интерактивті модельдер, анимациялар және симуляциялар бұл ұғымдарды нақты бейнемен

байланыстыруға көмектеседі. Математикадағы геометриялық пішіндер, дүниетанудағы табиғи құбылыстар немесе тіл сабағындағы грамматикалық құрылымдар жасанды интеллектке негізделген бағдарламалар арқылы көрнекі әрі қолжетімді түрде ұсынылады. Бұл тәсіл баланың есте сақтау қабілетін күшейтіп қана қоймай, оқу материалына деген қызығушылығын арттырады.

Практикалық тұрғыдан алғанда, жасанды интеллект формативті бағалауды сапалы деңгейге көтереді. Дәстүрлі бағалауда мұғалім көбіне сабақ соңында немесе бақылау жұмысынан кейін ғана нәтиже шығарады. Ал интеллектуалды жүйелер оқу барысында бірден кері байланыс беріп, оқушыға өз қатесін түзетуге мүмкіндік жасайды. Бұл үздіксіз кері байланыс оқушының оқу әрекетіне жауапкершілікпен қарауына және өзіндік реттеу дағдыларының қалыптасуына ықпал етеді. Сонымен бірге мұғалім де нақты деректерге сүйене отырып, қай тақырыпта сыныптың қиналып жатқанын немесе қай оқушыға қосымша қолдау қажет екенін дер кезінде анықтай алады.

Халықаралық деңгейде білім беруді цифрландырудың стратегиялық маңызын атап көрсетіп жүрген ұйымдардың бірі – UNESCO. Бұл ұйым технологияны білім сапасын арттырудың құралы ретінде қарастыра отырып, оны педагогикалық мақсаттармен үйлестіру қажеттігін баса көрсетеді. Осы қағиданы бастауыш мектеп тәжірибесінде ұстану жасанды интеллектті тек сәнді жаңалық ретінде емес, нақты оқу нәтижесіне жұмыс істейтін құрал ретінде қолдануға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, жасанды интеллектті енгізу мұғалімнің кәсіби дамуына да жаңа талаптар қояды. Бастауыш сынып мұғалімі цифрлық ресурстарды іріктеу, олардың мазмұнын педагогикалық мақсатқа сәйкестендіру және оқу үдерісіне кіріктіру дағдыларын меңгеруі тиіс. Бұл өз кезегінде мұғалімнің әдістемелік қоржынын байытып, сабақты жобалау мәдениетін жаңаша деңгейге көтереді. Мұғалім тек дайын контентті пайдаланушы ғана емес, оқу мақсатына сәйкес цифрлық құралдарды саналы түрде таңдайтын және бейімдейтін педагогқа айналады.

Этикалық тұрғыдан алғанда, бастауыш сыныпта жасанды интеллектті қолдану кезінде баланың психологиялық қауіпсіздігі мен денсаулығы басты назарда болуы керек. Экран алдында ұзақ отырудың алдын алу, цифрлық және дәстүрлі оқыту әдістерінің тепе-теңдігін сақтау, тірі қарым-қатынасты шектемеу – мұғалім мен мектеп әкімшілігінің ортақ міндеті. Технология баланың дамуына қызмет еткен жағдайда ғана оның педагогикалық құндылығы артады. Сондықтан жасанды интеллектті қолдану стратегиясы баланың жас ерекшелігін, психологиялық қажеттілігін және оқу жүктемесін ескере отырып құрылуы тиіс.

Осылайша, бастауыш сыныпта жасанды интеллект технологияларын қолдану білім беру үдерісін жаңғыртудың, оны оқушыға бағытталған, икемді және нәтижеге бағдарланған жүйеге айналдырудың маңызды жолы болып табылады. Бұл технологиялар оқушылардың оқу мотивациясын арттырып, олардың танымдық белсенділігін күшейтеді, мұғалімнің кәсіби қызметін жеңілдетіп, тиімділігін арттырады. Ең бастысы, жасанды интеллект дұрыс әрі педагогикалық тұрғыдан негізделген жағдайда, ол бастауыш сынып оқушыларының сапалы білім алуына, өзіндік оқу дағдыларын қалыптастыруына және болашақта табысты тұлға болып қалыптасуына берік негіз қалайды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Holmes W., Bialik M., Fadel C. Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning. – Boston: Center for Curriculum Redesign, 2019. – 210 p.

2. Luckin R., Holmes W., Griffiths M., Forcier L. Intelligence Unleashed: An Argument for AI in Education. – London: Pearson, 2016. – 192 p.

3. Кузьминов Я.И., Фрумин И.Д. Цифровая трансформация образования. – Москва: Высшая школа экономики, 2019. – 256 с.

4. Козлова Е.В. Искусственный интеллект в образовании: теория и практика применения. – Москва: Педагогика, 2020. – 184 с.

Шаяхметова Анар Кенесовна
Учитель русского языка и литературы, педагог-исследователь
КГУ «Казахская средняя школа села Кыргауылды»
Алматинская область, Карасайский район, Село Кыргауылды

ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ КАК ИНСТРУМЕНТ РАЗВИТИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ В СТАРШИХ КЛАССАХ

Аннотация

Данная авторская учебная программа «Искусственный интеллект как инструмент развития функциональной грамотности на уроках русского языка и литературы в старших классах» предназначена для учащихся 10 класса и рассчитана на 34 учебных часа. Программа направлена на развитие читательской, языковой, медиальной и цифровой грамотности школьников через интеграцию современных ИИ-технологий в учебный процесс. Использование искусственного интеллекта позволяет повысить мотивацию учащихся, индивидуализировать обучение, расширить возможности анализа текста и совершенствовать навыки письменной и устной речи. В рамках курса учащиеся знакомятся с принципами безопасного и этичного использования ИИ, учатся применять цифровые инструменты для решения учебных задач, анализа художественных произведений и создания собственных текстов. Программа включает творческие, исследовательские и проектные задания, способствующие формированию критического мышления и самостоятельности старшеклассников.

Современное образование переживает этап глубокой цифровой трансформации. Развитие технологий, информационная насыщенность среды и новые требования к выпускнику школы обусловливают необходимость формирования функциональной грамотности как ключевой компетенции XXI века. Старшеклассник должен уметь анализировать информацию, критически осмысливать тексты различных жанров, формулировать аргументированную позицию и применять знания в реальных жизненных ситуациях. В этих условиях искусственный интеллект (ИИ) становится не просто технологическим новшеством, а действенным инструментом педагогической практики.

Интеграция ИИ в процесс преподавания русского языка и литературы в 10 классе открывает новые возможности для развития читательской, языковой, медиальной и цифровой грамотности учащихся. Работа с художественными и публицистическими текстами традиционно направлена на формирование аналитического мышления, культуры речи и интерпретационных навыков. Однако современные школьники живут в цифровой среде, где информация представлена в различных форматах, а скорость её обработки постоянно возрастает. Использование интеллектуальных цифровых инструментов позволяет приблизить учебный процесс к реальным условиям информационного общества.

ИИ может выступать в роли ассистента при анализе текста: помогать выделять ключевые слова и смысловые линии, определять композиционные элементы произведения, формулировать тезисы и аргументы. Это особенно важно при подготовке к написанию сочинений, эссе, аналитических комментариев. Старшеклассники учатся сопоставлять собственные выводы с предложенными системой вариантами, что способствует развитию критического мышления и самостоятельности. Важно подчеркнуть, что искусственный интеллект не заменяет учителя, а расширяет образовательные возможности, создавая условия для персонализации обучения.

Применение ИИ позволяет дифференцировать задания в зависимости от уровня подготовки учащихся. Одним школьникам могут предлагаться задания на углублённый анализ художественного текста, другим — упражнения на структурирование информации или редактирование текста. Такая гибкость способствует формированию индивидуальной образовательной траектории и повышает мотивацию к обучению.

Особое значение в программе уделяется формированию медиальной и цифровой грамотности. Старшеклассники учатся проверять достоверность информации, анализировать источники, распознавать манипулятивные приёмы и недостоверные данные. Работа с ИИ требует осознанного подхода: учащиеся понимают, что любой цифровой инструмент может допускать неточности, поэтому важно сопоставлять полученные результаты с учебными материалами и научными источниками. Таким образом, формируется ответственное и этичное отношение к технологиям.

В рамках курса большое внимание уделяется творческой и проектной деятельности. Учащиеся создают собственные тексты различных жанров — эссе, литературные интерпретации, аналитические обзоры, сценарии, — используя ИИ как средство генерации идей, структурирования материала и редактирования. Проектная работа развивает навыки сотрудничества, планирования и презентации результатов. Итоговые проекты демонстрируют не только уровень владения языком, но и способность применять цифровые ресурсы для решения учебных задач.

Теоретическая значимость программы заключается в разработке модели интеграции искусственного интеллекта в гуманитарное образование. Она показывает, что современные технологии могут органично сочетаться с традиционными методами анализа текста и литературоведческими подходами. Практическая значимость состоит в возможности непосредственного использования разработанных материалов в школьной практике — как в рамках основного курса, так и в формате элективных занятий или факультативов.

Таким образом, использование искусственного интеллекта на уроках русского языка и литературы в старших классах является актуальным и педагогически целесообразным направлением. Оно способствует развитию функциональной грамотности, формированию критического и творческого мышления, повышению мотивации к обучению. Интеграция ИИ позволяет соединить гуманитарные традиции и цифровые инновации, обеспечивая качественную подготовку старшеклассников к жизни и профессиональной деятельности в условиях цифровой эпохи.

Использованная литература

1. Министерство просвещения Республики Казахстан. Государственный общеобязательный стандарт среднего образования Республики Казахстан. – Астана, 2021.

2. ЮНЕСКО. Искусственный интеллект и образование: руководство для разработчиков образовательной политики. – Париж, 2021.

3. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). The Future of Education and Skills 2030. – Paris: OECD Publishing.

4. Stanford University. Artificial Intelligence Index Report. – Stanford Human-Centered AI Institute.

Есимбаева Салтанат Актаевна
Учитель русского языка и литературы
КГУ «Казахская средняя школа села Кыргауылды»
Алматинская область, Карасайский район, Село Кыргауылды

«ПРИМЕНЕНИЕ ИИ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ»

Аннотация

В статье рассматриваются возможности применения технологий искусственного интеллекта в преподавании русского языка и литературы в 9 классе общеобразовательной школы Республики Казахстан. Раскрываются актуальность интеграции ИИ в образовательный процесс, научно-методические основы программы, её новизна и педагогическая целесообразность. Особое внимание уделяется формированию функциональной грамотности, критического мышления, цифровой компетентности и исследовательских навыков учащихся. Представлена структура авторской программы из 34 часов, ориентированной на гармоничное сочетание традиционных методов филологического анализа и современных цифровых инструментов.

Современная система образования Республики Казахстан находится в условиях активной цифровой трансформации, направленной на повышение качества обучения и развитие компетенций XXI века. В рамках реализации обновлённого содержания среднего образования особое внимание уделяется формированию функциональной грамотности, критического мышления и медиасауаттылығы учащихся.

В этих условиях искусственный интеллект перестаёт быть исключительно технологическим феноменом и становится важным образовательным инструментом. В мировом образовательном пространстве ИИ активно внедряется в учебный процесс, предоставляя возможности персонализации обучения, оперативной обратной связи и аналитической обработки информации. В деятельности таких организаций, как ЮНЕСКО, подчёркивается значимость этичного и педагогически обоснованного использования искусственного интеллекта в системе образования.

Для предметов гуманитарного цикла, в частности русского языка и литературы, применение ИИ открывает новые методические перспективы. Текст как основной объект изучения становится не только предметом анализа, но и интерактивным пространством диалога между учеником, учителем и цифровой средой. Использование интеллектуальных алгоритмов позволяет углубить понимание художественных произведений, структурировать языковой материал, формировать навыки аргументации и письменной речи.

Актуальность разработки программы «Применение ИИ на уроках русского языка и литературы» обусловлена необходимостью интеграции инновационных технологий в традиционную филологическую подготовку школьников. Современные подростки живут в цифровой среде, поэтому включение ИИ в образовательный процесс повышает их мотивацию к обучению, способствует осознанному использованию технологий и формирует ответственное отношение к информации.Таким образом, внедрение искусственного интеллекта в преподавание русского языка и литературы в 9 классе представляет собой закономерный этап развития современной школы, направленный на соединение культурного наследия, гуманитарных ценностей и цифровых возможностей XXI века.

2. Научно-методический уровень работы

Программа опирается на:

– концепцию обновленного содержания среднего образования Республики Казахстан;

– требования к формированию функциональной грамотности, заложенные в государственных стандартах;

– современные научные исследования в области лингводидактики, цифровой педагогики и образовательной интеграции ИИ.

Методическая база программы предусматривает сочетание классических методик анализа текста и современных цифровых инструментов. На уроках активно применяются технологии Harvard Visible Thinking Routines, проектное и исследовательское обучение, а также инструменты искусственного интеллекта: автоматизированные текстовые анализаторы, генераторы инфографики, платформы для создания интерактивных заданий. Это позволяет учителю не только сохранить академическую глубину дисциплины, но и вывести образовательный процесс на качественно новый уровень.

3. Новизна, педагогическая целесообразность

Новизна программы заключается в интеграции искусственного интеллекта в традиционные уроки русского языка и литературы. Программа предлагает педагогически выверенный подход к использованию ИИ: он становится не заменой учителя, а инструментом расширения учебных возможностей.

Педагогическая целесообразность выражается в том, что ИИ:

– обеспечивает дифференциацию обучения (адаптированные задания для разных уровней подготовки);

– помогает учащимся самостоятельно находить и анализировать информацию;

– формирует у школьников умение сопоставлять литературные тексты с современными культурными кодами;

– позволяет строить межпредметные связи с информатикой, историей, культурологией.

Таким образом, программа отвечает современным запросам образования и соответствует стратегии цифровой трансформации Казахстана.

4. Цель

Формирование у учащихся 9 класса комплексных навыков анализа и интерпретации текстов русского языка и литературы с использованием технологий искусственного интеллекта, направленных на развитие функциональной грамотности, критического и креативного мышления.

5. Задачи

1. Ознакомить учащихся с возможностями применения ИИ для изучения языка и литературы.

2. Развить навыки самостоятельного анализа художественных и публицистических текстов с использованием цифровых инструментов.

3. Сформировать критическое отношение к информации и умение выявлять достоверные и недостоверные источники.

4. Научить использовать ИИ для генерации идей, аргументов, планов и творческих работ.

5. Повысить мотивацию к чтению и письменному высказыванию через интеграцию современных технологий.

6. Поддержать развитие умений работать в команде и презентовать результаты в интерактивных форматах.

6. Теоретическая значимость

Программа обосновывает возможности применения ИИ в филологическом образовании как перспективного направления современной педагогики. Она формирует научно-методическую основу для сочетания традиционных гуманитарных дисциплин и цифровых технологий. Теоретическая значимость заключается в создании модели интеграции ИИ в процесс преподавания русского языка и литературы, которая может быть использована в дальнейших исследованиях и в практике учителей.

7. Практическая значимость

Программа имеет практическую направленность:

– способствует формированию у школьников устойчивых навыков использования ИИ для анализа текстов;

– помогает учителю оптимизировать образовательный процесс (создание заданий, автоматическая проверка, формативное оценивание);

– демонстрирует педагогам новые подходы к организации уроков;

– служит базой для разработки элективных курсов и кружков по цифровой гуманитаристике.

8. Ожидаемые результаты и способы их проверки

Ожидаемые результаты:

– учащиеся умеют использовать ИИ для анализа текста, написания эссе, подготовки презентаций;

– демонстрируют навыки критического чтения и аргументированного письма;

– умеют создавать собственные проекты на основе литературных произведений с применением цифровых инструментов;

– проявляют осознанное отношение к информации в медиапространстве;

– повышают уровень функциональной и цифровой грамотности.

Способы проверки:

– формативное оценивание (мини-тесты, блиц-опросы, эссе, портфолио);

– суммативное оценивание (итоговые проекты, публичные выступления, письменные работы);

– самооценка и взаимооценка учащихся;

– наблюдение за активностью на уроках и в цифровых средах.

Использованная литература

1. Министерство просвещения Республики Казахстан. Государственный общеобязательный стандарт среднего образования Республики Казахстан. – Астана, действующая редакция.

2. ЮНЕСКО. Искусственный интеллект в образовании: руководство по политике для разработчиков и педагогов (Artificial Intelligence in Education: Guidance for Policy-makers). – Париж, 2021.

3. Harvard Graduate School of Education. Project Zero. Visible Thinking Routines. – Cambridge, MA.

4. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. – Москва: Академия.

5. Искусственный интеллект / Н. Бостром. – Москва: АСТ.

6. Концепция развития образования Республики Казахстан на современном этапе. – Астана.

Сүлейменова Алина Еркиновна
Ағылшын тілі пәні мұғалімі
«Абай ауылындағы №2 орта мектебі» КММ
Алматы облысы, Қарасай ауданы

7-СЫНЫПТА ТЫҢДАЛЫМ ЖӘНЕ ОҚЫЛЫМ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУҒА АРНАЛҒАН ТАПСЫРМАЛАР ЖҮЙЕСІ

Аннотация

Бұл мақалада 7-сынып оқушыларының ағылшын тіліндегі тыңдалым (listening) және оқылым (reading) дағдыларын дамытуға арналған тапсырмалар жүйесі ұсынылады. Ұсынылған жүйе оқушылардың жас ерекшеліктері мен тілдік деңгейіне сәйкес әзірленіп, интеграцияланған тапсырмаларды қамтиды. Тыңдалым барысында негізгі ойды анықтау, детальдарды табу, сұрақтарға жауап беру, пікір білдіру дағдылары дамытылады. Оқылымда мәтінді түсіну, ақпаратты талдау, қысқаша мазмұндау және сыни ойлау қабілеттерін қалыптастыруға бағытталған тапсырмалар ұсынылады. Әдістемелік жүйе оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін арттыруға және оқу мотивациясын күшейтуге ықпал етеді.

Түйін сөздер: тыңдалым, оқылым, 7-сынып, тапсырмалар жүйесі, коммуникативтік құзыреттілік, ағылшын тілі.

Кіріспе

Білім беру жүйесінде шетел тілін меңгертудің басты мақсаты – оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру. Ағылшын тілін оқытуда тыңдалым және оқылым дағдылары негізгі рецептивті дағдылар болып табылады. Бұл дағдыларды жүйелі түрде дамыту оқушылардың тілдік материалды дұрыс қабылдауына, түсінуіне және оны қарым-қатынаста тиімді қолдануына мүмкіндік береді.

7-сынып – оқушылардың тілдік дағдылары тереңдей түсетін кезең. Осы сыныпта мәтіндер күрделене бастайды, ақпарат көлемі артады, ал оқушылардан талдау және салыстыру дағдылары талап етіледі. Сондықтан тыңдалым мен оқылымды мақсатты түрде дамыту маңызды.

1. Тыңдалым дағдыларын дамыту жүйесі

Тыңдалым – ақпаратты есту арқылы қабылдау, түсіну және талдау үдерісі. 7-сыныпта тыңдалым тапсырмалары нақты мақсатқа бағытталған болуы тиіс.

1.1 Диалогты тыңдау

Мақсаты: күнделікті өмірге қатысты жағдаяттарды түсіну, негізгі ойды анықтау.

Тапсырма үлгілері:

Диалогты тыңдап, кейіпкерлерді анықтау;

Диалогтың қай жерде және қандай жағдайда өтіп жатқанын айту;

Негізгі сөз тіркестерін табу;

Дұрыс/бұрыс тұжырымдарды белгілеу.

Бұл тапсырмалар оқушылардың ақпаратты бөліп алу және детальдарды есте сақтау қабілетін дамытады.

1.2 Аудио мәтіннің негізгі ойын анықтау

Мақсаты: мәтіннің жалпы мазмұнын түсіну.

Тапсырмалар:

Бірнеше нұсқаның ішінен дұрыс негізгі ойды таңдау;

Аудио мәтінге сәйкес тақырып қою;

Негізгі ойды бір сөйлеммен жеткізу.

1.3 Сұрақтарға жауап беру

Yes/No сұрақтарына жауап беру;

Ашық сұрақтарға толық жауап беру;

Өз пікірін білдіру.

Мысалы:

– Why is the library a good place?

– What did you learn from the visit?

Бұл кезеңде оқушылар тыңдалған ақпаратқа сүйене отырып, өз көзқарасын білдіреді.

2. Оқылым дағдыларын дамыту жүйесі

Оқылым – мәтінді түсіну, ақпаратты талдау және интерпретациялау үдерісі.

2.1 Мәтінді оқу және түсіну

7-сыныпқа арналған «A Day at the School Library» мәтіні негізінде келесі тапсырмалар ұсынылады.

Мәтін тақырыбы: School library

Негізгі идея: Кітапхана – білім мен оқудың маңызды ортасы.

2.2 Тақырыпты анықтау

Сұрақ:

What is the text about?

a) A school lesson

b) A visit to the school library

c) A computer class

Дұрыс жауап: b) A visit to the school library

2.3 Қысқаша мазмұндау

Тапсырма:

Мәтінді 3–4 сөйлеммен баяндау (library, books, read, learn сөздерін қолдану).

Бұл тапсырма оқушылардың сөйлеу және жазу дағдыларын да қатар дамытады.

2.4 Түсінікті тексеру сұрақтары

Where did the teacher take the students?

Who explained the library rules?

What book did the writer choose?

Why is the library a good place?

Бұл сұрақтар мәтінді терең түсінуге бағытталған.

3. Интеграцияланған тапсырмалар

Тыңдалым мен оқылымды біріктіру арқылы оқушылардың тілдік дағдылары кешенді түрде дамиды.

Мысалы:

Тыңдалған мәтін мен оқылған мәтінді салыстыру;

Ұқсастықтары мен айырмашылықтарын анықтау;

Топтық талқылау ұйымдастыру;

Рөлдік ойын өткізу.

Мұндай жұмыс түрлері оқушылардың сыни ойлау қабілетін, талдау және дәлелдеу дағдыларын қалыптастырады.

Қорытынды

Ұсынылған тапсырмалар жүйесі 7-сынып оқушыларының тыңдалым және оқылым дағдыларын тиімді дамытуға бағытталған. Тапсырмалар жүйелі, деңгейлік және коммуникативтік сипатта құрастырылған.

Бұл әдістемелік жүйе:

оқушылардың сөздік қорын кеңейтеді;

мәтінді талдау қабілетін дамытады;

өз ойын еркін жеткізуге үйретеді;

оқу мотивациясын арттырады.

Тыңдалым мен оқылымды мақсатты түрде ұйымдастыру оқушылардың тілдік құзыреттілігін арттырып, болашақта еркін қарым-қатынас жасауына негіз болады.

Пайдаланылған әдебиеттер

Mayer, R. (2009). Multimedia Learning. Cambridge University Press.

Harmer, J. (2015). How to Teach English. Pearson Education.

ҚР жаңартылған білім беру бағдарламасы. Ағылшын тілі (5–9 сынып).

Sari, R. (2020). Using Interactive Multimedia in Teaching English for Young Learners.

Жупбанова Жанар Дуйсенбаевна
Ағылшын тілі пәні мұғалімі
«Қырғауылды ауылындағы қазақ орта мектебі» КММ
Алматы облысы, Қарасай ауданы

АҒЫЛШЫН ТІЛІ ЖӘНЕ БҰҚАРАЛЫҚ АҚПАРАТ ҚҰРАЛДАРЫ

Бүгінде ағылшын тілі – жаһандық байланыстардың негізгі тілі, ол халықаралық деңгейде қарым-қатынас жасаудың, ғылым мен білімде, экономика мен мәдениетте, технологияда, сондай-ақ бұқаралық ақпарат құралдарында кеңінен қолданылатын тіл. Ағылшын тілін меңгеру – тек жаңа білім мен дағдыларды игеру емес, сонымен қатар әлемдік ақпараттық кеңістікте тиімді бағдарлау, кәсіби мансапты дамыту және мәдениетаралық коммуникацияны жүзеге асыру мүмкіндігі. Сондықтан, ағылшын тілін оқу және үйрену әдістемелері заманауи талаптарға сай болуы тиіс.

Авторлық бағдарлама бұқаралық ақпарат құралдарының мәтіндерін пайдаланып, оқушыларды ағылшын тілінде еркін сөйлеуге, сыни ойлауға және ақпаратты тиімді түрде түсінуге бағыттайды. Бұл бағдарлама тек лексикалық және грамматикалық дағдыларды дамытуға ғана емес, сонымен қатар оқушылардың ақпараттық және мәдени сана-сезімін кеңейтуге, оларды жаһандық қоғамда белсенді қатысушылар ретінде қалыптастыруға бағытталған. Ағылшын тілін бұқаралық ақпарат құралдарының (жаңалықтар, мақалалар, сұхбаттар, репортаждар) мәтіндері арқылы меңгертуді көздейді. Бұл тәсіл оқушыларға тілді

шынайы өмірмен байланыстыра үйренуге мүмкіндік береді. БАҚ материалдары – заманауи, өзекті әрі мазмұнды тілдік дереккөз болғандықтан, оқушылардың грамматика мен стильді табиғи түрде меңгеруіне жағдай жасайды. Осы тұрғыдан алғанда, білім алушылар жаһандық ақпараттық кеңістікте еркін бағдарлай алатын, сыни ойлайтын, ағылшын тілін сауатты меңгерген тұлға ретінде қалыптасады.

Ұсынылып отырған авторлық бағдарлама ағылшын тілін бұқаралық ақпарат құралдарының (БАҚ) мәтіндері арқылы меңгертуді көздейді. Оның мақсаты:

- Грамматикалық білімдерді жетілдіру;
- Сөздік қорын арттыру;
- Ақпараттық және сыни ойлау дағдыларын дамыту.

Бағдарлама мынадай міндеттерді жүзеге асыруды жоспарлайды:

- Грамматикалық құрылымдарды контексте меңгерту;
- Публицистикалық стильдің ерекшеліктерін таныту;
- Мәтінді түсіну, талдау, салыстыру дағдыларын шыңдау.

Бағдарламада оқыту шынайы БАҚ мәтіндері арқылы жүзеге асырылады. Бұл тәсіл оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, коммуникативтік дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Оқушылар жас ерекшеліктеріне сай рөлдік ойындар арқылы пікір айтуға, өз көзқарасын ашық білдіруге дағдыланады.

Бағдарламаны меңгеру нәтижесінде оқушылар:

- Публицистикалық мәтіндерді түсініп, талдай алады;
- Грамматикалық құрылымдарды дұрыс қолданады;
- Сөздік қорын едәуір кеңейтеді;
- Сыни ойлау және ақпаратты саралау дағдыларын меңгереді.

Бағдарламада заманауи педагогикалық тәсілдер қолданылады, соның ішінде:

- Мәтінмен жұмыс;
- Коммуникативтік әдістер;
- Жобалық оқыту;
- Сыни ойлауды дамыту технологиясы.

Цифрлық және медиа құралдар, мысалы, интерактив тақталар, онлайн тапсырма платформалары, ағылшын тілі жаңалық сайттары, подкасттар, бейнерепортаждар оқушылардың қызығушылығын арттыру үшін пайдаланылады.

Ағылшын тілін меңгеру – бұл тек тілдік дағдыларды дамыту емес, сонымен қатар ақпараттық сауаттылықты, сыни ойлауды және мәдениетаралық коммуникацияны қалыптастыруға бағытталған кешенді процесс. Ұсынылып отырған авторлық бағдарлама оқушыларға ағылшын тіліндегі публицистикалық мәтіндермен жұмыс істеу арқылы қажетті дағдыларды меңгеруге мүмкіндік береді.

Бағдарлама нәтижесінде оқушылар тек грамматикалық құрылымдарды меңгеріп қана қоймай, сонымен қатар ақпаратты талдау, сыни көзқарас қалыптастыру және өз пікірлерін дәлелді түрде жеткізу қабілетіне ие болады. Заманауи цифрлық және медиа құралдардың көмегімен оқушылардың қызығушылығын арттырып, білім алуды жеңілдету мақсатында жаңа әдістемелерді қолдану көзделген.

Осылайша, бағдарлама оқушыларды ағылшын тілін жетік меңгерген, халықаралық деңгейде тиімді қарым-қатынас жасай алатын, сыни ойлайтын тұлғалар ретінде қалыптастыруды мақсат етеді. Бұл бағдарлама арқылы оқушылар тек тіл үйренумен шектелмей, ақпараттық ортада белсенді қатысушы бола алады

Алпыс Әсел Абилсеитқызы, «Биология» білім беру бағдарламасының 2-курс магистранты
Тунгушбаева З.Б., PhD, профессор
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Алматы қаласы

ГЕЙМИФИКАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЯСЫ – БИОЛОГИЯ ПӘНІН ОҚЫТУДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ПАРАДИГМА

Аңдатпа: Бұл мақалада геймификация технологиясының биология пәнін оқытудағы рөлі зерттеледі. Геймификация – ойын элементтерін білім беру процесіне енгізу арқылы оқушылардың танымдық белсенділігін, мотивациясын және білім сапасын арттыруға бағытталған инновациялық педагогикалық тәсіл. Зерттеу нәтижелері геймификация технологияларын қолдану оқушылардың биология пәніне деген қызығушылығын орта есеппен 47%-ға, ал білім сапасын 26%-ға арттыратынын дәлелдейді.

Тірек сөздер: геймификация, биология, инновациялық оқыту, ойын технологиясы, оқушы мотивациясы, білім сапасы, цифрлық педагогика.

Аннотация: В данной статье рассматривается роль геймификационных технологий в преподавании биологии. Геймификация — это инновационный педагогический подход, направленный на повышение когнитивной активности, мотивации и качества обучения студентов путем внедрения игровых элементов в образовательный процесс. Результаты исследования доказывают, что использование геймификационных технологий повышает интерес студентов к биологии в среднем на 47%, а качество обучения — на 26%.

Ключевые слова: геймификация, биология, инновационное обучение, игровые технологии, мотивация студентов, качество обучения, цифровая педагогика.

Abstract: This article examines the role of gamification technologies in biology teaching. Gamification is an innovative pedagogical approach aimed at enhancing students' cognitive engagement, motivation, and learning quality by integrating game elements into the educational process. The study's results demonstrate that the use of gamification technologies increases students' interest in biology by an average of 47%, and the quality of learning by 26%.

Keywords: gamification, biology, innovative learning, game technologies, student motivation, learning quality, digital pedagogy.

Кіріспе

Қазіргі заманғы білім беру жүйесі оқушылардың зияткерлік белсенділігін арттыратын, шығармашылық ойлауды дамытатын және оқу процесіне деген ынтаны қалыптастыратын жаңа педагогикалық тәсілдерді талап етеді. Дәстүрлі оқыту әдістері оқушылардың когнитивтік тұрғыдан толық ашылуына мүмкіндік бере бермейді – соның нәтижесінде білімге деген қызығушылық төмендеп, оқу мотивациясы жоғалуы мүмкін.

Геймификация (ағылш. gamification) – ойын механизмдерін, элементтерін және ойын дизайны принциптерін ойын емес контекстке – атап айтқанда оқу процесіне – ендіру

практикасы. Бұл тәсіл оқушыларды жай ақпарат тұтынушыдан белсенді қатысушыға айналдырады, олардың ішкі мотивациясын, бәсекелестік сезімін және жетістіктерге деген ұмтылысын оятады. Биология пәнінде геймификация тірі организмдердің күрделі процестерін, морфологиялық ерекшеліктерді және экологиялық байланыстарды оңай қабылдауға мүмкіндік береді.

Мақаланың мақсаты: геймификация технологиясының биология пәнін оқытуда инновациялық парадигма ретіндегі рөлін теориялық және эмпирикалық тұрғыдан негіздеу, оның тиімділігін дәлелдеу.

Геймификацияның теориялық негіздері

Геймификация теориясының негізін Дж. Деси мен Р. Райанның өздігінен анықталу теориясы (Self-Determination Theory, SDT) қалайды. Бұл теорияға сәйкес адамның ішкі мотивациясы үш психологиялық қажеттілік: автономдылық, құзыреттілік және байланыстылық арқылы қалыптасады. Геймификация осы үш компонентті бір мезгілде қамтамасыз етеді.

Дж. МакГонигал (2021) өзінің «Reality is Broken» зерттеуінде ойын элементтерінің адам миына тікелей эндорфин және допамин бөлуді ынталандыратынын дәлелдейді. Бұл нейробиологиялық механизм оқушылардың зейінін ұзақ сақтауға және материалды тереңірек өңдеуге мүмкіндік береді. Гарвард университетінің зерттеулері (2023) ойын элементтері бар оқу процесінде оқушылардың информацияны есте сақтауы 40%-ға артатынын растайды.

Педагогика ғылымында геймификация конструктивистік оқыту теориясымен (Л. Выготский, Дж. Брунер) тығыз байланысты. Зона жақын даму (ЗЖД) концепциясы бойынша оқушы қиын, бірақ шешуге болатын міндеттер арқылы ғана дамиды – ойын деңгейлері мен тапсырмалардың күрделілік шкаласы дәл осы принципті жүзеге асырады.

Биология пәнінде геймификацияны қолдану тәсілдері

Биология – тірі табиғаттың заңдылықтарын, процестерін және өзара байланыстарын зерттейтін ғылым. Бұл пәннің мазмұны абстрактілі ұғымдардан (жасуша метаболизмі, генетикалық код, эволюция механизмдері) бастап нақты зерттеу дағдыларына дейін (микроскоппен жұмыс, препарат жасау) кең ауқымды қамтиды. Геймификация осы алуан түрлі мазмұнды оқушыға жақын, тартымды форматта ұсынуға мүмкіндік береді.

Биологиялық ойын квесттері – «Жасуша мемлекеті» атты квест-сабақта оқушылар жасуша органоидтарының рөлін атқарады: митохондрия «энергия станциясы», рибосома «ақуыз зауыты» ретінде іс-әрекет жасайды. Бұл рөлдік ойын жасуша биологиясы тақырыбын 3 есе жылдам меңгеруге мүмкіндік беретіні зерттеулерде дәлелденді.

Цифрлық геймификация платформалары – Minecraft: Education Edition, MindMeister, Classcraft сияқты платформалар биология сабақтарында оқушылардың жиі пайдаланатын сандық ойын ортасы болып табылады. Генетика есептерін шешуде Punnett кестесін ойын арқылы практикалау оқушылардың дұрыс жауаптар санын 62%-дан 89%-ға дейін арттырады.

1-кесте. Дәстүрлі және геймификация негізіндегі оқыту тиімділігін салыстыру

Өлшем критерийлері	Дәстүрлі оқыту (%)	Геймификация (%)	Өсу динамикасы
Білім сапасы	58	84	▲ +26%
Оқушы белсенділігі	47	91	▲ +44%
Материалды есте сақтау	52	79	▲ +27%
Сабаққа қызығушылық	41	88	▲ +47%
Командалық жұмыс	44	85	▲ +41%
Шығармашылық ойлау	39	76	▲ +37%

(n=85 оқушы, 9 сынып)

Биология пәніндегі геймификация құралдары

Биология оқытуда геймификацияның бірнеше деңгейі бар: контент деңгейі (сабақ мазмұнын ойын форматында беру), процесс деңгейі (оқу іс-әрекетін ойын ережелеріне бағындыру) және жүйе деңгейі (тұтас бағдарлама бойынша прогресс-жүйесін құру). Әр деңгей оқушының танымдық, аффективтік және психомоторлық дамуына бағытталған.

2-кесте. Биология пәнінде қолданылатын геймификация құралдары мен олардың нәтижелері

Геймификация құралы	Биология тақырыптарында қолдану	Күтілетін нәтиже
Квест-сабақ	Жасуша құрылысы, ДНҚ репликациясы	Зерттеушілік қабілет, проблемалық ойлау
Балл жүйесі	Экожүйелер, тіршілік формалары	Бәсекелестік, мотивация артуы
Рөлдік ойын	Эволюция, генетика, экология	Эмпатия, терең түсіну
Жетістік белгілері	Барлық биология бөлімдері	Өзін-өзі бағалау, мақсатқа ұмтылу
Виртуалды зертхана	Анатомия, физиология, биохимия	Тәжірибелік дағды, қауіпсіздік

Зерттеу нәтижелері: диаграмма талдауы

Алматы қаласының жалпы білім беру мектептерінде жүргізілген эксперимент нәтижелерін суреттік диаграмма арқылы бейнелейміз. Зерттеуге 9 сыныптан 85 оқушы қамтылды: 43 оқушы бақылау тобы (дәстүрлі оқыту), 42 оқушы эксперименттік топ (геймификация) болды. Оқу жылының соңында жүргізілген диагностика мынадай нәтижелер берді:

1-сурет. Оқушылардың оқу нәтижелері диаграммасы (%)

Көрсеткіш	Дәстүрлі оқыту	Геймификация
Білім сапасы	58%	84%
Белсенділік	47%	91%
Қызығушылық	41%	88%
Есте сақтау	52%	79%

Сары – дәстүрлі оқыту Жасыл – геймификация негізіндегі оқыту

Қорытынды

Жүргізілген зерттеу геймификация технологиясының биология пәнін оқытудың барлық аспектілерінде айтарлықтай оң нәтиже беретінін дәлелдеді. 1-кестедегі деректер көрсеткендей, геймификация негізіндегі оқыту барысында оқушылардың білімге деген қызығушылығы орта есеппен 47 пайыздық тармаққа өскен. Бұл – педагогикалық тәжірибедегі маңызды жетістік.

Зерттеу барысында мынадай тұжырымдар жасалды: біріншіден, геймификация оқу мотивациясын арттырудың ең тиімді жолдарының бірі болып табылады; екіншіден, биологиялық ұғымдарды рөлдік ойындар мен квест-сабақтар арқылы оқыту оқушылардың материалды тереңірек және ұзақ уақыт есте сақтауын қамтамасыз етеді; үшіншіден, цифрлық геймификация платформалары биология мұғалімдерінің сабақты жаңаша жоспарлауына нақты технологиялық база болады.

Болашақ зерттеулер геймификацияны жасанды интеллект технологиясымен ұштастырудың мүмкіндіктерін қарастыруы тиіс. Адаптивті геймификация – жүйе оқушының

прогресіне байланысты міндеттердің күрделілік деңгейін автоматты түрде реттейді – XXI ғасыр мектебінің педагогикалық инновациясы болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. McGonigal J. Reality is Broken: Why Games Make Us Better and How They Can Change the World. – New York: Penguin Press, 2011. – 400 p.

2. Deci E.L., Ryan R.M. Self-determination theory: A macrotheory of human motivation, development, and health // Canadian Psychology. – 2008. – Vol. 49(3). – P. 182–185.

3. Hamari J., Koivisto J., Sarsa H. Does Gamification Work? – A Literature Review of Empirical Studies on Gamification // 47th Hawaii International Conference on System Science. – 2014. – P. 3025–3034.

4. Deterding S., Dixon D., Khaled R., Nacke L. From game design elements to gamefulness: Defining «gamification» // Proceedings of the 15th International Academic MindTrek Conference. – ACM, 2011. – P. 9–15.

5. Выготский Л.С. Педагогическая психология. – Москва:Педагогика-Пресс,1999. – 536б

6. Нұрланова Г.Ж., Сейтқали Б.А. Жаратылыстану пәндерін оқытуда ойын технологиясын пайдалану // Педагогика және психология. – Алматы, 2022. – №3. – 45–52 б.

7. Prensky M. Digital Game-Based Learning. – New York: McGraw-Hill, 2001. – 464 p.

8. Зимбардо Ф., Бойд Д. Парадокс времени. Новая психология времени, которая улучшит вашу жизнь. – СПб.: Речь, 2010. – 352 с.

ГЕЙМИФИКАЦИЯ КАК ИННОВАЦИОННАЯ ПАРАДИГМА В ОБУЧЕНИИ БИОЛОГИИ

Аннотация: В данной статье рассматривается роль технологии геймификации в обучении биологии. Геймификация представляет собой инновационный педагогический подход, направленный на повышение познавательной активности, мотивации учащихся и качества знаний посредством внедрения игровых элементов в образовательный процесс. Результаты исследования доказывают, что использование технологий геймификации повышает интерес учащихся к предмету «Биология» в среднем на 47%, а качество знаний — на 26%.

Ключевые слова: геймификация, биология, инновационное обучение, игровые технологии, мотивация учащихся, качество знаний, цифровая педагогика.

Мамырова Гульжан Тургановна
Тәрбиеші
«Жетісу облысы білім басқармасының Талдықорған қаласы бойынша білім бөлімі» ММ
«№8 «Күншуақ» бөбекжай-балабақшасы» МКҚК

«МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН МЕНТАЛДЫ АРИФМЕТИКА АРҚЫЛЫ ДАМЫТУ»

Менталды арифметиканы мектепке дейінгі ұйымда қолдану – балалардың танымдық қабілеттерін дамытуға бағытталған тиімді әрі заманауи әдіс. Қазіргі таңда мектепке дейінгі білім беру жүйесінде баланың зияткерлік әлеуетін ерте жастан дамыту маңызды бағыттардың бірі болып табылады. Осы тұрғыда менталды арифметика әдісі ерекше орын алады. Менталды арифметика – бұл сандармен ойша есептеу арқылы баланың логикалық ойлауын, зейінін, есте сақтау қабілетін және қиялын дамытуға бағытталған әдіс. Оны ойын, жаттығу және күнделікті іс-әрекетпен ұштастыра отырып қолдану педагог үшін де, бала үшін де оң нәтижелер береді. Менталды арифметиканы тек арнайы ұйымдастырылған іс-әрекетте ғана емес, күн тәртібінің басқа кезеңдерінде де қолдануға болады. Мысалы, серуен кезінде заттарды санау, ойыншықтарды бөліп беру, салыстыру жұмыстарын жүргізу. Сондай – ақ ұйымдастырылған іс-әрекеттерде санау ойындары, логикалық тапсырмалар, жылдам ойлауға арналған жаттығулар қолданылады. Мысалы, «Сандарды тап», «Кім жылдам?» сияқты ойындар балалардың қызығушылығын арттырады. Сонымен қатар абакус арқылы қосу және азайту амалдарын орындау балалардың саусақ моторикасын, көру арқылы қабылдауын дамытады. Алдымен нақты затпен есептеу жүргізіліп, кейін ойша есептеуге көшу ұсынылады. Екі қолмен бірдей қимыл жасау, саусақ гимнастикасы, ырғақты жаттығулар мидың жұмысын белсендіреді. Бұл әдістер балалардың шаршауын азайтып, зейінін қайта шоғырландыруға көмектеседі. Сондықтан балалардың танымдық қабілеттерін артыруда «Менталды арифметика әлеміне саяхат» атты тақырыпта ойын түрінде ұйымдастырылған іс-шаралар балалардың жан-жақты дамуына ықпал етеді.

Мектепке дейінгі ұйымда абакус баланың жас ерекшелігіне сай, ойын технологияларымен үйлестіре отырып қолданылады. Абакусты пайдалану барысында балалар санауды, салыстыруды, қосу және азайту амалдарын көрнекі түрде орындайды. Саусақтардың белсенді қозғалысы мидың екі жартышарының жұмысын үйлестіріп, баланың ойлау белсенділігін арттырады. Сонымен қатар абакус ұйымдастырылған оқу іс-әрекетінде, ойын кезінде, жеке және топтық жұмыстарда қолданылады. Жаттығулар баланың қызығушылығын арттыру мақсатында ойын, ертегі, саяхат, жарыс түрінде өткізіледі. Уақыт өте келе балалар абакусты елестету арқылы қарапайым менталды есептеуге дағдыланады. Осылайша, абакус мектепке дейінгі жастағы балалардың танымдық қабілеттерін дамытуда, математикалық сауаттылықтың негізін қалауда маңызды құрал болып табылады.

Қорытындылай келе, менталды арифметика меңгерген педагогке қойылатын әдістемелік талаптар ол менталды арифметика әдісін меңгерген, балалар психологиясынан хабары бар, сабырлы, әр баланың даму динамикасын бақылап отыруы қажет. Сонымен қатар абакуспен жұмыс жасау дағдылары қалыптасқан және толық меңгерген болу қажет. Өйткені абакуспен жұмыс нақты әрекет арқылы басталып, біртіндеп ойша есептеуге көшеді. Балалар алдымен саусақ моторикасын дамытуға арналған жаттығуларды орындайды. Кейін абакус таяқшаларымен қарапайым амалдар жасалып, визуалды бейнелеу арқылы ойша есептеу дағдылары қалыптастырылады.

Журналдың құрылтайшысы және иесі:
«BAYANDY» жеке кәсіпкерлігіне қарасты «KEMENGER» ғылыми-әдістемелік орталығы.

Учредитель и собственник журнала:
Научно-методический центр «KEMENGER», относящийся к индивидуальному предпринимателю «BAYANDY».

The founder and owner of the magazine
is the Scientific and Methodological Center "KEMENGER", which belongs to the individual entrepreneur "BAYANDY".

Құрметті оқырмандар мен авторлар!
Журналда жарияланған материалдар редакцияның көзқарасын білдірмейді. Фактілер мен мәліметтердің анықтығына, сондай-ақ стилистикалық қателерге авторлар жауапты.
Журналға шыққан материалдарды редакцияның келісімінсіз көшіріп басуға болмайды.

Уважаемые читатели и авторы!
Опубликованные в журнале материалы не отражают точку зрения редакции. Ответственность за достоверность фактов и сведений в публикациях, а также за стилистические ошибки несут авторы.
Перепечатка материалов, опубликованных в журнале, допускается только с согласия редакции.

Dear readers and authors!
The materials published in the journal do not reflect the editorial board's point of view. The authors are responsible for the accuracy of facts and information in publications, as well as for stylistic errors.
Reprinting of materials published in the journal is allowed only with the consent of the editorial board.

Мекенжайы:
100012, Қарағанды қ.,
Н. Назарбаев даңғ., 19.
E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru
Инстаграм: kemengerustaz.kz
Сайт: kemenger-ustaz.kz
WhatsApp +77009700098
+77711812303

Наш адрес:
100012, г. Караганда,
пр. Н. Назарбаева, 19.
E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru
Инстаграм: kemengerustaz.kz
Сайт: kemenger-ustaz.kz
WhatsApp +77009700098
+77711812303

Address:
100012, Karaganda,
N. Nazarbayev Ave., 19.
E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru
Instagram: kemengerustaz.kz
Website: kemenger-ustaz.kz
WhatsApp +77009700098
+77711812303

Басуға 13.02.2026 ж. қол қойылды.

Пішім 60*90 1/8
ш.б.т. - 26. RISO басылым.
Таралымы - 50 дана.

«BAYANDY» жеке кәсіпкерлігіне қарасты «KEMENGER» ғылыми-әдістемелік орталығының полиграфиялық қызметтер бөлімінде басылып шығарылды.

Подписано в печать 13.02.2026 г.

Формат 60*90 1/8
усл.печ.л. - 26. Печать RISO.
Тираж - 50 экз.

Отпечатано в полиграфическом отделе НМЦ «KEMENGER» ИП «BAYANDY».

The press was signed on 13.02.2026.

Format 60*90 1/8
USL.patch.L. - 26. Seal...
Circulation-50 mkbz.

Published in the Department of printing services of the scientific and methodological Center "KEMENGER" under the private enterprise "BAYANDY".

QR-кодты сканерлеу арқылы бізбен тікелей байланысқа шыға аласыз.
Вы можете связаться с нами напрямую, отсканировав QR-код.
You can contact us directly by scanning the QR code.

JARQYN BOLASHAQ JÝRNALY

Ахмет Байтұрсынов

Ыбырай Алтынсарин

Мұғалім – ұлттың болашағын қалыптастырушы ең басты тұлға.
Ол тек білім беріп қана қоймайды, жас ұрпақтың жүрегіне ізгілік егіп, ақылына жол көрсетеді. Шын ұстаз әр оқушының жан дүниесін тануға тырысады, сол арқылы оның бойындағы қабілетті оятады.

Ұлтты тәрбиелеу – ұстаздан басталады.
Білімді де, білікті, рухы мықты мұғалім ғана жарқын болашақтың іргесін қалайды.

"Мектептің жаны – мұғалім" десек, қоғамның жаны – ұстаздың жүрегінде!

Мұғалім – болашақты бүгін қалыптастыратын тұлға.
Оның әрбір сөзі бала санасында ұрпақтың іргетасына айналады.Ұстаз білім береді, жүрек тәрбиелейді, арманға жол ашады.
Болашақтың жарықтығы – бүгінгі ұстаздың алау жүрегінде!

QR-кодты сканерлеу арқылы бізбен тікелей байланысқа шыға аласыз.
Вы можете связаться с нами напрямую, отсканировав QR-код.